

หลักและวิธีปฏิบัติ

เกี่ยวกับ

ทาน

ศีล

สมาธิ

พุทธทาส อินทปัญโญ

กรมการศาสนา
กระทรวงวัฒนธรรม

www.dra.go.th

หลักและวิธีปฏิบัติ เกี่ยวกับ ทาน ศีล สมาธิ

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

หลักการ: วิธีปฏิบัติ

เกี่ยวกับ

ท่าน ศील สมาริ

ห้ามซื้อ-ขาย

พุทธศาสน อินทปัญญา

หลักและวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับ กาน ศิล สมาธิ

ผู้จัดพิมพ์ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

ปีที่พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๕๓

จำนวนพิมพ์ ๒๐,๐๐๐ เล่ม

ที่ปรึกษา

๑. นายสด แดงเอียด	อธิบดีกรมการศาสนา
๒. นายกฤษศญพงษ์ ศิริ	รองอธิบดีกรมการศาสนา
๓. นายเอนก ขำทอง	ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม
๔. นายพิสิทธิ์ นิตตติวงศ์กรณ	ผู้อำนวยการกองศาสนูปถัมภ์
๕. นางสาวภักดิ์สุจิภรณ์ จิภิภพ	เลขานุการกรมการศาสนา

ผู้ประสานงาน

๑. นายสุเทพ เกษมพรหมณี	นักวิชาการศาสนาชำนาญการพิเศษ
๒. นางศรีนวล ลักกิตโร	นักวิชาการศาสนาชำนาญการพิเศษ
๓. นายชวลิต ศิริภิรมย์	นักวิชาการศาสนาชำนาญการพิเศษ
๔. นางสาวนลินรัตน์ เดชอุดม	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
๕. นางละออ ปานพิมพ์	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
๖. นายสำรวย นักการเรือน	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
๗. นางสาววิภารัตน์ กอพยัคฆินทร์	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
๘. นางรักชนก ชมาสิริ	นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
๙. นางสาวรัชณี ปานบุญปลูก	เจ้าพนักงานธุรการชำนาญงาน

ออกแบบปก/รูปเล่ม

นายยงยุทธ สังคนาคินทร์ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด
๗๙ ถนนนางมวงคว้าน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐
โทร. ๐-๒๕๖๑-๔๕๖๗ โทรสาร ๐-๒๕๗๙-๕๑๐๑
นายโชคดี ออสุวรรณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๕๓

คำนำ

กรมการศาสนา ร่วมกับส่วนราชการ วัดและองค์กรเครือข่ายทางพระพุทธศาสนาทั่วประเทศ จัดกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนาในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาโดยลำดับ และในโอกาสที่วันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษาจะเวียนมาบรรจบอีกครั้งหนึ่ง ในวันที่จันทร์ที่ ๒๖ และวันอังคารที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๕๓ นี้ทุกภาคส่วนก็ได้มีคำริเห็นควรจัดกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับที่เคยปฏิบัติมาทุกปี เพื่อรักษาและสืบทอดบวรพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติ โดยเชิญชวนพุทธศาสนิกชนเข้าวัดปฏิบัติธรรมถวายเป็นพุทธบูชาและน้อมเกล้าฯถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะและทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก

กรมการศาสนาเห็นว่า ปาฐกถาธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ซึ่งได้บรรยาย ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ระหว่างวันเสาร์ที่ ๑๐ ถึงวันเสาร์ที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๑๔ แม้ได้มีหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ จัดพิมพ์เป็นหนังสือเผยแพร่ในชื่อต่าง ๆ แล้วหลายครั้ง แต่กรมการศาสนาเห็นว่า ปาฐกถาธรรมดังกล่าว มีเนื้อหาสาระเหมาะสมที่จะจัดพิมพ์เผยแพร่ให้กว้างขวางมากขึ้น

เนื่องในโอกาสวันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา เวียนมาบรรจบอีกวาระหนึ่ง กรมการศาสนาจึงได้ขออนุญาตพิมพ์ปาฐกถาธรรมดังกล่าว โดยใช้ชื่อว่า “หลักและวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับ ทาน ศีล สมาธิ” ในการนี้ ธรรมทานมูลนิธิได้อนุญาตให้จัดพิมพ์เผยแพร่ได้ตามประสงค์

กรมการศาสนาขอขอบคุณธรรมทานมูลนิธิเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้หวังว่าหนังสือ “หลักและวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับ ทาน ศีล สมาธิ” ดังกล่าว จักอำนวยประโยชน์แก่สาธุชนให้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น

(นายสดี แดงเอียด)

อธิบดีกรมการศาสนา

ที่ วธ ๐๓๐๓/๒๕๕๓

กรมการศาสนา
๖๖๖ ถนนบรมราชชนนี
เขตบางพลัด กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐

๒๕๖ กรกฎาคม ๒๕๕๓

เรื่อง ขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือ หาน คีล สมภาติ ของพุทธทาส อินทปัญโญ

เรียน ประธานกรรมการธรรมทานมูลนิธิ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ตัวอย่างหนังสือ "หान คีล สมภาติ" ของพุทธทาส อินทปัญโญ จำนวน ๑ ชุด

ด้วยกรมการศาสนา มีความประสงค์จัดพิมพ์หนังสือเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อเผยแพร่ในงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในเทศกาลอาสาฬหบูชาและเข้าพรรษา ประจำปี ๒๕๕๓ ซึ่งกำหนดจัดงานระหว่างวันที่ ๒๔ - ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๕๓ ณ วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร และสนับสนุนให้มีการจัดงานโดยพร้อมเพรียงกัน ณ วัดและศาสนสถานต่าง ๆ ทั่วประเทศ

กรมการศาสนาพิจารณาเห็นว่า หนังสือ "หาน คีล สมภาติ" ของพุทธทาส อินทปัญโญ มีเนื้อหาสาระเหมาะสมที่จะเผยแพร่แก่สาธุชนเนื่องในโอกาสการจัดงานดังกล่าวเป็นอย่างยิ่ง จึงขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือ "หาน คีล สมภาติ" จำนวน ๒๐,๐๐๐ เล่ม

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาและให้ความอนุเคราะห์ ขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นายสด แดงเอียด)

อธิบดีกรมการศาสนา

ที่ ๑๐/๒๕๕๓

กรรมการมูลนิธิ
๖๘/๑ หมู่ ๖ ต. เลม็ด
อ. ไชยา จ. สุราษฎร์ธานี
๘๕๑๑๐

๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๓

เรื่อง อนุญาตให้จัดพิมพ์ "ทาน ศิล สมาธิ"

เรียน อธิบดีกรมการศาสนา

อ้างถึง หนังสือกรมการศาสนา ที่ วธ๐๓๐๓/๒๕๕๓ ลงวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๕๓

ตามหนังสือที่อ้างถึง กรมการศาสนา ได้ขออนุญาตจัดพิมพ์ "ทาน ศิล สมาธิ" ที่พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้แนบส่งไว้ เพื่อเผยแพร่ในงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในเทศกาลอาสาฬหบูชาและเข้าพรรษา ประจำปี ๒๕๕๓ โดยกำหนดจัดพิมพ์จำนวน ๒๐,๐๐๐ เล่มนั้น กรรมการมูลนิธิ ยินดีอนุญาตให้จัดพิมพ์หนังสือได้รวมความประสงค์ และขออนุโมทนาในกุศลเจตนา มา ณ โอกาสนี้ด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

ขอแสดงความนับถือ

(นายเมตตา พานิช)

ประธานกรรมการธรรมทานมูลนิธิ

สำนักงานธรรมทานมูลนิธิ
โทร. ๐-๘๗๕๓-๑๖๖๑ ถึง ๒
โทรสาร. ๐-๘๗๕๓-๑๘๕๗

สุจิต - สุจิต

สุจิต สุจิต เด็ด "ตัวกู"
เผ่าป่ากนู ขนบ คบขบ ป่าหับ
เขาคัดก เด็กรุ่น คบขบไร มีขอมพัง
เผ่า ศักดิ์ม คบขบ เด็ดขบคาน ขอบคานสุจิต;

สุจิต สุจิต คบขบ "ตัวกู"
สิขาคออยู่ คบขบขบขบ ขันขบขบขบ
สิขาคออยู่ เพท: เน้นขบขบ ขบขบขบขบ
สิขาคออยู่ เพท: เน้นขบขบ ขบขบขบขบ

เขต คบขบนั้น นมขบ: ขบขบ ขบขบขบ
ขบขบขบขบ ขบขบขบขบ นมขบขบขบ
มีใน เด็กรุ่น "ตัวกู" ขบขบขบขบ
ขบขบขบขบ เพท: สุจิต ขบขบขบขบ ๕

สุจิต สุจิต

อนิเมทา.

การที่ คำบรรยายต่างๆ ของข้าพเจ้า ซึ่งอยู่ในรูปของ ธรรม-
เทศน์ กวี, โคลง ฉันท์ หรือบทประพันธ์ประเภทอื่น กวี,
กวีได้รับชมความร่วมมือนอกจากสหประชาชาติแล้ว ยังมี
โดยศาสตราจารย์วิมลมาลี โฉมดี ประพันธ์ขึ้น ข้าพเจ้า ขอ
แนะนำคุณประโยชน์ และเสนอให้มาหา ต่อจากท่าน ที่มีส่วนใน
การช่วยเหลือ การอนิเมทาที่ ข้าพเจ้าทำไป ทั้งในนาม
ของคณะธรรมทาน, ห้องสำนักสงฆ์อนิเมทาธรรม และของ
สำนักวัดโอบีด้วย.

มนุษย์เรา จะเป็นมนุษย์อยู่ได้ ก็เพราะกำลังประกอบอยู่
ด้วยธรรม; มิฉะนั้น จะต้องกลายเป็นมนุษย์ นิสิต
กับ ต่ออุปในที่สุด โดยไม่ต้องสงสัยเลย. มนุษย์ที่ไม่ประ-
กอบอยู่ด้วยธรรม ก็ต้องประกอบอยู่ด้วย อวิชชา เป็นธรรม-
ตา, และ จะต้องเป็น อนมนุษย์ในร่างของมนุษย์ ด้วย! โลก
นี้จะเป็นอย่างไร ถ้าหากเป็นโลกที่ประกอบอยู่ ด้วยอนมนุษย์
ในร่างของมนุษย์ เต็มไปเสียทั้งโลก? และแม้แต่คน
คนหนึ่งๆ จะได้รับประโยชน์อะไร ถ้าไม่ประกอบเขา ได้รับแต่การ
รบกวน จากความรู้สึกนึกตาของไม่เป็นคนมนุษย์ เสียทั้งไป และ
ยังอื่น ทุกๆ?

สารบัญ

กาน หลักปฏิบัติเกี่ยวกับกานบรีจาด

๑. อามีสทาน	๗
ลักษณะของปฏิคาหก	๘
ลักษณะแห่งวัดกาน	๑๐
ลักษณะแห่งความเป็นธรรม	๑๑
ลักษณะวิธีการให้	๑๒
๒ อภัยทาน	๑๕
๓ ธรรมทาน	๑๗
๔ สุนญิตาทาน	๒๓

คิล หลักปฏิบัติเกี่ยวกับคิลวัตร

ความหมายของคิลวัตร	๓๔
การรักษาคิล	๓๔
คิล รากฐานของศาสนา	๓๕
คิลคืออะไร	๓๖
ต้นเหตุแห่งคิล	๓๘
ความมุ่งหมายของคิล	๔๒
สถานะของคิลที่ว่าใหญ่โต แข็งแรง มั่นคง	๔๗
ผลของการรักษาคิล	๔๘
เหตุที่ต้องมีคิล	๕๓

การปฏิบัติศีล	๕๕
หลักเกณฑ์ในการปฏิบัติ	๕๙
ความรู้ประกอบในการปฏิบัติศีล	๖๒
ธรรมะที่เป็นอำนาจหรือเครื่องมือ	๖๓
อานิสงส์ของศีล	๖๔

สมาธิ หลักปฏิบัติเกี่ยวกับสมาธิวัตร

สมัยปัจจุบันคนไม่รู้จักเรื่องจิต	๗๖
เรื่องที่ ๑ ความหมายของถ้อยคำ	๗๘
ความหมายของคำว่าสมาธิ	๘๒
ประเภทของการปฏิบัติสมาธิ	๘๔
ประเภทของสมาธิ ที่ถือเอาผลงานเป็นหลัก	๘๗
สมาธิที่เอารากฐานการปฏิบัติเป็นหลัก	๙๐
สมาธิตามธรรมชาติ กับ สมาธิที่เกิดจากการฝึกจิต	๙๑
เปรียบเทียบความถูกต้องของการปฏิบัติสมาธิ	๙๒
วิธีเจริญสมาธิ	๙๔
หลักปฏิบัติในการเจริญอานาปานสติภาวนา	๑๐๒
อานิสงส์ของสมาธิ	๑๐๗
ประโยชน์ของสมาธิในปัจจุบัน	๑๑๐

ทาน*

หลักปฏิบัติเกี่ยวกับทานบริจาค

* บรรยาย ณ ลานหินโค้ง สวนโมกข์, ไซยา
วันเสาร์ที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๑๔

ทาน

หลักปฏิบัติเกี่ยวกับทานบริจาค

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย
การบรรยายในวันนี้ มีหัวข้อตามที่
กำหนดไว้ว่า หลักปฏิบัติเกี่ยวกับทานบริจาค
ซึ่งท่านทั้งหลายก็ได้ทราบแล้ว จากแผ่น
ประกาศที่แจกไป

ในครั้งที่แล้วมา เราได้พูดหลักปฏิบัติ
ในเรื่องสรณาคมน์ ถือกันว่าเป็นเรื่องแรก ซึ่ง
เป็นหน้าปากคอก ที่นี้เรื่องการให้ทานก็
เหมือนกัน คนส่วนมากมักจะถือกันว่าเป็น
เรื่องหน้าปากคอก หมายความว่ามันง่าย
หรือรู้กันอยู่ดีแล้ว

ทำไมจึงต้องเอาเรื่องทานมาพูดกันอีก?
ที่เอาเรื่องนี้มาพูดอีก ก็ขอให้ถือว่าเพื่อการ
ปรับปรุงให้มันดีขึ้นกว่าเดิม แม้ว่าที่ทำอยู่
ก่อนนั้นเป็นความมกมายก็ตาม หรือไม่มกมาย

แล้วก็ตาม มันก็ยังมีทางที่จะปรับปรุงให้ดีขึ้นกว่าเดิม ฉะนั้นต้องพูดกันอีกครั้งหนึ่ง และพยายามที่จะพูดให้ดีที่สุด ครั้งเดียวแล้วก็ใช้ได้ตลอดชีวิต เพราะฉะนั้นขอให้ท่านทั้งหลายทุกคนกำหนดจดจำไว้ให้ดีๆว่า เรื่องทาน บริจาคหญ้าปากคอก ก. ข. ก. กา. นี้ จะพูดกันอีกครั้งหนึ่งให้สิ้นเชิง แล้วก็ถือปฏิบัติได้จนตลอดชีวิต

การพูดเช่นนี้ พูดในลักษณะนี้ ขอให้ถือว่าเป็นการพิเศษจากที่เขาสอบถามอยู่ตามธรรมดา ตรงนี้จะหาว่าอวดหรือคุยหรืออะไรก็ตามใจ ถ้าจะหาว่าอวดหรือคุย ก็จะต้องขอลุยกัยสักหน่อยว่าพูดอะไรที่นี้ต้องมีพิเศษเสมอ พิเศษตรงที่มันไม่ซ้ำกับใครพูด หรือมีอะไรแปลกออกไป โดยอย่างน้อยที่สุดก็ทำให้เรื่องมันสั้นเข้าง่ายเข้าเป็นวิธีลัด แล้วก็กว้างขวางกินความไปถึงทุกเรื่อง

ที่จริงเขาอาจจะพูดเรื่องการให้ทานกันตั้งหลายๆชั่วโมงก็ได้ แต่แล้วมันก็ไม่มียะไรมาก มันซ้าๆซากๆอยู่ที่เรื่องเดียว

ที่นี้จะพูดเป็นพิเศษก็ตรงที่ว่า จะพูดให้หมดทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการให้ทานพูดโดยตรงก็คือว่า จะรวบรวมเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทานที่มันไม่ซ้ำกัน จากที่มาในพระบาลีต่างๆมาไว้ในที่เดียวกันนี้ ให้มันหมดทุกๆเรื่อง ซึ่งก็คุยได้ว่ามันยังไม่เคยมีที่กันที่ไหน จึงขอให้สนใจเป็นพิเศษ จะรวบรวมเรื่องเกี่ยวกับการให้ทานที่เป็นหลักปฏิบัติมาใส่ไว้ในที่นี้ทั้งหมด แล้วยังแถมอยู่ในลักษณะพิเศษ คือส่งเสริมให้รุดหน้าไปยังพระนิพพานโดยเร็ว

โดยปกติคนทั่วไปเขาถือกันว่า เรื่องการให้ทานนี้เป็นเรื่องต่ำๆ เป็นเพียงบันไดของสวรรค์ นั้นมันพูดกันถึงการให้ทานอย่างเด็กๆ หรือตามธรรมดา ถ้าหากทำเป็น คือให้ทานให้เป็น เรื่องการให้ทานกลายเป็นเรื่องของพระนิพพานไปก็ได้เป็นเรื่องลัดตั้งตรงไปยังพระนิพพาน อย่างนี้ก็ทำได้ ฉะนั้น ที่ว่าเราพูดอะไรก็เป็นพิเศษ ตรงนี้ขอให้สนใจเป็นพิเศษ เพราะมัน

เป็นการช่วยย่นหนทางที่ไกลนั้นให้มันใกล้เข้า เป็นเรื่องช่วยย่นหนทางที่ยาวนั้นให้มันสั้นเข้า ขอให้ฟังให้ดีๆ และถ้าทำได้ดีแล้ว เรื่องนิพพานนี้ถึงได้ เพราะการให้ทาน มันจะแปลกหรือไม่แปลกลองฟังดู

ที่เคยดูหมิ่นเรื่องทานกันว่า เป็นบันไดขั้นต้น เป็นบันไดขั้นแรก ชั้นเดียวเท่านั้น นั่นแหละมันคือความเข้าใจผิด ถ้ามันทำกันแต่อย่างนั้น มันก็เป็นอย่างนั้น ก็ให้ทานกันไปจนตาย แต่ถ้าให้ทานเป็นแล้ว ไม่ต้องทำอื่นก็ได้ เพียงแต่ให้ทานอย่างเดียวก็นิพพานได้ เดียวก็จะเป็นให้ฟัง

ใจความสำคัญมันมีอยู่หน่อยหนึ่ง ขอให้ฟังให้ดีว่าการให้ทานมันมีอยู่ ๒ อย่าง

ทานชนิดที่จะเวียนว่ายไปในวัฏฏะ ก็มี

ทานที่จะออกไปเสียจากวัฏฏะ ก็มี

ที่แล้วๆมามีพูดกันแต่เรื่องให้ทานที่จะเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏะ ทำบุญให้ทานแล้วไปเกิดดี เกิดสวย เกิดรวย ไปสวรรค์ มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ มีอยู่แต่เท่านี้ไม่เลยไปถึงนิพพานสมบัติ ซึ่งมันนอกวัฏฏะ

ถ้าให้ทานเป็น ผลทานนั้นจะส่งไปนอกวัฏฏะ ไม่เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏะ ก็ได้เหมือนกัน

ทีนี้ก็พูดเรื่องแปลกให้ฟังต่อไปอีกว่า ถ้าเราเอาเรื่องทาน การให้ทานทั้งหมดทั้งสิ้นทุกอย่างมารวมกันเข้าแล้ว ก็จะแบ่งทานทั้งหมดได้

๒ ชนิด อีกตามเคย

ทานชนิดหนึ่งเนื่องด้วยปฏิบัติคาหก คือต้องมีผู้มารับทาน

ทานอีกชนิดหนึ่งไม่ต้องมีปฏิบัติคาหก ไม่ต้องมีใครมารับทาน

นี่ลองฟังดูซิว่า มันแปลกหรือไม่แปลก ฉะนั้น จึงสัญญาว่ามันจะต้องแปลกตรงที่จะพูดเรื่อง ให้ทานโดยไม่ต้องมีปฏิบัติคาหกก็ทำได้

ทานที่ให้แล้วเวียนว่ายไปในวัฏฏะนั้น มันเป็นพวกทานชนิดที่ต้องมี
ปฏิบัติหกรับทั้งนั้น ที่นี้ทานที่ให้แล้วจะออกไปเสียนอกวัฏฏะ ไม่มาเวียนว่าย
อีกต่อไปนี้ ทานนี้ไม่ต้องมีผู้รับ ไม่ต้องมีปฏิบัติหกรับ ไม่ต้องมียาจกเชิญใจมา
รับก็ได้ นี่เรื่องทานมันเป็น ๒ อย่างขึ้นมา อย่างนี้

ทานอย่างต่ำก็เวียนว่ายไปในวัฏฏะ มีคนรับทานอย่างสูงก็ไม่เวียนว่าย
ไปในวัฏฏะ อย่างนี้ไม่ต้องมีใครรับทาน แล้วทานอย่างที่ยื่นว่ายไปในวัฏฏะ
นั้นแหละคือที่พูดกันอยู่โดยมาก มันให้เพื่อตัวกู ของกู เป็นทานประเภทนี้
ส่วนทานประเภทออกไปนอกวัฏฏะนั้น มันให้ตัวกูของกูนั้นออกไปเสียเลย
ใจความสำคัญมันอยู่ที่นี้

ทำบุญให้ทานเพื่อประโยชน์แก่ตัวกู ให้ตัวกูมันได้อะไรดีขึ้นมากขึ้นนี้
มันชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นทานที่ธรรมดาดีมาก แล้วรู้จักกันอยู่ทั่วไป

ที่นี้ ทานชั้นพิเศษที่จะเอามาพูดให้สิ้นเชิงนี้ก็ถือว่า ให้ตัวกูของกู
ออกไปเสียเลย อย่าให้มีเหลือ มันเป็นทานพิเศษสูงสุด ไม่ต้องมีใครมารับ
แต่ก็เป็นการให้ที่แท้จริงด้วยเหมือนกัน

สำหรับทานที่ว่าต้องมีปฏิบัติหกรับนี้เราก็ต้องแบ่งได้เป็น ๓ ชนิด
ด้วยกัน ให้จำหัวข้อไว้ให้ดีๆก่อน

ทานอย่างที่ ๑ คือวัตถุทาน ให้วัตถุสิ่งของนี้เป็นทาน นี้ต้องมีผู้รับ
แล้วอย่างที่ ๒ ให้อภัยทาน อภัยโทษ อภัยทาน นี้ก็ต้องมีผู้รับ
แล้วอย่างที่ ๓ ให้ธรรมทานนี้ก็ต้องมีผู้รับ ๓ อย่างนี้มันเป็นทานที่มี
ผู้รับ

ที่นี้ อีกประเภทหนึ่งตรงกันข้าม จะต้องขอเรียกเขาเองว่าสุญญตา-
ทาน นี่ทานทั้งหลายคงไม่เคยได้ยิน ไม่เคยได้ยินสุญญตาทาน แต่มันเป็น
เรื่องที่มีกล่าวอยู่ในพระบาลี ในพระคัมภีร์ เป็นเรื่องการบริจาคด้วย

เหมือนกัน แต่ไม่มีใครกล่าวไว้ หรือไม่ได้เรียกว่า "สุญญาทาน" โดยตรง แต่พูดไว้โดยเนื้อเรื่องแล้วเราก็มองเห็นชัดว่า อ้าว! นี่มันเป็นการให้ที่เนื่องด้วยสุญญา สุญญาทานที่ว่าเป็นทานประเภทที่ไม่ต้องมีผู้รับ แล้วไม่เวียนว้ายไปในวัฏฏะอีกต่อไป

ขอทบทวนอีกทีว่า เราจะพูดถึงเรื่องทานการบริจาคมี ๔ ชนิด ๓ ชนิดแรกคือให้วัตถุเป็นทาน, ให้อภัยเป็นทาน, ให้ธรรมะเป็นทาน, นี่ต้องมีผู้รับ อย่างที่ ๔ ให้สุญญาทาน คือให้ทานที่เนื่องด้วยสุญญาที่ไม่มีต้องมีผู้รับ

ทีนี้ก็จะได้โดยละเอียดทีละอย่างๆ

๑. อามิสทาน

ทานอย่างที่ ๑ เรียกว่า "อามิสทาน" หรือวัตถุทานก็ได้ แล้วแต่จะเรียกว่าวัตถุทานคือให้วัตถุ อามิสทาน ก็คือให้อามิส อามิส คำนี้แปลว่าเหยื่อ ฟังแล้วน่าขยะเขยง อามิสนี้หมายถึงของที่จับกินทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แม้แต่ข้าวปลาอาหารนี้เขาก็เรียกว่าอามิส อามิสทานเป็นทานที่มีผู้รับ หรือต้องมีผู้รับ เพราะฉะนั้นจะต้องมีผู้รับที่ดี แล้วต้องมีวัตถุทานที่ดี แล้วต้องมีวัตถุทานที่ดีแล้วต้องมีการให้ที่ดี นี่คือหลักปฏิบัติเกี่ยวกับการให้วัตถุทาน

ถ้าทานทั้งหลายจะให้วัตถุทาน อามิสทาน ต้องเลือกดูให้ดี ให้มีผู้รับที่ดี ให้มีสิ่งของที่ดี แล้วมีการให้หรือการกระทำให้ที่นั่นที่ดี นี้เราจะได้ว่ากันต่อไปว่าจะเลือกกันอย่างไรจึงจะดี

ลักษณะของปฏิคาหก

ที่ว่าจะต้องมีปฏิคาหกที่ดีนี้ เขาเล็งถึงผู้ที่จะมารับทาน จะดีมากดี น้อยหรือถึงกับเลว หรือถึงกับอะไรก็ได้ ทานนั้นมันก็ต่าง ๆ กันเปลี่ยนแปลง กันไป จึงต้องเอาผู้รับทานเป็นหลัก คือ

อย่างที่ ๑ เราให้เพราะสงสาร ผู้รับก็คือสัตว์เดรัจฉาน หรือคน ขอกทาน หรือคนที่ช่วยตัวเองไม่ได้ นี่คือปฏิคาหก เป็นสัตว์เดรัจฉานบ้าง เป็นคนขอกทานบ้าง เป็นคนที่ทุพพลภาพช่วยตัวเองไม่ได้ หูหนวก ตาบอด อะไรอย่างนี้

อย่างที่ ๒ ให้เพราะความเลื่อมใส ฉะนั้นตัวปฏิคาหก ก็คือตัวผู้ ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เรามีความเลื่อมใสแล้วเราจึงให้ ฉะนั้นผู้รับก็คือผู้ปฏิบัติ ดีปฏิบัติชอบนี้ ไม่ใช่สัตว์เดรัจฉาน ไม่ใช่คนขอกทาน ไม่ใช่คนทุพพลภาพ เพราะเราให้ด้วยความเลื่อมใส ไม่ได้ให้ด้วยความสงสาร

อย่างที่ ๓ ให้เพื่อบูชาคุณ คนเราอย่าอวดดีไป เราเป็นหนี้บุญคุณคน อยู่รอบด้าน นับตั้งแต่พ่อแม่บิดามารดา ครูบาอาจารย์ และผู้มีมหากรุณา- ธิคุณสูงสุด คือพระพุทธเจ้า และพระอรหันต์ทั้งหลาย ถ้าเราให้ไปใน ลักษณะบูชาคุณแห่งปฏิคาหกของเรา นี่คือการให้เพื่อบูชาคุณ

อย่างที่ ๔ ให้เพื่อใช้หนี้ นี่มันก็คล้ายๆ กับพวกบูชาคุณ แต่ว่าการ ใช้หนี้นี่คือรู้สึกในความรับผิดชอบ รู้สึกในความจำเป็นที่เราจะต้องใช้หนี้ พระพุทธเจ้าเป็นเจ้าหนี้ พระธรรมเป็นเจ้าหนี้ พระสงฆ์เป็นเจ้าหนี้ ปุชชนียบุคคลทั้งหลายเป็นเจ้าหนี้ ครูบาอาจารย์ก็เป็นเจ้าหนี้ นี่เราก็ต้องให้ เพื่อใช้หนี้ ปฏิคาหกก็คือเจ้าหนี้!

นี่โดยนัยนี้เราจะเห็นได้ว่า ปฏิคาหกนั้นมีต่างๆ นานา เราก็ต้อง เลือกให้ได้ปฏิคาหกที่ดีอย่างที่ว่ามา

อย่างที่ ๕ ให้ทานแก่คนไม่ดี เช่น คนอันธพาล แต่เราให้เพื่อหาวิธีให้เขากลับตัว ที่เราอุตสาหะให้ทานไปครั้งนี้ ก็เพื่อเป็นอุบายอันหนึ่ง เป็นวิธีอันหนึ่งที่จะให้คนอันธพาลกลับตัว เราจึงให้ทานแม้แก่คนอันธพาล ใครจะเรียกว่าเป็นปฏิกาคหกที่ไม่ดีก็ตามใจ แต่ถ้าเรามองกลับอีกแง่หนึ่ง ก็เป็นปฏิกาคหกที่ดีที่ควรให้เหมือนกัน ถ้าเราให้ไปแล้วเขากลับตัวได้

ที่นี้มีปฏิกาคหกที่ไม่ดีอีกชนิดหนึ่ง คือยิ่งให้ไปแล้วมันยิ่งชี้เกี้ยว ยิ่งให้ไปแล้วมันยิ่งเอาเปรียบ อย่างนี้เป็นปฏิกาคหกที่ไม่ดี แต่เราก็กังให้ ยิ่งให้เพื่อว่าอย่าให้เขาเป็นภัยแก่สังคม ถ้าเราให้เขาเสียบ้าง เขาจะเป็นภัยแก่สังคมน้อยเข้า เราให้ทานถึงขนาดนี้ ชื่อความเป็นภัยแก่สังคมเอามาเสียจากพวกอันธพาล ก็ยังถือว่าเป็นการให้ทานได้ ให้แก่ปฏิกาคหกที่ไม่ดี

สรุปแล้วที่ว่าปฏิกาคหกที่มีอยู่ ๔ พวก คือให้เพราะสงสาร ได้แก่สัตว์เดรัจฉานเป็นต้น ให้เพราะเลื่อมใสในผู้ปฏิบัติดีเป็นต้น ให้เพื่อบูชาคุณของผู้มีคุณ แล้วก็ให้เพื่อใช้หนี้ที่เราเป็นหนี้บุญคุณ เป็นหนี้ทั้งทางวัตถุ เป็นหนี้ทั้งทางธรรมก็มีอยู่ ส่วนปฏิกาคหกที่ไม่ดี มีอยู่ ๒ พวก เราให้เพื่อให้เขากลับตัว ถ้าเขาไม่ยอมกลับตัว เราก็กังให้เพื่อชื่อความเป็นภัยต่อสังคมของเขา ให้มันน้อยลง

ทั้งหมดนี้เป็นหลัก ดูให้ดีแล้ว จะเห็นว่าต้องปฏิบัติอยู่ในโลกนี้ เงินที่เหลือใช้ ที่อาจจะเจียดให้ได้นั้น ก็เอามาให้ทาน ให้มันครบถ้วนตามนัยที่กล่าวนี้เรียกว่าเราจะต้องเลือกปฏิกาคหก หรือผู้รับทานให้ดีที่สุดเท่าที่จะหาได้ อย่าให้การให้ทานนั้นมันเสียหลาย นี่เรื่องปฏิกาคหกจบไปแล้ว

ลักษณะแห่งวัตถุกาน

ที่นี้ก็จะพูดถึงเรื่องวัตถุกาน ตัววัตถุกานคือสิ่งที่จะให้ วัตถุกานนี้จะ เป็นสิ่งของก็ได้ หรือว่าจะเป็นความสุขส่วนตัวที่ตนจะต้องสละออกไป เพื่อให้ เกิดความสุขแก่ผู้อื่นก็ได้ วัตถุกานของ เช่นเงิน เช่นสิ่งของโดยตรงที่มัน เกิดกุศลแก่ชีวิต แก่กิจการงานของเขา ตามทางวินัย แยกวัตถุกานไว้เป็น ๔ คือ อาหารเรียกว่าบิณฑบาต แล้วเครื่องนุ่งห่มเรียกว่าจีวร ที่อยู่อาศัยเรียกว่า เสนาสนะ เครื่องบำบัดโรคเรียกว่า คิลานเภสัช ตามหลักวินัย เราให้ บิณฑบาต จีวร เสนาสนะ และคิลานเภสัช

ถ้าตามหลักของอภิธรรม ก็ว่าให้สิ่งที่เป็นประโยชน์ทางตา ให้สิ่งที่เป็น ประโยชน์ทางหู ให้สิ่งที่เป็นประโยชน์ทางจมูก, ให้สิ่งที่เป็นประโยชน์ทางลิ้น ทางผิวหนัง, ทางจิตใจ คือวัตถุกานใดมันไปเป็นประโยชน์แก่สิ่งทั้ง ๖ นี้ แล้วเขาก็ให้ นี้อภิธรรมเขาว่านะ เขาว่าเขาพูดอย่างปรมาตถ์

ส่วนทางพระสูตรหรือสูตรต้นตะนี้ จะระบุตัววัตถุกานๆไปเลย ให้ข้าว ให้น้ำ ให้ที่อยู่อาศัย ให้นานพาทนะ คือว่าให้ทุกอย่างที่มนุษย์มันจะใช้เป็น ประโยชน์ได้ แม้ที่สุดให้ร่ม ให้รองเท้า อย่างนี้เขาก็เรียกว่าให้นานพาทนะ ให้มุ้งกันยุง ฯลฯ อย่างนี้ มันก็แปลกออกไปจากที่พูดแล้ว ในเรื่องวินัยหรือ เรื่องอภิธรรม

ที่นี้ถ้าไม่มีวัตถุที่จะให้มันก็ยังเล็งถึงว่า บางที่เราต้องเสียสละความสุข ของเรา ความผาสุกของเรา ไปเจือจานเขา ก็นับรวมเข้าในวัตถุกานเหมือนกัน สิ่งใดที่เกื้อกูลผู้อื่นโดยเราต้องเสียสละแล้ว ก็เรียกว่า "วัตถุกาน" วัตถุกาน ที่กล่าวมานี้ เป็นอย่างนี้ ๑

อย่างนี้ ๒ การช่วยเหลือทางเรี่ยวแรง ทางเงินทอง ทางสติปัญญา ทางอำนาจวาสนา นี่แหละเราช่วยเหลือผู้อื่นได้หลายๆทาง ทางเรี่ยวแรงนี้

ไม่ถึงกับเสียความสุขส่วนตัว แต่เราก็ต้องเสียเรี่ยวแรงหรือเสียเวลาอะไรบางอย่าง หรือมีฉะนั้นก็ช่วยเหลือทางการเงิน หรือมีฉะนั้นก็ช่วยเหลือด้วยอำนาจวาสนาสติปัญญา ที่เขาเรียกกันว่า น้ำลายไอปาก อย่างนี้มันก็เป็นเครื่องมือสำหรับไปช่วยเขาได้เหมือนกัน ฉะนั้นสิ่งเหล่านี้ก็เรียกว่า 'วัตถุทาน'

ลักษณะแห่งความเป็นธรรม

วัตถุแห่งทานนี้ มันมีจำกัดอยู่ว่าต้องประกอบด้วยธรรม ต้องได้มาโดยธรรม วัตถุที่เราจะให้ทานไปนั้น มันต้องเป็นธรรม คือว่ามันต้องถูกต้อง และเหมาะสม แล้วเราได้มาโดยธรรม ไม่ใช่ลักขโมยมา ตัววัตถุมันก็เป็นธรรมอยู่แล้วคือว่าเหมาะสมที่คนผู้รับเขาควรจะได้รับ ไม่ใช่เป็นโทษ แล้ววัตถุนี้เราได้มาโดยธรรม ได้มาอย่างเป็นธรรม เงินหรือของที่จะทำทานนี้มันควรจะได้มาโดยธรรม อย่าไปโกงมา มันเป็นเรื่องตบตา เป็นเรื่องวาทนะอะไร ชอบกล เช่น ขโมยก็จะไปแก้ตัวว่า 'ไม่มีอะไรให้ทาน วันนี้ไปขโมยเขาหน่อยไฉน เพื่อเอามาให้ทาน มันไม่ควรเทลิดเปิดเปิงไปถึงอย่างนี้ วัตถุนั้นมันต้องเป็นธรรม แล้วก็ได้มาโดยธรรม

ที่นี้อย่างที่ ๓ นี้ไปไกลไปถึงกับว่า เสียสละอวัยวะเลือดเนื้อ เสียสละชีวิต เสียสละบุตรภรรยา ออกเป็นทาน มันกลายเป็นเรื่องทานของพระโพธิสัตว์ไป แต่ก็มีผู้ทำ มีผู้กระทำมาแล้ว บางทียอมเสียอวัยวะ เช่น ลูกตา เช่น แขน ขา อะไรของตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น หรือบางทีก็เสียสละชีวิตนี้

มีเรื่องพระโพธิสัตว์อยู่หลายเรื่อง เสียสละชีวิตให้เสียกินก็มี เพื่อว่าเสียอย่าไปกินลูกของมัน นี่มันเป็นวิธีของโพธิสัตว์ แล้วก็เสียสละบุตรภรรยา

เป็นเรื่องชินหูพวกเราที่สุด คือพระเวสสันดรนี้ มันเป็นเรื่องน้ำใจของมหาบุรุษ จึงจะทำอย่างนี้ได้

การบัญญัติในตอนหลังแบ่งเป็นทาน ๓ ชั้น ทานบารมี ทานตามธรรมดาให้ของที่ตามธรรมดา เขาก็ให้ๆกันอยู่, ทานอุปบารมี สูงขึ้นไปเป็นทานขนาดกลางนี่ก็ให้สิ่งที่ให้ได้ยาก ถึงขนาดให้อวัยวะร่างกายนี้, แล้วทานปรมาตถบารมี ให้สิ่งที่แสนจะให้ยาก เช่นให้ลูกให้เมียไปเป็นทานอย่างนี้เป็นต้น

ทั้งหมดนี้มันเป็นเรื่องของวัตถุทาน เป็นวัตถุสิ่งของก็มี เป็นความช่วยเหลือทางเรี่ยวแรงสติปัญญาก็มี เป็นการให้ชั้นอุกฤษฏ์ ให้อวัยวะ ชีวิต บุตร ภรรยาที่มี

ใครจะทำได้เท่าไรก็ไปเลือกเอาเอง ทั้งหมดนี้เราพูดกันเรื่องวัตถุ หรือตัววัตถุที่จะถูกให้ไปเป็นทานโดยสิ้นเชิง

ลักษณะวิธีการให้

ที่นี้เรื่องที่ ๓ ก็จะพูดถึงการให้หรือวิธีให้ การให้นี้ต้องดีด้วย ที่เป็นหลักใหญ่ก็ต้องมีเจตนาแห่งการให้นั่นบริสุทธ์ การให้ไปนั้นก็มีเจตนาบริสุทธ์ ไม่ใช่เพื่อตักเบ็ดคนอื่น เดียวนี้เขาให้เป็นแสนเป็นล้าน ร้อยล้านพันล้านนั้นก็เพื่อตักเบ็ดคนอื่นเอามาเป็นพวก แล้วก็แสวงหาประโยชน์ด้วยกัน อย่างนี้เจตนาไม่เป็นทานและไม่บริสุทธ์เอาเสียเลย

อีกอย่างหนึ่งต้องพอใจ ต้องยินดี เมื่อคิดว่าจะให้ก็ต้องอ้อมอกอ้อมใจ เมื่อให้อยู่ก็อ้อมอกอ้อมใจ เมื่อให้เสร็จแล้วก็ยังอ้อมอกอ้อมใจ นี่เพราะว่ามันเป็นการกระทำที่ถูกต้อง มันจึงอ้อมอกอ้อมใจทั้ง ๓ เวลา ก่อนให้ กักลังให้ และให้แล้ว นี่เป็นเครื่องพิสูจน์ว่าถูกต้องแน่

ที่นี้การให้ที่ดีนั้นต้องมีการเลือกเฟ้น สิ่งของที่จะให้นั้นต้องเลือกเฟ้นให้ถูกต้อง ให้เหมาะสม แล้วเวลาที่จะให้ก็ต้องเลือกเฟ้นให้มันถูกต้องเหมาะสม ถ้าเราไม่เลือกเรื่องเวลาแล้ว มันจะประดังกันเข้ามา คนรับทานจะเอาไปเททิ้ง อย่างการทำบุญทำทานของเราในบางโอกาส เหลือมากจนไม่รู้จะเอาไปไหน อย่างนี้มันผิดเวลา ควรจะทำให้ถูกเวลา

มีคนเล่าให้ฟังว่า ที่ไปฮัจย์กันที่เมืองเมกกะนั้น เขามีระเบียบ มีธรรมเนียมให้ทานเหมือนกัน คือคนแต่ละคนทีไปนั้น จะต้องบริจาคเงินค่าแพะตัวหนึ่งบ้าง สองตัวบ้าง แล้วฆ่าแพะนั้นไว้เป็นทาน เพื่อว่าคนที่ไม่มีสตางค์จะได้อาศัยเป็นอาหาร แต่มันมีคนบริจาคมากเกินคาด แพะที่ถูกฆ่านี้กองเป็นภูเขาแล้วไม่มีใครกินหวาดไหว มันก็เลยเน่าหมด เหม็นคลุ้งไปหมดสำหรับแรงกินอย่างนี้

นี้การให้ทานมันผิดเวลา มันผิดสถานที่ มักจะมีด้วยกันทุกศาสนา เพราะว่าศรัทธามันมากเกินไป ฉะนั้นจึงต้องเลือกสิ่งของ ต้องเลือกเวลา เลือกสถานะการณ์ เลือกบุคคล เลือกอะไรเลือกให้ดี พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า "เลือกเฟ้นเสียก่อนแล้วจึงให้ทาน นี้พระสุคตสรรเสริญ"

ที่นี้อาการที่ให้ต้องถูกต้อง ต้องเคารพ ต้องเหมาะสม อย่างน้อยเราต้องเคารพในทานของเรา แม้เราให้แก่คนขี้เรื้อน เราก็มีความเคารพในทานของเรา เพราะมันเป็นการประพฤติธรรม ฉะนั้นเราต้องเคารพ

ที่นี้เราจะต้องเลือก ให้เป็นการให้ที่มีประโยชน์กว้างขวาง ดังนั้นมันจึงเกิดมีสังฆทาน มีบุคคลิกทาน ให้บุคคลิกทาน คือให้แก่คนที่เรารักเราชอบเป็นคนๆไป

ให้สังฆทานนั้นให้เป็นส่วนรวมแก่หมู่แก่คณะ แก่คณะสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข อย่างนี้ก็เรียกว่า "สังฆทาน" ถ้าชอบใจพระองค์นั้น

พระองค์นั้นก็เอาไปให้เป็นส่วนตัว นี่ก็เรียกว่า "บุคคลิกทาน" มันคับแคบ ทั้งหมดนี้มันเป็นเรื่องเกี่ยวกับวัตถุทานทั้งนั้น ปฏิภาณกัถิตี วัตถุทาน นั้นกัถิตี การให้นั้นกัถิตีตั้งนี้แล้ว นี่ก็เป็นเครื่องวัดว่าการให้ทานนี้ดีแน่

ที่นี้ขอเตือนว่าระวังให้ดีอีกอย่างหนึ่ง คือการให้วัตถุทานอย่างนี้ มัน เป็นไปเพื่ออสวะก็มี, ไม่เป็นไปเพื่ออสวะก็มี

ทานเป็นไปเพื่ออสวะนั้นมันเพิ่มกิเลส มันอยู่ที่เจตนาค้ำก่าไรเกินควร ทำบุญให้ทานแล้วก็จบแล้วจบเล่า สังเกตดูเห็นว่าให้มันได้ผลร้อยเท่าพันเท่า หมื่นเท่า คล้ายๆกับว่าทำบุญบาปหนึ่งได้วิมานหลังหนึ่งอย่างนี้ นี่มันเป็นการ ค้ำก่าไรเกินควร เป็นการให้ทานชนิดที่เป็นไปเพื่ออสวะ คือเพิ่มความ เห็นแก่ตัวให้มากขึ้น

เขาก็ไม่ได้ตำหนิว่าผิดอะไรนัก แต่ระบุให้เห็นว่านี่เป็นอสวะฐานียะ คือเป็นที่ตั้งแห่งกิเลส แห่งอสวะที่มากออกไป

เมื่อก่อนเรายึดถือน้อย ที่นี้พอได้ผลมากเข้าก็เลยยึดถือมาก นี่จึงมี อสวะมาก ก็กลับจะมีความทุกข์เพราะความยึดถือมาก เพราะเนื่องจากการ ให้ทานชนิดนี้ ทานชนิดนี้เขาเรียกว่า มันเป็นไปเพื่ออสวะ

ทานที่ไม่เป็นไปเพื่ออสวะ คือตรงกันข้าม ให้เพื่อให้มันหมดไป ทำลายความยึดมั่นถือมั่นให้หมดไป ทำลายความเห็นแก่ตัวให้หมดไป เช่น บริจาคออกไปนี้ ไม่มัวจบบอญว่าเอาวิมานหนึ่งหลัง เอาวิมานสิบหลัง เอาอะไร อย่างนั้น แต่ให้ไปโดยคิดว่า จงไปเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นเถิด เราไม่ต้องการ อะไร นอกจากความไม่เห็นแก่ตัว ให้ไปเพื่อทำลายความเห็นแก่ตัวของเรา แล้วให้ไปเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นเถิด เราไม่ต้องการเอาสิบเท่า ร้อยเท่าพันเท่า เหมือนที่เขาต้องการกัน

นี่คือข้อที่ต้องระวังให้ดี ให้เพื่อเอากำไรเกินควรนั้นแหละ คือการเวียนว่ายไปในวัฏฏะอีก แล้วก็เป็นผู้บริ คือเป็นของหนักที่จะต้องแบกเอาไป มันรวยกว่าเก่า มันก็ต้องแบกเอาไปมากกว่าเก่า มันจึงเป็นของหนัก แต่ถ้าให้โดยไม่เอาอะไรตอบแทนอย่างนั้นมันก็เป็นของเบา เพราะฉะนั้นมันจึงเป็นทานที่เป็นไปเพื่อนิพพาน

การให้ที่เป็นไปเพื่อนิพพานนี้ ต้องเบา ให้ที่เอากำไรมากกว่ามันก็ต้องหนัก จะให้ทานชนิดไหนก็เลือกเอาเองก็แล้วกัน หลักปฏิบัติมันมีอยู่อย่างนี้

ถ้าการให้ไม่ดี ให้อย่างหลับหูหลับตา มันทำให้มีคนอันธพาลมากขึ้น ทำให้มีอสังขัตติในพระพุทธศาสนามากขึ้น ถ้าให้ไม่เป็นที่มาดีมันเพิ่มอันธพาลเพิ่มอสังขัตติขึ้นมาในโลกนี้ นี่มันยิ่งร้ายไปกว่าเสียอีก นี่คือสิ่งที่ต้องระวังให้ดีในการให้ทาน

หลักปฏิบัติที่เกี่ยวกับการให้วัตถุทานมันก็มีเพียงเท่านี้ โดยหัวข้อสำคัญๆ ถ้าพูดกันโดยรายละเอียด ให้แสดงอานิสงส์ได้สวรรค์วิมาน พูดกันตั้งบิยังไม่จบ จะพูดแต่หัวข้อที่จะต้องรู้ไว้และปฏิบัติให้สำเร็จประโยชน์เกี่ยวกับวัตถุทานคือให้สิ่งของ

๒. อภัยทาน

ที่นี้ก็มาถึงทานอย่างที ๒ เรียกว่า "อภัยทาน" แม้สิ่งที่เรียกว่าอภัยทานนี้ก็ต้องมีปฏิคาหก มีผู้รับเหมือนกัน อภัยทานหมายถึงให้อภัย คำว่าอภัย นี้แปลว่า "ไม่ต้องกลัว" เราให้อภัย คือเราให้ความไม่ต้องกลัวแก่บุคคลนั้น แปลว่าบุคคลนั้นไม่ต้องกลัวเรา นี่คือให้อภัย

ที่นี้บางคนอาจจะคิดว่ามันไม่ใช่ให้ทาน นี่มันไม่รู้ เขาพูดไปทั้งที่ไม่รู้ การให้อย่างนี้เรียกว่าให้ทาน แต่เขาเรียกว่าอภัยทาน เป็นสิ่งที่ให้กันได้

ให้ได้ทั้งทางกาย ให้ได้ทั้งทางวาจา ให้ได้ทั้งทางจิตใจ

ทางร่างกาย เขามาขอขมาขออภัย เราก็รับ, ทางวาจา เราก็บอก อโหสิกรรม ทางจิตใจเราก็สลัดความโกรธความอาฆาตจองเวร อย่างนี้ก็ เรียกว่าอภัยทานทั้งนั้น มีได้ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ

ที่นี้ จะแยกประเภทให้เห็นชัด ว่าอภัยทานนี้ อย่างน้อยก็มีอยู่สัก ๓ อย่าง

อภัยทานอย่างแรกคือ การให้อภัยโทษ ให้ขมาโทษ คือยอมรับการ ขมาโทษ เรียกว่าให้อภัยโทษ รับการขอขมา เข้าใจกันดีแล้ว ไม่ต้องอธิบาย ก็ได้

อย่างที่ ๒ เราไม่เบียดเบียนไม่ประทุษร้ายใคร นั่นแหละคือให้อภัยทานเหมือนกัน เราจงเป็นอยู่อย่างไม่เบียดเบียน อย่างไม่ประทุษร้ายใคร ที่เขาเรียกกันว่า "ศีล-ศีล" นั่นแหละคืออภัยทาน เราไม่ประทุษร้าย ไม่เบียดเบียนแก่ชีวิต แก่ร่างกาย หรือแก่น้ำใจ ไม่เบียดเบียนเนื้อตัวของเขา ไม่เบียดเบียนจิตใจของเขา ไม่ทำลายชีวิตของเขาทุกระดับเลย นับตั้งแต่ สัตว์เดรัจฉานขึ้นมาจนถึงมนุษย์ จนกระทั่งเทวดาหรือพรหมอะไร ถ้ามันจะมี แปลว่าสิ่งที่มีชีวิตมีความรู้สึกนึกคิดแล้ว เราไม่เบียดเบียนให้เขารู้สึก กระทบกระทั่งเป็นทุกข์ นี่เรียกว่าให้ความไม่เบียดเบียนความไม่ประทุษร้าย

อย่างที่ ๓ แผ่เมตตาจิตอยู่เป็นปกติ ทุกวันทุกคืนทุกลมหายใจเข้า ออก แผ่เมตตาจิตอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก นี่ก็คืออภัยทาน

นึกดูแล้วก็น่ารวย ในข้อที่ว่าอภัยทานนี้ไม่ต้องลงทุนสักสตางค์หนึ่ง ก็ได้ ถ้าเราสร้างโบสถ์หลังหนึ่งต้องเสียหลายแสนนะ แต่ทำอภัยทานนี้ ไม่ต้องให้สตางค์สักสตางค์หนึ่งก็ได้ แล้วยังจะมีผลสูงกว่าเสียด้วย เอ้า! พุดไปเดี๋ยวจะถอยศรัทธาอย่าพูดดีกว่า

แต่ขอให้รู้ไว้ว่า อภัยทานนี้มันทำยากกว่าที่จะให้วัตถุ เพราะมันเป็นเรื่องจิตใจมากขึ้นไปอีก คนถือตัว ใครมาขอขมาก็ไม่ยอมให้ แล้วเป็นอยู่อย่างทำผู้อื่นเดือดร้อนอยู่เรื่อย ไม่รักผู้อื่น ไม่เห็นใจผู้อื่น นี่เรียกว่าไม่มีอภัยทาน

ฉะนั้นขอให้ตัดสินใจแนลงไป ว่าเราที่ตั้งแต่วันนี้ไป จะสะสมเรื่องอภัยทานนี้ให้เป็นขึ้นเป็นอัน สำหรับวัตถุทานก็ทำมามากแล้ว อย่างเมื่อเช้านี้ก็เห็นอยู่ว่าเป็นวัตถุทาน ที่ไหนๆก็มีแต่วัตถุทานเห็นง่าย แต่เรื่องอภัยทานนี้ดูยุ่งโหล่งเล้ง แล้วไม่ค่อยเห็นด้วย นี่ขอให้ไปชำระสะสม คือทำให้มันมีขึ้น ให้มันครบถ้วน ให้มันถูกต้อง ว่า

๑. ให้อภัยโทษ ยอมรับขมา
 ๒. ไม่เบียดเบียน ไม่กระทบกระทั่ง ไม่ประทุษร้ายใครหมด
 ๓. อยู่ด้วยจิตที่แผ่เมตตาทั้งกลางวันและกลางคืน
- ทั้งหมดนี้ก็เป็นอภัยทาน เป็นทานอย่างที่ ๒

๓. ธรรมทาน

ทานอย่างที่ ๓ เรียกว่า "ธรรมทาน" คือให้ธรรมะเป็นทาน คำว่า "ธรรม" ในที่นี้หมายถึง ความรู้ที่เขารู้แล้วเขาจะพ้นทุกข์ได้ เรียกว่าธรรมในที่นี้ แล้วทานก็คือการให้ ทานที่ ๓ นี้ก็ต้องมีปฏิคาหก คือผู้รับอีกเหมือนกัน ธรรมทานนี้ไม่เป็นไปเพื่อกิเลสอาสวะ เพราะมันเป็นเรื่องของวิชาความรู้ของปัญญา ไม่ลุ่มหลงง่ายเหมือนวัตถุทาน

ธรรมทานนี้มีได้เป็น ๒ อย่าง คือ โดยตรงและโดยอ้อม โดยตรง เช่น อาตมากำลังพูดเรื่องที่มีประโยชน์ให้ท่านทั้งหลายฟัง อย่างนี้ก็เรียกว่าให้ธรรมทานโดยตรง ส่วนชนิดที่เป็นโดยอ้อมนั้น ก็คือว่าผู้ที่ช่วยสนับสนุน

ให้เป็นได้แบบนี้ เช่น อาตมาต้องการจะพิมพ์หนังสือให้มันแพร่หลายอย่างนี้ มีเยอะเยอะหลายคนช่วยจัดพิมพ์ นี่เขาก็เป็นผู้ให้ธรรมทานโดยอ้อม ในเมื่อ อาตมาเป็นผู้ให้ธรรมทานโดยตรง

ธรรมทานมีได้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม แล้วก็ต้องมีผู้รับทานจึงจะ สำเร็จประโยชน์ ถ้าให้ไปแล้วไม่มีใครรับ มันก็เป็นหมันเหมือนกัน จะพิมพ์ หนังสือจนท่วมโลก แต่ถ้าไม่มีใครอ่าน มันก็ไม่มีประโยชน์อะไร หรือเทศน์ ให้เท่าไรถ้าไม่มีใครฟัง มันก็ไม่มีประโยชน์อะไร นี่เรียกว่าต้องมีปฏิคาหก

ที่นี้ธรรมทานอาจจะแจกแจงออกไปเป็น ๓ ประเภทอีกด้วย คืออย่างน้อยมันก็มี ๓ ระดับ

ระดับที่ ๑ ให้ความรู้พื้นฐานเบื้องต้นต่างๆไปเป็นทาน หมายถึงความรู้ สำนึกขั้นพื้นฐาน ให้ความรู้แม้แต่เรื่องเรียน ก. ข. ก. กา เรียนหนังสือ หนังสือเบื้องต้นนี้ก็สงเคราะห์เข้าในธรรมทาน

จะนั้นครูบาอาจารย์ทั่วไป ก็อยู่ในฐานะผู้ให้ธรรมทานทั้งนั้น แม้แต่ พ่อแม่อุตส่าห์สอนลูกสอนหลานให้รู้ประสีประสา นี่ก็เป็นธรรมทาน หรือ มากไปกว่านั้นอีก สอนให้มันกินข้าวเป็น สอนให้มันอาบน้ำเป็น สอนให้มัน รู้จักรักความดี อย่างนี้ก็เป็นธรรมทาน พ่อแม่สอนลูกเล็กๆให้รู้สิ่งที่ควรรู้ อย่างพื้นฐาน นี่ก็เรียกว่าธรรมทาน แล้วสอนหนังสือหนังสือ สอนวิชาอาชีพ นี่ก็เรียกว่าธรรมทานขั้นต่ำขั้นต้น แต่มันเป็นขั้นพื้นฐาน

ถ้าไม่มีขั้นพื้นฐานแล้ว ขั้นต่อไปมันก็มีไม่ได้ ฉะนั้นเราจะต้องสนใจ โดยตรงก็สอนไป โดยอ้อมก็ช่วยให้มันสำเร็จ เช่นช่วยสร้างโรงเรียน ช่วย สร้างอุปกรณ์การศึกษาอะไรต่างๆ นี่ก็เป็นการให้ธรรมทานโดยอ้อม เช่นเรา ให้กระดานดำ ให้อะไรเหล่านี้ เราไม่เรียกว่าวัตถุทาน เราเรียกว่าธรรมทาน โดยอ้อม อุปกรณ์ต่างๆเพื่อประโยชน์แก่การที่จะทำให้เกิดวิชาความรู้ นี่เรา

เรียกว่าธรรมทานโดยอ้อม ธรรมทานโดยตรงก็พูดไปตรงๆในเรื่องที่จะต้องพูดนั้น อย่างต่ำก็คือว่าความรู้พื้นฐาน

ที่นี้ชนิดที่ ๒ สูงขึ้นมา เราเรียกว่าแสงสว่างในทางวิญญาน ให้แสงสว่างในทางวิญญาน นี่จะเป็นธรรมะ หรือเป็นศาสนา เป็นธรรมะที่สูงขึ้นกว่าระดับธรรมดา จึงเรียกว่าแสงสว่างทางวิญญาน เช่น เทศน์เรื่องดับทุกข์ สอนเรื่องดับทุกข์ อย่างนี้เป็นการให้แสงสว่างทางวิญญาน คือชี้หนทางแห่งการเดินทางของชีวิต ชี้ทางเดินของชีวิต ให้มันสูงขึ้นไป จนรู้ว่ามันเป็นอย่างไร

เราสอนเด็กๆให้รู้หนังสือ ก. ข. ก. กา. ในโรงเรียนในมหาวิทยาลัย นี่เด็กๆก็ยังไม่รู้ว่า เกิดมาทำไม? เกิดมาแล้วจะทำอะไร จะไปข้างไหนมันยังไม่รู้ มันรู้แต่แต่วิชาเรื่องปากเรื่องท้อง นั้นเป็นเบื้องต้น

ที่นี้ พอมาถึงขั้นที่ ๒ นี้ ให้แสงสว่างแก่วิญญาน เพื่อจะเดินทางไปให้ถูกต้อง นี่คือหลักธรรมะในพุทธศาสนา หรือศาสนาใดก็ตาม นี่เป็นตัวธรรมทานแท้ๆอยู่ที่นี้ แล้วก็มีโดยอ้อมอีกเหมือนกัน ช่วยสร้างวัดสร้างวาสร้างโบสถ์ สร้างวิหาร สร้างอะไร ถ้าว่ามันเป็นไปเพื่อให้คนลืมหูลืมตาแล้วก็เป็นธรรมทานแท้โดยอ้อม ถ้าไม่อย่างนั้นมันเป็นวัตถุทาน เพื่อความสะดวกสบาย

แสงสว่างทางวิญญานนี้ ขอให้ช่วยฟังให้ดีๆ ว่าไม่จำเป็นจะต้องไปเพราะเสมอไป ถูกแล้วพระพุทธเจ้าท่านตรัสกำกับกำกับว่า "จงไปประกาศพรหมจรรย์ จงแสดงธรรมให้มีความไพเราะในเมืองต้น มีความไพเราะในท่ามกลาง มีความไพเราะในเมืองสูง" ไพเราะอย่างนี้ไม่ได้หมายความว่าไพเราะหู แต่หมายความว่าไพเราะแก่จิตใจ คือสบายแก่จิตใจ เป็นประโยชน์แก่จิตใจ

เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว หลักมันก็มีต่อไปถึงกับว่า แม้คำดำก็เป็น

ธรรมทาน พระพุทธเจ้าท่านตรัสเองว่า ให้ทุกคนถือว่า คำดำเป็นคำชี้ ชุมทรัพย์ คำดำของบิดามารดา ครูบาอาจารย์ นั้นเป็นคำชี้ชุมทรัพย์ เพราะฉะนั้นคำดำชนิดนี้ก็เป็นธรรมทาน

ถ้าเราไม่ได้อาศัยธรรมทาน "ดำ" ชนิดนี้ เราคงไม่เป็นเนื้อเป็นตัวมา อย่างนี้ คงเหลวไหลกว่านี้ นี่คำขนาบคำดำ ของบิดามารดาครูบาอาจารย์ ช่วยสร้างเนื้อสร้างตัวเรา มา จนมาอยู่ในสภาพอย่างนี้

การถือว่าแม้แต่คำดำก็เป็นธรรมทาน เพราะว่ามันเป็นคำดำด้วยความหวังดี ด้วยความรักลูก ด้วยความรักศิษย์ ด้วยความรักเพื่อนมนุษย์จึงได้ ดำ ฉะนั้นคำดำนั้นจึงเป็นคำชี้ชุมทรัพย์ มันมีความหมายเฉพาะของมัน ไม่ใช่ดำด้วยกิเลส มันดำด้วยความอยากให้ดี

แม้แต่คำโกหก ถ้าโกหกด้วยความหวังดี ให้คนประพฤติดี มันก็เป็น ธรรมทาน เพราะพูดดีๆมันไม่เชื่อ ต้องพูดโกหกมันจึงเชื่อ แล้วมันไม่ไปทำ ความชั่ว ฉะนั้นคำพูดโกหกนั้นกลายเป็นธรรมทานไปได้ เพราะว่าทำด้วย เจตนาดี

แต่ถ้าโกหกเพื่อลักลวงเอาประโยชน์ของเขา นี่ไม่ใช่ นี่คนละเรื่องคน ละอัน คำโกหกอย่างนี้พาลลงไปในนรก ส่วนคำโกหกที่ทำให้คนบางคนกลับดี ได้ นี่เป็นธรรมทานโดยอ้อม ชั้นพิเศษ!

สรุปธรรมทานอย่างที่ ๒ นี้ คือให้แสงสว่างเป็นทาน ให้ธรรมะ เป็นทาน

ที่นี้อยากจะแถมอย่างที่ ๓ ให้หนีพพานเป็นทานเสียเลย คนไม่เคยฟัง ฟังไม่ถูก ให้หนีพพานเป็นทานนี้ ลองคิดดูที่ว่ามันให้อะไร? หลายคนชอบพูด ว่าท่านพุทธทาสนี้ชอบว่าเอาเอง พูดเอาเอง ไม่ใช่เรื่องจริง หรือไม่ใช่เรื่องมี ในคัมภีร์ ว่าไปอย่างนั้นก็ได้ ข้อนี้ไม่ใช่พูดเอาเอง ไม่ใช่ว่าเอาเอง มันมีอยู่ใน

คัมภีร์ แต่เขาเรียกชื่อไม่เหมือนกัน นี่เราเอามาเรียกชื่อธรรมดาสัมมุญให้ฟัง ถูก ให้มันเป็นที่เข้าใจง่าย จับฉวยเองง่าย

ให้นิพพานเป็นทาน นี้อยากจะจำกัดความหมายลงไปว่า เราทำโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง ที่ทำให้ผู้นั้นได้ชิมรสของพระนิพพาน คือความเย็นใจ

ถ้าท่านทั้งหลายได้ทำบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ให้ได้รับความเย็นใจ เยือกเย็นสงบเย็นในจิตใจจริงแล้ว นี่เรียกว่าให้นิพพานเป็นทาน โดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง ชั้นต้นบ้าง ชั้นกลางบ้าง ชั้นปลายบ้าง

อยากจะอวดสักหน่อย เขาว่าเราซื้อดแท้ เราก็อยากจะอวดว่าที่นั่งกันอยู่ตรงนี้ นี่แหละคือให้นิพพานเป็นทาน เพราะว่าได้จัดอะไรไว้หลายๆ อย่าง พอมานั่งตรงนี้แล้วเย็นนอกเย็นใจ ใจตรงนี้นั่นให้ความเย็นนอกเย็นใจ!

เย็นนอกเย็นใจเพราะอะไร? เพราะมันลิมตัวของกู เมื่อมานั่งลงตรงนี้ ทุกคนลิมตัวกู ลิมของกู ลิมบ้าน ลิมของกูที่บ้าน แล้วลิมตัวกูว่ามีชีวิตอยู่ จิตมันว่าง มันเลยสงบเย็น ดีมรสตัวอย่างของพระนิพพาน ณ ตรงที่นั่งอยู่แถวนี้ ตรงนี้แหละ ฉะนั้นเราจะพูดว่าตรงนี้แหละ เป็นที่ให้นิพพานเป็นทาน

ใครไม่เชื่อก็ลองคิดดู ค้านดูก็ได้ ว่าตรงนี้มีการให้นิพพานเป็นทาน ตรงนี้มันทำให้ลิมตัวของกู จิตว่างปราศจากตัวกู ของกู ได้รับความเย็น ชนิดพิเศษของนิพพาน เป็นการชิมลองชั่วคราว ประจวบเหมาะบังเอิญ ยังไม่ใช่นิพพานแท้ นิพพานถาวร นิพพานตลอดกาลอะไร แต่ก็มรสชาติอย่างเดียวกัน คือเย็นใจสบายใจบอกไม่ถูก แม้สิ่งที่เรียกว่ามรสพทางวิญญูณ นี่คือการให้นิพพานเป็นทานด้วย ไม่ใช่เพียงแต่ให้ความรู้อย่างเดียว

การจัดก้อนหิน จัดต้นไม้ จัดสระน้ำลำธารอะไรไว้ อย่างนี้เป็นมรสพทางวิญญูณ คนที่มาก็ได้รับความเย็น ความสบายใจที่บอกไม่ถูก นี่เป็นการชิมรสของพระนิพพานล่วงหน้า จะยอมให้กว้างออกไปถึงว่าแม่

สร้างปูชนียสถาน สร้างปูชนียวัตถุ พระธาตุพระเจดีย์อะไรก็ตาม ถ้าสร้าง
 ฎกวิธีมีประโยชน์ ทำให้คนเย็นใจได้ ก็ควรจะเรียกว่าให้นิพพานเป็นทาน
 เหมือนกัน คนแต่ก่อนเขาสร้างมากเพราะเหตุนี้ สร้างพระธาตุองค์ใหญ่
 ประจำบ้านประจำเมือง ให้คนเห็นแล้วสบายใจเย็นใจ มีจิตใจสงบลงทันที
 นี้ก็เรียกว่าให้นิพพานเป็นทานได้เหมือนกัน แต่เดี๋ยวนี้มันเพ้อ แล้วมันไม่ให้
 ประโยชน์อย่างนั้นเสียแล้ว เพราะกลัวว่าจะเปลืองมากเกินกว่าผลที่ได้รับ
 ดังนั้นมาเล่นกับธรรมชาติดีกว่า ก้อนหินพูดได้ ต้นไม้พูดได้ เม็ดทรายพูด
 ได้! มาฟังดูซิว่ามันพูดว่าอะไร? มันพูดว่า โอ้ย! อย่าบ้าไปนักโวย! หยุด!
 หยุด! หยุด! คนนี้ก็หยุด! อย่าร้อนกันนักโวย เย็นกันเสียบ้าง! ก้อนหินพูด
 อย่างนี้ ต้นไม้พูดอย่างนี้ มานั่งอยู่กับก้อนหินต้นไม้ที่มันก็ต้องได้ยินอย่าง
 นั้น ถ้ามีหูไม่หนวก เดียวนี้หูมันแสบแต่จะไปหาวัตถุ หาเหยื่อ คอยฟังว่า
 ก้อนหินจะบอกเลขอะไร นี่มันเคยมีที่นี้แล้ว พอได้ยินว่าก้อนหินพูดได้
 ต้นไม้พูดได้ มันก็คอยฟังว่า ก้อนหินต้นไม้จะบอกเลขสามตัวว่าเลขอะไร นี่
 มันเดินกันคนละทางอย่างนี้ มันไม่มีทางที่จะได้รับนิพพานเป็นทานหรอก
 แต่ถ้ามานั่งดูก้อนหิน ว่ามันหยุดมันเย็นอย่างไร ต้นไม้มันหยุดมันเย็น
 อย่างไร เราลืมเรื่องวุ่นวาย เรื่องยึดมั่นถือมั่นกันเสียทีเถอะ มาเป็นก้อนหิน
 กันสักพักหนึ่งเถอะ ก็ได้รับความเย็นเป็นนิพพาน

การจัดสถานที่อย่างนี้ หรือว่าวัตถุอย่างไหนก็ตาม ให้มันเกิดความ
 หยุดแก่จิตใจ ความเย็นแก่จิตใจแล้ว ก็ถือว่าเป็นการให้นิพพานเป็นทานทั้ง
 นั้น ซึ่งที่แท้มันก็เป็นทำให้ธรรมทานชนิดหนึ่งด้วยเหมือนกัน แต่เป็นพิเศษ
 ไกลออกไปจนถึงกับว่า ให้ได้รับผลเลย ไม่ต้องไปมัวรื้ออุปปฏิบัติอะไรที่ไหน
 อีกแล้ว ธรรมทานตามธรรมดาต้องรับฟังแล้วเอาไปคิดเอาไปนึก แล้วนำไป
 ปฏิบัติจึงจะได้ผล เดียวนี้เรามานั่งกับก้อนหินก้อนนี้ ใจมันเย็นลงไปได้

นี่แหละเรียกว่าเป็นการให้ความเย็นใจเป็นทาน โดยเจตนาให้ท่านทั้งหลายได้
รับความเย็นนอกเย็นใจเป็นทาน ถ้าใครเกิดได้ขึ้นมา ก็เรียกว่าให้หิพพานเป็น
ทาน

ทั้งหมดนี้ สงเคราะห์เป็นเรื่องธรรมทานทั้งนั้น เป็นธรรมะที่แปลกๆ
ต่างๆกัน ให้ความรู้พื้นฐาน ก. ข. ก. กา, ให้มันรู้จักกิน รู้จักนอน รู้จัก
อะไร ก็เรียกว่าธรรมทานขั้นต้น ที่นี้ให้แสงสว่างแก่จิตใจ ให้ทางเดินของ
ชีวิตถูกต้อง ให้ชีวิตเดินถูกทาง อย่างนี้ก็เรียกว่าธรรมทานแท้ ที่นี้ให้ผลของความ
สงบเย็นเลย ที่นี้และเดี๋ยวนี้เลย ก็เรียกว่าให้หิพพานกะทันหัน รวมทั้ง

๓ ประการนี้เรียกว่าธรรมทานทั้งนั้น จงพยายามให้มีการให้ธรรมทานให้
มาก พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า 'สัพพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ' ในบรรดาทาน
ทั้งหลายนั้น ธรรมทานชนะทานทั้งหลายทั้งปวง นี่พระพุทธเจ้าท่าน
สรรเสริญธรรมทานว่าชนะทานทั้งปวง นี้หมายความว่า ท่านหมายถึงทาน
ประเภทที่มีผู้รับ อาตมาขอแบ่งแยกยกเว้นทานชนิดที่ไม่ต้องมีผู้รับ ซึ่งจะ
พูดอีกทีหลัง ที่นี้ในบรรดาทานที่มีผู้รับกันแล้ว ธรรมทานสูงกว่าทานไหนๆ
หมด จนชนะเลย จะเป็นวัตถุทานให้สิ่งของก็ดี จะเป็นอภัยทานให้อภัยก็ดี
จะเป็นธรรมทานการให้ความรู้ก็ดี ใน ๓ อย่างนี้ ธรรมทานการให้ความรู้
ชนะ แต่ต้องเป็นความรู้จริงและดับทุกข์ได้ นี่เป็นอันว่าทาน ๓ อย่างนี้ชี้แจง
ไปหมดแล้ว ในบรรดาทานที่ต้องมีผู้รับ

๔. สุนฺยญฺตทาน

ที่นี้ก็พูดถึงทานที่ไม่ต้องมีผู้รับ พิเศษออกไป ที่เขาจะหาว่าท่าน
พุทธทาสนี่ชอบว่าเอาเองนี่ ก็คือทานประเภทนี้แหละ จะว่าเอาเอง หรือไม่ว่า
เอาเองก็ลองฟังดูซิ พอจะพูดถึงทานประเภทนี้ มันไม่มีผู้รับ จึงมีอากา

แปลกประหลาด จะต้องวินิจฉัยจ่ายคำบางคำกันเป็นพิเศษ

คำว่า "ทาน" แปลว่าให้ คำว่าบริจาค แปลว่าสละออกไปรอบด้าน จาคะ แปลว่าสละ บริ แปลว่ารอบด้าน บริจาค แปลว่าสละออกไปรอบๆ ด้าน แล้วปฏินิสัสคคะ แปลว่าให้คืน สลัดคืนหรือให้คืน ถ้าเข้าใจคำ ๓ คำนี้ตามลำดับแล้วจะเข้าใจทานอันประหลาดนี้ได้ เขาเรียกกันว่า สุญญาทาน ทานที่เนื่องด้วยสุญญา ลองฟังดูว่ามันหมายความว่าอะไร

"สุญญาทาน" นี้ขอบอกดังๆเลยที่ตั้งชื่อเอาเอง อาตมาตั้งชื่อเอาเอง ว่าสุญญาทาน จะหาชื่ออย่างนี้ไม่พบในพระไตรปิฎก แต่เรื่องราวนั้นมี เยอะแยะไปหมด การที่บริจาคตัวกูออกไปเสียให้หมดนี้ เรียกว่า "สุญญาทาน" ทานนี้ไม่ต้องการปฏิบัติหาก ไม่ต้องการผู้รับทาน แล้วจะ ยิ่งกว่านั้นขึ้นไปอีก ทานนี้ไม่ต้องมีผู้ให้ทาน ฟังดูซิแปลกไหม? ทานที่ไม่ต้องมีทั้งผู้ให้ทานและผู้รับทาน ถ้าทำได้จริงทำได้ถึงที่สุด จะไม่มีตัวกู ของกูผู้ให้ทาน หรือไม่มีใครจะเป็นผู้รับทาน นี่ฟังยากขึ้นทุกที ฉะนั้นจึง ต้องขอรับรองให้คิดถึงคำว่าบริจจาคๆ คือชดออกกันไปๆ ไม่เอาเข้ามา

สำหรับสุญญาทาน ทานที่เนื่องด้วยสุญญาทานนี้ ถ้าเกิดถามกันขึ้นมา ว่าเอาอะไรให้? เอาอะไรเป็นวัตถุสำหรับให้? ก็ตอบว่า "เอาตัวกู ของกูนั้นแหละให้" อุปาทานความยึดมั่นถือมั่นว่านี่ตัวกู นี่ของกู เอาอันนี้แหละให้ ให้ออกไปให้มันหมดตัวกู ของกู แล้วมีความว่างเกิดขึ้นมาแทน นี่ทานที่เนื่องด้วยสุญญาทาน ความว่าง มันเป็นอย่างนี้ เดียวนี้ทุกคนมันหวงตัวกู หวงของกูมันไม่ยอมให้ใคร มันยังมีตัวกู ยังมีของกู มันยังหวงไอ้สิ่งที่เรียกว่าตัวกู ของกู มันไม่ยอมให้ แล้วจะพูดกันรู้เรื่องได้อย่างไรเล่า มันล้วนแต่ไม่ยอมจะให้ เดียวนี้อาตมาบอกว่าต้องให้! ตัวกู ของกูนี้อย่าเอาไว้ มันร้อนเป็นไฟที่นี้ตัวกู ของกูที่ร้อนเป็นไฟนี้ เอาไปให้ใคร ใครมันจะเอาละ

นอกจากคนโง่ คนฉลาดไม่มีใครจะรับเอาไป มันเป็นไฟมันร้อนเป็นไฟ
กิเลสหรือความทุกข์นี้มันร้อนเป็นไฟ เอาไปให้ใคร ไม่มีใครเอา

ทีนี้ ตัวกู ของกูนี้จะถูกให้ออกไป แล้วใครจะเป็นผู้ให้? มันก็ต้อง
ความว่างจากตัวกู ของกู คือจิตที่ประกอบอยู่ด้วยสติปัญญาเป็นผู้ให้ จิตที่
ประกอบอยู่ด้วยสติปัญญานี้ ไม่ใช่ตัวกู ไม่ใช่ของกู จิตที่ประกอบอยู่ด้วย
สติปัญญานี้ มันจะให้สิ่งที่เรียกว่าตัวกู ของกูออกไปให้หมดสิ้น นี้เรียกว่า
ไม่ต้องมีตัวผู้ให้ก็ได้ เพราะจิตนั้นไม่ใช่ตัวตน ถ้าจิตเป็นตัวตน มันก็ไม่ให้
อีกนั้นแหละ เรียกว่าไม่มีผู้ให้ก็ได้ ไม่มีผู้รับก็ได้ ให้ใคร ใครก็ไม่เอา ถ้ามี
ตัวตนแล้วมันให้ไม่ได้ มันต้องไม่มีตัวตน มันจึงจะมีการให้ตัวตนนี้ออกไป
เสีย ดังนั้นเขาจึงพูดว่า จิตบริสุทธิ์ หรือเบญจขันธ์บริสุทธิ์ นามรูปบริสุทธิ์
ไม่มีตัวกู ของกู นั้นแหละเป็นผู้ให้ตัวกู ของกูออกไป นี้พูดโดยสมมติ
อย่างนี้เขาเรียกว่าบริจาคอย่างยิ่ง บริจาคหมดไม่มีอะไรเหลือ ถ้าลงบริจาค
ตัวกู ของกูออกไปเสียแล้ว มันจะมีอะไรเหลือเล่า คิดดูซิ! มันเหลือแต่
ความว่าง หรือความบริสุทธิ์ หรือความสะอาด ไม่ใช่ตัวกู ของกูเลย ตัวกู
ของกูนี้สกปรก มีดมัว เปรี้ยว ให้ไปเสียมันก็เลยว่าง ไม่มีตัวกู ไม่มีตัวตน
ภาวะที่เหลืออยู่ก็คือ ความสะอาด สว่าง สงบ ของความว่างจากตัวกู-ของกู
นี่ทานชนิดนี้มันเป็นอย่างนี้

ขอให้เข้าใจคำไปตามลำดับว่า "บริจาค-บริจาค" นี้ มันสละออกไป
หมดมันจึงจะเป็นบริจาค ถ้าสละแล้วเอากำไรมาก อย่างนี้มันไม่เป็นการ
บริจาค แต่มันเป็นการค้าขาย คำว่า "บริจาค" หมายความว่า ต้องสละ
ออกไปด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ ต้องทำด้วยสติปัญญา ทีนี้บริจาคนี้ไม่รู้จะบริจาค
ไปให้ใครในตอนนี่ ก็เรียกว่าบริจาคคืนให้ธรรมชาติ ซึ่งเป็นเจ้าของเดิม

ตรงนี้ต้องศึกษาธรรมะในชั้นลึกอีกข้อหนึ่งว่า ทุกอย่างเป็นของ

ธรรมชาติ ธรรมชาตินี้ไม่ใช่ตัวตน มีแต่ธรรมชาติเท่านั้น มันปรุงแต่งกันอยู่ มันเป็นไปอยู่ตามธรรมชาติ บาลีที่ควรจะสนใจมีว่า "สุหุติ ธรรมสมุปบาท" เป็นธรรมชาติเกิดขึ้นล้วนๆ "สุหุติ สงฺขารสนฺตตี" เป็นการสืบทอดของสังขารล้วนๆ ไม่มีตัวกูไม่มีของกู นับตั้งแต่กอนดินกอนหินต้นไม้อะไรมา จนถึงว่าเลือดเนื้อร่างกายชีวิตจิตใจของเรา นี้ เป็นธรรมชาติ เป็นการเกิดขึ้นของธรรมชาติล้วนๆ เป็นการปรุงแต่งของธรรมชาติล้วนๆ เป็นการสืบทอดของธรรมชาติล้วนๆ มันจึงเกิดออกมาเป็นคน กินได้ เดินได้ นอนได้ ทำนั่นทำนี่ได้ มันเป็นการสืบทอดปรุงแต่งของธรรมชาติล้วนๆ

ที่นี่ จิตมันโง่ไปเองว่าตัวตน ว่านี่แหละคือตัวตน ว่าเราเป็นเจ้าของสิ่งนี้ พอจิตคิดว่ามันเป็นเจ้าของสิ่งนี้ เราจะรู้สึกว่าเป็นเจ้าของสิ่งนี้ สิ่งนี้มัน เป็นของเราแล้วเราเป็นเจ้าของสิ่งนี้ เราเป็นเจ้าของ มันเป็นของเรา เราเป็น เจ้าของแก่มัน นี่คือ "ตัวกู-ของกู" ความโง่ที่แสนจะโง่เกิดขึ้นแล้วในใจ แล้วก็โง่รู้ว่าเป็นความโง่ คิดว่าเป็นความจริง ดังนั้นความยึดมั่นว่าเป็นตัวกูเป็นของกู มันก็เกิดขึ้นในใจ แล้วก็ถึงรากแน่นหนาแน่นแฟ้นว่า อะไรเป็นตัวกู อะไรเป็นของกูไปหมด ถูกลึงล้างหูใสหน้าเท่าไรก็ไม่รู้สึก ไม่รู้จักจำ ถ้ายัง สละตัวกูของกูนี้ออกไปไม่ได้ มันก็ยังมีความทุกข์อยู่ ฉะนั้นเราต้องสละ สละคืนให้ธรรมชาติเป็นลำดับไป

ขั้นที่ ๑ สละมานะทิฏฐิอย่างหยาบๆ มานะทิฏฐิจองหงอพงชน หยาบๆนี้ ที่ไม่ยอมใครนี้ สละเสียก่อนเถอะ สละให้ใครก็ไม่มีใครรับ นี้เราก็สละคืนให้ธรรมชาติเจ้าของเดิม ไปเป็นธรรมชาติของกิเลส มันอยู่ที่ไหนก็ตามใจเราไม่ต้องรู้ สละคืนให้ธรรมชาติ อันที่ ๑ สละมานะทิฏฐิ ที่ทำให้ จองหงอพงชน เป็นต้น

ขั้นที่ ๒ ก็สละความเห็นแก่ตัว ความเห็นว่าเป็นของกูนี้ เรียกว่า "อัตต-

นียา" แปลว่าของกู อะไรที่ว่า ของกูๆๆนั้น เลิกเป็นนกเขากันเสียที ถ้า ได้ยินนกเขาขันเมื่อไรละก็ให้รู้ว่ามันบ้า เราเอาเสียงนกเขามาเปิดให้ฟังกัน บ่อยๆ ให้รู้จักเปรียบเทียบว่าไอ้ของกูๆนี้มันบ้า เพียรละความเห็นแก่ตัว ที่ เอาเข้ามาข้างตัว ที่ว่าของกูๆเหมือนนกเขา กันเสียก่อน

ขั้นที่ ๓ ต่อไปอีกก็สละอัสมีมานะ ตัวสุดท้าย คือตัวกูนั้นแหละ ละ ตัวกู ที่นี้ตัวกูก็อย่าได้มีเลย คือสิ่งที่เรียกว่า "อัตตา" อัตตานี้เป็นแกนกลาง ของกิเลส เป็นแกนกลางของความรู้สึกที่ผิดๆทั้งนั้น ให้ละอัตตานี้ออกไป เสียบริจาคออกไปเสีย เหวี่ยงคืนไปให้เจ้าของเดิมคือธรรมชาติเสีย

ถ้าสามารถละสิ่งที่เรียกว่าอัตตาหรือตัวกูเสียได้ นี่จะเป็นอย่างไร? มันก็เป็นนิพพาน ละมานะทิฏฐิจองหงอพงจนเสียได้ แล้วก็ละตัวกูนี้เสียได้ อีกทีหนึ่ง มันก็หมดกัน ก็เป็นนิพพาน นิพพานคือว่างจากตัวกู-ของกู ว่าง จากกิเลส ว่างจากความทุกข์ ว่างจากความวุ่นเวียน ว่างจากทุกอย่าง มัน จึงเป็นความสงบสุขเย็น เวลาที่ใจของเราเย็นไม่ถูกปรุงแต่งอะไรเลยนั้นแหละเป็นตัวอย่างของนิพพาน อย่างนี้เรียกว่าการให้ทานที่เนื่องด้วยสุญญตา คือความว่างจากตัวกูของกู

เพียง ๓ อย่างเท่านั้นยังไม่หมด ขอแถมพกอีกอย่าง จะสละอะไร ลองทาล้วงหน้า ลองเดาดูซิว่า จะสละอะไร? เดียวนี้ได้นิพพานแล้ว เย็นสบายแล้ว จะสละอะไรอีก?

ขั้นที่ ๔ ก็คือสละนิพพานนั้นแหละออกไปเสียอีกทีหนึ่ง ไม่ใช่ นิพพานของกู ไม่ใช่นิพพานของนิพพาน ไม่ใช่นิพพานของอะไร นิพพานนั้น เป็นความว่าง และเป็นความว่างอย่างยิ่ง เหลืออยู่แต่ความว่างอย่างยิ่ง นี่คือ ผลของสุญญตาทาน หรือทานที่เนื่องด้วยสุญญตา ไปๆมาๆก็ไม่เหลืออะไร ให้เหลือแต่ความว่าง

ลองทบทวนดูว่า การให้ทานนี้มันมีมาเป็นลำดับๆ ค่อยๆ สูงขึ้นไปๆ นับตั้งแต่ทำให้วัตถุทาน เอื้อเพื่อเอื้อแผ่ด้วยสิ่งของ ให้ภัยทาน ให้ความไม่เบียดเบียน แล้วก็ให้ธรรมทาน ให้ความรู้ที่จะทำให้เขาเดินไปถูกทาง จนถึงว่ามันจะแน่อุปพระนิพพาน ทีนี้ เพื่อที่จะให้ได้นิพพาน เราก็ให้วัตถุของกุญแจออกไปเสียทีหนึ่งก่อน แล้วเมื่อได้เป็นนิพพานขึ้นมา ก็อย่าถือว่านิพพานของกุญแจ อย่าถือว่านิพพานของนิพพาน อย่าให้นิพพานโดยความเป็นนิพพานนี้เป็นของใคร ให้เป็นของว่าง เหลืออยู่แต่ความว่าง อันสุดท้ายนี้เรียกว่า สัจจญาณทาน คือการให้ที่เนื่องด้วยสัจจญาณ แล้วก็ไม่ได้อะไรมากนอกจากความว่าง

ความว่างที่จิต หรือกาย หรืออัตตภาพนี้ ที่มันว่างจากกิเลส ว่างจากความทุกข์ ว่างจากความวุ่นเวียน นี่มันก็เป็นของธรรมดา เป็นไปตามธรรมดา ธรรมดาแล้วมันก็เป็นไป ไม่มีใครเป็นเจ้าของ มันก็เลยหมดกัน เรื่องมันจบเพราะการให้ทานนี้ ถ้าใครทำได้แบบนี้ ไม่ต้องไปสนใจเรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา ก็ได้ มันเป็นศีล เป็นสมาธิ เป็นปัญญา อยู่หมดในการให้ทาน ไม่ต้องไปสนใจเรื่องอื่นๆ ร้อยเรื่องพันเรื่องหมื่นเรื่อง เช่น เรื่องมรรคมืดมิดแปด เรื่องอะไรต่างๆ ไม่ต้องสนใจก็ได้ถ้าทำได้แบบนี้ คือรู้จักให้ทานวัตถุของกุญแจออกไปเสียให้หมด แล้วมันหมดกันแค่นั้นแหละ ได้นิพพานมาแล้ว ยังสลัดนิพพานออกไปเสียอีกทีหนึ่งให้มันว่าง มันจบเกินกว่าที่จะจบ มันไม่มีอะไรจะจบยิ่งไปกว่านี้ ดังนั้นที่พูดนี้จริงหรือไม่จริงก็ลองไปคิดดู คือพูดว่าเป็นเรื่องลัดสั้นที่สุดนี้ มันลัดหรือไม่ลัด แล้วจะหาว่าเอาตามานี้ว่าเอาเองทั้งนั้น ก็ลองไปพิจารณาดูว่ามันว่าเอาเอง หรือว่าพระพุทธรเจ้าท่านว่า

พระพุทธรเจ้าท่านว่า เรื่องที่มันเนื่องด้วยสัจจญาณนั้นแหละ คือเรื่องที่ฉันพูด นอกจากนั้นฉันไม่พูด เดียวนี้มันก็เป็นเรื่องสัจจญาณเต็มตัว เข้ากับ

พระพุทธภาษิตที่ว่า "เย เต สุตตุนตา-สุตตันตะทั้งหลายเหล่าใด ตถาคต
ภาสิตา-อันตถาคตบัญญัติแล้ว คมภีรา-ลิกซึ่ง คมภีรตถา-มีเนื้อความอัน
ลิกซึ่ง โลกุตตรา-เหนือโลก สุญตปปฏิสยุตตา-คือเรื่องที่เงื่องด้วย
สุญญาตา"

นี่เราไม่อยากจะทำอะไรมาก เกิดมาที่หนึ่งไม่อยากจะยุ่งยาก อยากร
จะทำแต่การให้ทานอย่างเดียว ก็ขอให้ให้ทานอย่างที่ว่านี้เถอะ ให้ทานอย่าง
เดี๋ยวนี้ พอถึงนิพพานแล้ว เลยไปอีก คือแม้แต่ในนิพพานก็ไม่เอามาเป็นของกุ
คงเป็นว่างไปหมด แล้วเป็นนิพพานจริง นิพพานตลอดอนันตกาล เป็น
นิพพานนิรันดร ไม่มีเวียนว่ายอะไรที่ไหน นี่เรื่องมันจบ

ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน กำหนดจดจำให้ดี เอาไปคิดไปนึกให้ดีว่า
หลักแห่งการปฏิบัติเกี่ยวกับทานบริจาคไปได้ไกลอย่างนี้ หลักปฏิบัติมันมีอยู่
อย่างนี้ จงปฏิบัติไปตามแนวนี้ แล้วจะพบความว่าง แล้วเรื่องก็จะจบกัน

วันนี้ไม่ค่อยมีแรงพูด ต้องจบเท่านี้ที่ก่อน

ศีล*

หลักปฏิบัติเกี่ยวกับศีลวัตร

* บรรยาย ณ ลานหินโค้ง สวนโมกข์, ไซยา
วันเสาร์ที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๑๔

ศีล

หลักปฏิบัติเกี่ยวกับศีลวัตร

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย

การบรรยายที่เรียกว่าพูดกันวันเสาร์ในครั้งที่ ๓ ของภาควิชาขบรูชานี้ จะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า หลักปฏิบัติเกี่ยวกับศีลวัตร ดังที่ท่านทั้งหลายก็ทราบกันอยู่เป็นอย่างดีแล้ว สิ่งที่เรียกว่าหลักปฏิบัตินี้ เป็นคำกล่าวอย่างรวบรัดเท่าที่เห็นว่า จะต้องปฏิบัติอย่างไร หรือว่าจะปฏิบัติให้ง่ายขึ้น หรือสะดวกขึ้นอย่างไร เพราะฉะนั้นจึงไม่จำเป็นต้องกล่าวไปหมดทุกแง่ทุกมุม จะกล่าวถึงแต่ส่วนที่มันเกี่ยวข้องกับหลักปฏิบัติโดยตรงเท่านั้น

ความหมายของศีลวัตร

สำหรับคำว่า 'ศีลวัตร' บางคนก็เข้าใจแล้ว บางคนก็ยังไม่เข้าใจ ศีลวัตรก็คือ สีล กับ วุตต อย่างนี้ก็ได้อีก, ศีลวัตร คือ ศีลกับวัตร อย่างนี้ก็ได้อีกเหมือนกัน แต่ในที่นี้อยากจะเล็งถึงศีลและวัตร รวมกันเป็น ๒ อย่าง ศีลเป็นอย่างหนึ่ง วัตรเป็นอย่างหนึ่ง

คำว่า วรุต ในภาษาสันสกฤตหรือ วุตต ในภาษาบาลีนั้นมา แปลงเป็นไทยเรียกว่าวัตร หรือ 'พรต', 'ศีล' ก็คือ 'ศีล', 'วัตร' ก็คือ 'พรต' พรตก็คือการบำเพ็ญพรต ศีลก็คือการบำเพ็ญศีล บำเพ็ญศีลและบำเพ็ญพรตนี้ต่างกันอย่างไร คำว่า 'ศีล' เราหมายถึงหัวข้อสำคัญที่บังคับให้ต้องปฏิบัติ คำว่า 'วัตร' นั้น หมายถึงเรื่องเล็กน้อยที่เกี่ยวกับศีลนั่นเอง หากแต่ว่าไม่สำคัญเท่ากับสิ่งที่เรียกว่าศีล ก็เลยเรียกว่าวัตร แล้วก็ไม่บังคับเฉียบขาดเหมือนกับสิ่งที่เรียกว่าศีล

การรักษาศีล

ที่นี่ อยากจะให้คิดนึกกันเสียสักหน่อยหนึ่งว่า ทำไมจึงต้องพูดเรื่องศีลกันแบบนี้อีก? ดูจะซ้ำซากน่าเบื่อหน่ายเต็มทีแล้ว ถ้าท่านผู้ใดมีความรู้สึกอย่างนี้ขอให้เปลี่ยนความรู้สึกเสียใหม่ เดี่ยวนี้มีสิ่งแสดงให้เห็นอยู่ชัดๆ แล้วว่า รักษาศีลกันจนตายก็ไม่มีศีล หรือไม่ได้รับประโยชน์อันสงฆ์ของศีล รักษาศีลกันทั่วไปก็ยังไม่ได้รับประโยชน์จากศีล แม้คนบางคนจะตั้งใจรักษาศีลจริงๆก็ยังไม่มียิ่งที่เรียกว่าศีลโดยถูกต้องและสมบูรณ์ได้ นี่พิสดารได้ตรงที่ไม่ได้รับประโยชน์อันแท้จริงจากสิ่งที่เรียกว่าศีล คือเพียงแต่ได้รักษาเท่านั้น นี่จึงต้องพูดกันถึงเรื่องนี้อีก หรือบางทีจะต้องพูดอีกหลายครั้งหลายหนก็ได้ ให้เข้าใจจนถึงกับว่า รักษาศีลแล้วก็มีศีลได้เต็มที

อีกทางหนึ่ง ก็ด้วยความมุ่งหมายว่าจะปรับปรุงให้ดีขึ้น การรักษาศีล
ยังอยู่ในสภาพที่ม่งมายอยู่ก็มี และอยู่ในสภาพที่ไม่ม่งมายก็มี ยังไม่เป็นที่น่า
พอใจ มันอยู่ในวิสัยที่จะปรับปรุงให้ดีขึ้นมาได้ ทั้งพวกที่กำลังม่งมายอยู่และ
ทั้งพวกที่ไม่ม่งมายแล้ว ก็ยังมีทางที่จะปรับปรุงให้ดีกว่านี้ กว่าที่เป็นอยู่ใน
เวลานี้ เพราะฉะนั้นก็ต้องพูดเรื่องศีล

คนที่ยังม่งมาย ก็รับศีลเป็นพิธีรีตองเท่านั้น รับศีลเหมือนเครื่องจักร
อย่างที่ว่าปากพูดได้ก็พูดไป นี้อยู่ในฐานะที่ต้องปรับปรุงกันเป็นอันมาก แม้
บางคนจะมีเจตนาดี แล้วก็ไม่ม่งมาย แต่ก็ยังไม่อาจจะทำให้เป็นที่พอใจของ
ตัวได้ ยังระแวงนั้นระแวงนี้อยู่เรื่อยไป ฉะนั้นเราต้องพูดกันถึงเรื่องศีลกันอีก
เรื่อยๆไปก่อน โดยประสงค์ว่าจะให้เป็นรากฐานที่ดีของการถือพระศาสนาสืบ
ต่อไป

ศีล : รากฐานของศาสนา

เดี๋ยวนี้การปฏิบัติในทางศาสนา ยังไม่ดีขึ้นเป็นที่น่าพอใจ เพราะว่า
รากฐานอันแรกคือศีลนี้ยังไม่ดี ที่นี้การที่จะมีสมาธิ มีธรรมะสูงขึ้นไป จึงทำ
ไม่ได้ เพราะรากฐานยังไม่ดี และโดยเฉพาะคนสมัยปัจจุบันนี้มีอยู่เป็นส่วน
มากที่เป็นวัตถุนิยมจัด คือบูชาวัตถุ บูชาเรื่องทางเนื้อหนังมาก พวกนี้จะ
ไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าศีลเลย หรือจะรู้จักก็รู้จักผิดๆ ถ้าพูดให้ดีแล้ว ก็ไม่รู้จัก
นั้นแหละมากกว่า คือเมื่อรู้จักผิดๆก็มีผลเท่ากับไม่รู้จัก ฉะนั้นจึงถือว่า
ไม่รู้จัก

คนพวกนี้ได้ยินเขาพูดกันว่า ที่วัดมีการรักษาศีล หรือถ้าเดินผ่านวัด
ไปเขาก็มองเห็นว่า พวกโน้นเขารักษาศีลกันอยู่ แล้วก็รู้ว่ารักษาอย่างไร?
เพื่ออะไร? ก็เลยคิดว่าเป็นเรื่องม่งมายของคนหัวโบราณ ก็รู้เท่านี้ว่าเขารักษา

ศีลกันอยู่ รักษาศีลเพราะไม่มีอะไรจะทำ คิดไปเสียอย่างนี้ก็ได้ หรือ เพราะว่าคนที่รักษาศีลทำอะไรไม่น่าดู คนที่ไปรักษาศีลอยู่ในโบสถ์แท้ๆ นี้ก็ ยังพูดเรื่องที่ไม่ควรพูด หรือบางทีไปทำสิ่งที่ไม่ควรทำ ใช้โบสถ์นั้นเป็นตลาด สำหรับแลกเปลี่ยนซื้อขายอะไรกันก็มี ก็เป็นที่ดูถูกของคนสมัยนี้ขึ้นมาอีก อย่างหนึ่งด้วย คนสมัยวัตถุนิยมจึงประณามว่า เรื่องของคนที่อยู่ศีลนี้ ไม่มีอะไรที่น่าสนใจ

ด้วยเหตุผลทั้งหมดอย่างที่กล่าวมานี้ ก็ล้วนแต่เป็นเครื่องแสดงว่า เราจะต้องปรับปรุงกันเสียที ให้การปฏิบัติเรื่องศีลวัตรนี้อยู่ในสภาพที่น่า พอกพอใจ คือว่าคนผู้รักษาก็ได้รับประโยชน์ แล้วคนที่มองเห็นก็พากัน เลื่อมใส หรือว่าอยากจะทำบ้าง บ้านเมืองก็จะเป็นสุขเพราะว่าคนมีศีล ทีนี้ เราจะได้พูดกันเป็นข้อๆ ไปตามลำดับ

ศีลคืออะไร?

ในข้อแรกนี้ ก็จะต้องพูดถึงคำว่า "ศีล" นั้นเอง คำว่าศีลหรือสิ่งที่ เรียกว่าศีลนั้นคืออะไร? ถ้าจะถือเอาตามหลักของภาษาตัวหนังสือ คำว่า "ศีล" นี้มีทางที่จะทำความเข้าใจเป็น ๒ อย่าง คือว่า โดยตัวหนังสือแท้ๆคือ ตามตัวพยัญชนะเท่านั้น คำว่าศีล หมายถึงความปกติ หรือปกติภาวะตาม ธรรมดา คำว่าศีลแปลอย่างนี้ แปลว่าปกติ แต่เนื้อความโดยอรรถะ ส่วน อรรถะหรือเนื้อความนั้น เล็งถึงข้อปฏิบัติที่ปฏิบัติแล้ว จะทำให้เกิดความ ปกติ

นี่เห็นได้ว่ามันเนื่องกัน โดยตัวพยัญชนะกับโดยอรรถะ ความหมาย มันก็เนื่องกัน คืออยู่ที่คำว่า "ปกติ" เป็นส่วนสำคัญ คำว่าศีลแปลว่าปกติ ถ้ากล่าวว่าจะลืมนึกถึงคำว่า "ศีลาหรือหิน" เป็นเครื่องกันลืมนึกว่า ศีลา หรือ

ก่อนศีลา ก่อนหินนั้นมันอยู่หนึ่งๆเป็นปกติ เป็นวัตถุมีความเป็นปกติ แต่เดี๋ยวนี้เมื่อมาเป็น "ศีลของมนุษย์" ของคน ความหมายของความปกตินั้นก็ไม่ได้หมายความว่าอยู่หนึ่งๆแข็งเป็นตอไม้ แต่หมายความว่า ยังคงทำอะไรอยู่ทุกอย่างตามที่ควรจะต้องทำ แต่อยู่ในภาวะปกติคือไม่เดือดร้อน, ไม่กระวนกระวาย ไม่ระส่ำระสาย, ไม่เดือดร้อน ไม่มีความสกปรกเกิดขึ้น ไม่มีความกระวนกระวายเศร้าหมองอันใดเกิดขึ้น

นี่แหละภาวะปกติของคน ถ้ามีภาวะปกติอย่างนี้ ก็เรียกว่ามีศีลโดยแท้จริงโดยสมบูรณ์ ผู้ใดมีภาวะปกติทางกายทางวาจาแสดงออกมาเห็นอยู่ชัดๆ ไม่มีเรื่องกระวนกระวาย ไม่มีความเดือดร้อนระส่ำระสาย ไม่สกปรก ไม่มีดมัว นี่ก็เรียกว่าคนนั้นมีศีล อย่างนี้ก็พอแล้ว ส่วนเรื่องทางใจนั้น เขาไม่ค่อยเอามาพูดถึงกันนัก เพราะเรื่องศีลนี้ก็เอาแต่เพียงความสำคัญที่กายที่วาจานี้เป็นหลักก่อน ส่วนใจนั้นจะเป็นไปโดยอ้อม ถ้ากายวาจาปกติ ก็ย่อมแสดงอยู่ในตัวว่าใจก็ปกติเหมือนกัน เพราะกายวาจานี้เป็นไปตามใจ ถ้าใจปกติ กายวาจาก็ปกติ แต่พอพูดไปถึงเรื่องศีลแล้ว ก็ให้วัดกันที่กาย วาจา คือแสดงออกทางภายนอกนี้มันยังปกติ ไม่ไปกระทบกระแทงใครเข้า, แล้วก็ไม่ได้ทำความเดือดร้อนให้แก่ตัวเองด้วย จึงเรียกว่าภาวะปกติ คำว่า "ศีลสำหรับมนุษย์" มีความหมายคล้ายกับคำว่า "ศีลสำหรับก้อนหิน" คือมีความเป็นปกติ

ที่นี้ พอมาถึงโดยอรรถะ คือโดยเนื้อความ หรือโดยความหมาย คำว่าศีลหมายถึงระเบียบที่ได้บัญญัติขึ้นไว้ สำหรับประพฤติปฏิบัติกัน เพื่อให้เกิดภาวะปกติขึ้นมาที่กาย ที่วาจา ที่เนื้อที่ตัว พวกเราถือศีลกันอย่างที่เรียกกันว่า "ถือศีล" นี่ก็คือถือระเบียบปฏิบัติ ที่จะทำให้เกิดภาวะปกติอยู่ที่เนื้อที่ตัว นี้เรียกว่าเราถืออยู่โดยพฤติณัย คือไม่ใช่เพียงเป็นตัวหนังสือ หรือเป็นคำ

บัญญัติอะไรหลายๆ แต่เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติลงไปจริงๆ มีการเคลื่อนไหว มีการกระทำลงไปจริงๆ

ถ้าพูดโดยนิตินัย ศิลก็คือภาวะปกติ ซึ่งอยู่ที่ไหนก็ยังไม่รู้ ของใครก็ยังไม่รู้ แต่ถ้าพูดโดยพหุนัย ก็หมายถึงอยู่ที่บุคคลผู้นั้นที่อ้างตัวว่ามีศิลปะหรือว่าพยายามเพื่อจะมีศิลปะ นี่โดยภาษาหรือโดยคำพูดนี้ ศิลมีความหมายอย่างนี้ หมายถึงภาวะปกติ และการปฏิบัติเพื่อให้เกิดภาวะปกติขึ้นมา

ต้นเหตุแห่งศิลปะ

บัดนี้ จะพูดถึงศิลปะนี้โดยต้นเหตุ หรือโดยการแต่งตั้ง ตรงนี้อยากจะพูดมากไปสักหน่อยเพื่อให้เห็นชัด ลึกลงไปถึงรากฐานของมัน ถ้าจะพูดกันโดยการแต่งตั้งแล้วละก็ ศิลนี้มีได้ มี ๒ อย่างเหมือนกัน คือว่า ๑. ศิลโดยธรรมชาติแต่งตั้งบัญญัติ แล้วก็ ๒ ศิลโดยมนุษย์นี้แต่งตั้งหรือบัญญัติ

ข้อ ๑. เมื่อพูดว่า ธรรมชาติแต่งตั้งบัญญัติศิลปะ คนก็ไม่เข้าใจ และบางคนก็ไม่เชื่อ หว่าพูดมากเรื่องมากราวไปเปล่าๆ ที่จริงสิ่งที่เรียกว่าศิลปะที่ธรรมชาติแต่งตั้งบัญญัติขึ้นนี้ มันเป็นศิลปะที่แท้จริงที่สุด และมันลึกลับ ที่ว่าธรรมชาติบัญญัตินี้ หมายถึงธรรมชาตินั้นแหละมีกฎเกณฑ์โดยธรรมชาติว่าอย่างนั้นต้องเป็นอย่างนั้น อย่างนั้นต้องเป็นอย่างนั้น แล้วมันเฉียบขาด ไม่มีอารมณ์เปลี่ยนแปลงไปเปลี่ยนมาอย่างมนุษย์ ไม่ต้องการอะไรอย่างมนุษย์

ธรรมชาติก็คือธรรมชาติ ธรรมชาติคือของจริง ซึ่งมีตัวของมันเอง มีกฎเกณฑ์ของมันเอง เพราะฉะนั้นจึงมีกฎเกณฑ์ที่ตายตัวลงไปว่า ถ้าทำให้ผิดปกติมันก็ต้องยุ่ง ฟังดูก็น่าหวั่น ธรรมชาตินั้นบัญญัติว่า อยู่ไปตามปกติก็แล้วกัน ถ้าทำให้ผิดปกติมันก็ต้องยุ่ง ต้องเดือดร้อน ต้องระส่ำระสาย นี่ธรรมชาติเขาพูดจริงๆ ชื่อๆ อย่างนี้ เป็นกฎของธรรมชาติอย่างที่เราเรียกว่า

เฉียบขาด เป็นแนวเดียวสายเดียว และสม่ำเสมอที่สุด แล้วก็ยังเป็นว่า มนุษย์จะรู้หรือไม่รู้จักก็ตามใจมนุษย์ ฉันทจะเอาของฉันทอย่างนี้ ฉันทนั้นมนุษย์จะรู้หรือไม่ก็ตามใจมนุษย์ ธรรมชาติไม่รับผิดชอบ ถ้ามนุษย์รู้ผิด รู้ถูก รู้น้อย รู้มากอะไร มันก็มีผลเกิดขึ้นตามสมควรแก่การรู้และการปฏิบัติของมนุษย์ คนนั้นๆ ฉันทัน ดูให้คิดว่าศีลชนิดนี้ธรรมชาติเป็นผู้บัญญัติ หรือถ้าจะเรียกอีกทีหนึ่งว่าพระเจ้า พระเจ้าธรรมชาติเป็นทั้งผู้บัญญัติและเป็นผู้ควบคุมด้วย ธรรมชาติเป็นผู้ควบคุมเอง ฉันทันจึงไม่ไว้หน้าใคร จึงยุติธรรมที่สุด ใครทำอะไรผิดกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ก็ต้องได้รับผลที่แน่นอนที่สุดและเฉียบขาดที่สุด

พระเจ้าธรรมชาตินี้บัญญัติศีลอย่างบริสุทธิ์ อย่างไม่เข้าใครออกใคร แล้วก็ไม่มีประโยชน์ได้เสียกับใคร ฉันทันจึงอนุโลมตามธรรมชาติ หรือตามกฎของธรรมชาติอย่างเฉียบขาด แล้วก็ควบคุมโดยธรรมชาติ ซึ่งเป็นผู้รักษาความยุติธรรมที่สุด ขอให้ทุกคนพยายามนึกคิด พอให้เห็นลู่ทางวิเวกของศีล ที่เป็นของธรรมชาตินี้กันเสียก่อนพอสมควร แล้วจึงจะเข้าใจศีลอย่างที่มีมนุษย์แต่งตั้งหรือบัญญัติขึ้น

ข้อ ๒. ศีลที่มนุษย์แต่งตั้งหรือบัญญัติขึ้นนี้มันมีหลายอย่าง หลายชนิด หลายพวก หลายยุค หลายสมัย อย่างนี้แล้วจะเอาความแน่นอนอะไรได้ แต่ถึงอย่างนั้นก็เถอะ ถ้ายังมีศีลหรือหลักของศีลที่ใช้เป็นแบบแผนแบบฉบับมาตั้งแต่เดิมยืนโรงตายตัวอยู่ ถ้ามีศีลชนิดนี้อยู่ก็หมายความว่า ศีลนั้นได้อิงอาศัยกฎของธรรมชาติ คืออนุโลมไปตามศีลของธรรมชาติ ที่ธรรมชาติบัญญัติไว้ อย่างนี้มันก็แน่นอนว่าจะต้องมีประโยชน์ แล้วก็จริงที่จะต้องรับรู้ หรือรักษากันไว้ด้วยดี ฉันทันศีลประเภทนี้ แม้มนุษย์บัญญัติ ก็บัญญัติไปตามกฎของธรรมชาติ ตามเหตุที่มันเกิดขึ้นมาตามธรรมชาติ ส่วน

ใหญ่ก็ได้แก่หลักใหญ่ๆที่ตรงกันหมดแทบทุกศาสนา ทุกยุค ทุกสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวลานี้ก็คือศีล ๕

จะขอพูดซ้ำอีกครั้งหนึ่ง เรื่องศีล ๕ เมื่อคนบางคนยังไม่เคยฟังว่า ศีล ๕ นั้นเป็นแม่บทของศีลทั้งหลายทั้งปวง ศีลอะไรจะมีอย่างไร ก็ต้องออกไปจากแม่บททั้ง ๕ นี้ เดียวนี้มีข้อปลีกย่อยไกลออกไปๆ นี่แหละมันจะมีการแตกต่างกัน ตัวแม่บทนี้จะตรงกัน ส่วนฝอยนั้นก็ค่อยๆต่างกันไปๆ ฝอยมีมากขึ้นหลายชั้นๆ ความแตกต่างกันก็ย่อมต้องมี ฉะนั้นอย่าไปเอาส่วนฝอยมาเป็นหลักมาเป็นที่ยึดถืออะไร ขอให้เอาส่วนที่เป็นเนื้อแท้ตัวจริง หรือหัวใจของมันนั้นเป็นหลัก ดังจะยกตัวอย่างคือ

ศีล ๕ ข้อแรก ท่านห้ามประทุษร้ายชีวิตร่างกายของผู้อื่น นี่มันเป็นหลักที่ตายตัวลงไปว่า ประทุษร้ายชีวิตร่างกายของผู้อื่น แล้วก็ศีลย่อยๆที่อธิบายว่าผู้อื่นนั้นคืออะไร? ผู้อื่นคือคน ผู้อื่นคือสัตว์เดรัจฉาน ตัวใหญ่ ตัวเล็ก แล้ววิธีประทุษร้ายนั้นคืออย่างไร? มีกี่อย่าง? มีองค์ประกอบอย่างไร? มีองค์ประกอบแล้วในกรณีไหนฆ่าให้ตายก็ได้? ในกรณีไหนฆ่าไม่ได้? หรือบางพวกก็ถือไปในทำนองที่ว่า ถึงอย่างไรก็ฆ่าสิ่งมีชีวิตให้ตายไม่ได้ บางพวกก็ถือตรงข้ามว่าเมื่อมีเหตุผลสมควร ไม่เป็นการประทุษร้ายกันแล้ว ฆ่าก็ได้ไม่ขาดศีล อย่างนี้เป็นต้น นี่ตัวบทมันมีใจความสั้นๆว่า ไม่ประทุษร้ายชีวิตร่างกายของผู้อื่น

ในแง่ของศีลธรรม ที่อธิบายตัวบทของศีลนี้ ก็มีต่างๆกัน ยกตัวอย่าง เช่นว่าสัตว์เลี้ยงที่แก่ชรา หรือว่าเจ็บป่วย เหลือกำลังที่จะเยียวยารักษาได้ อยู่ในสภาพอย่างน่าทุเรศที่สุดมานานแล้ว นักศีลธรรมพวกหนึ่งเขาจะมีความเห็นว่า ฆ่ามันไม่ได้ ต้องทะนุถนอมมันจนวินาทีสุดท้าย มันจะเจ็บปวดทรมานเท่าไรก็ตามใจ เราเองจะลำบากเท่าไรก็ตามใจ ฆ่ามันไม่ได้ พยายาม

รักษาไว้จนนาทีสุดท้าย ให้มันตายของมันเอง ส่วนนักศีลธรรมอีกพวกหนึ่งก็ว่า เราเห็นแก่มัน สงสารมัน อย่าให้มันทรมานมาก เราขามันให้ตายเสียทันที แล้วเราเองก็ไม่ลำบากด้วย มันก็ไม่ทรมานด้วย อย่างนี้ถูกต้องกว่าบัญญัติไม่ตรงกัน มันก็เกิดการเถียงกันระหว่างคนที่มีความเห็นต่างกันอย่างนี้

ขอให้ดูตรงที่ว่า คำอธิบายหรือฝอย หรือคำขยายความอะไรนี้มันต่างกัน ทั้งๆที่ถือหลักเดียวกันว่า ไม่ประทุษร้ายชีวิตและร่างกายของผู้อื่น แต่ก็ยังมีข้อแม้ ข้อยกเว้น ข้อแตกต่าง อย่างนั้นอย่างนี้อีก ฉะนั้นเมื่อเราตั้งใจว่าจะปฏิบัติศีลให้ดีให้บริสุทธิ์ให้ถูกต้องนี้ จะต้องทำอะไร เราจึงต้องพูดกันถึงเรื่องนี้ให้เป็นที่เข้าใจ

นึกตัวอย่างมาเพียงให้มองเห็นว่า แม้มนุษย์จะบัญญัติศีลไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติมีหลักใหญ่ๆที่เป็นหัวใจตรงกันหมด แต่ข้อปลีกย่อยหรือฝอยนั้นตรงกันไม่ได้ แต่เราก็มีทางที่จะทำให้มีความเข้าใจตรงกันได้อยู่มากเหมือนกัน โดยอาศัยปัญญา ความรู้ที่แหละจะช่วยได้ ฉะนั้นอย่าหลับหูหลับตาหมายรักษาศีลแบบที่เรียกว่า งมงายเกินไป จนไม่รู้จะทำอะไร จนตัวเองก็ไม่รู้ว่ามศีลหรือไม่ศีล ลังเลสงสัยไปหมด

ศีลที่บัญญัติโดยมนุษย์ ก็มีหลายชั้นหลายอย่าง อนุโลมตามความต้องการของมนุษย์ไม่มากนักน้อย เพราะวามมนุษย์นี้มีใจละเอียดและอยู่ใต้อำนาจกิเลส ถ้าธรรมชาติเป็นผู้บัญญัติศีล จะบัญญัติตรงเผงตามตัว ตามกฎธรรมชาติ ถ้ามนุษย์บัญญัติศีล จะบัญญัติไปตามความต้องการของตัว เช่น อยากจะไปสวรรค์ ก็บัญญัติศีลว่า ทำอย่างไรจึงจะไปสวรรค์ ส่วนธรรมชาติบัญญัติศีลแต่เพียงว่า อย่าให้ผิดภาวะปกติ ไม่รู้ไม่ชี้เรื่องสวรรค์ต้องการแต่ความเป็นปกติ นี่คือข้อที่แตกต่างกัน

ถึงแม้ว่ามนุษย์จะบัญญัติศีลตามความต้องการของมนุษย์นี้ ก็ไม่ได้ทิ้งหลักของธรรมชาติไปเสียทั้งหมด เพียงแต่ได้เห็นแก่ความต้องการของมนุษย์ก่อน ก่อนแต่จะเห็นกฎของธรรมชาติ คือเห็นแก่ตัวก่อน ก่อนที่จะเห็นแก่ความจริง

ที่นี้มนุษย์บัญญัติ มนุษย์ก็ต้องรักษาควบคุมดูแลให้มีการรักษาศีล ฉะนั้นมันจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับมนุษย์เต็มไปหมด บัญญัติในรูปของวินัย สำหรับภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ก็มี บัญญัติในรูปกฎหมายของประชาชนคนทั่วไปก็มี ล้วนแต่ว่ามนุษย์บัญญัติ แล้วมนุษย์ก็รักษาควบคุม นี่เรียกว่าศีลโดยการแต่งตั้งของมนุษย์ ไม่เหมือนกับศีลโดยการแต่งตั้งของธรรมชาติ

เมื่อเรารู้ตรงนี้ว่า ธรรมชาติมันมีก่อน มีอะไรก่อน มีหลักเกณฑ์ก่อน เสมอ มนุษย์นี่มาทีหลัง เป็นธรรมชาติเหมือนกัน แต่ว่ามาทีหลัง เมื่อรู้หลักของธรรมชาติอย่างนี้ แล้วอาศัยหลักของธรรมชาตินี้เป็นเครื่องวินิจฉัยตัดสิน ถ้าทำได้อย่างนี้ การบัญญัติศีลนั้นก็บริสุทธิ์เหมือนกับการบัญญัติศีลของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นผู้ไม่มีกิเลสที่เป็นเหตุให้เข้าข้างตัว ถ้าลองเอาคนที่มีกิเลสอยู่ในตัวเข้าข้างตัวมาบัญญัติศีล เขาก็จะบัญญัติศีลคล้อยตามความประสงค์ของเขา มีช่องโหว่ นั่นนี่สำหรับให้หลีกเลี่ยง หรือว่าให้แก้ตัว หรือเอาประโยชน์เข้าข้างตัวเอง

ความมุ่งหมายของศีล

ที่นี้ เราจะมองให้เห็นชัดลงไปว่า ศีลข้อที่ ๑ คือปาณาติบาต ไม่ประทุษร้ายชีวิตและร่างกายของผู้อื่นนี้ ถ้าเราประทุษร้ายชีวิตและร่างกายของผู้อื่น มันเกิดยุ่งขึ้นมาทันที มีคนเดือดร้อน แล้วก็พาลจะหาเรื่องให้

เดือดร้อนได้มากคน ดูในส่วนที่คนเดือดร้อน คล้ายๆเป็นเรื่องของมนุษย์ แต่ดูในเรื่องของธรรมชาติ ธรรมชาติมันบอกว่า นี่มันไม่ปกติไว้ย การที่ฆ่ากันเบียดเบียนกันนี้ไม่ใช่ภาวะปกติ มนุษย์ก็อาศัยกฎเกณฑ์ของธรรมชาติเพียงเท่านั้น แล้วก็บัญญัติเพื่อความไม่ยุ่งยากลำบากของตัวเองและผู้อื่น

ที่จริงธรรมชาติไม่มารับรู้ชีวิตและร่างกายของบุคคลใด ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเลย มันต้องการความปกติอย่างเดียว แต่พอมาถึงมนุษย์ มนุษย์มีการยึดถือว่า นั่นของฉัน นี่ของฉัน นั่นของแก นี่มันเป็นแบบนี้ ก็เลยเริ่มผิดปกติขึ้นมาทีละเล็กทีละน้อย นับตั้งแต่เริ่มยึดถือว่านี่ของฉัน นั่นของแก แล้วฉันอยากได้มากกว่านี้ บางทีฉันก็ไปเอาของแก หรือว่าฆ่าแกเสียเพื่อจะเอาอะไรของแกมา อย่างนี้ หรือว่าโกรธขึ้นมาว่า แกมันมาลวงเกินฉัน ฉันก็ฆ่าแกเสีย อย่างนี้เป็นต้น นี่มันเป็นความถูกต้องที่ยึดมั่นถือมั่นด้วยกิเลส แต่แล้วก็เป็นที่ไปตามกฎของธรรมชาติอย่างเดียวกันที่ว่า พอผิดปกติแล้วเป็นเรื่องยุ่งทันที พอมีความผิดปกติแล้วเป็นมีเรื่องยุ่งทันที ธรรมชาติต้องการให้ปกติ มนุษย์ก็อนุโลมตาม แต่ก็ไม่วายที่จะเห็นแก่ตัว

ศีลข้อที่ ๒ คือ อทินนาทานที่ว่าไม่ให้ประทุษร้ายทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น นี่เราอย่ามองแต่ว่าไปลักไปขโมยอะไรอย่างเดียวนะ คือต้องไม่ประทุษร้ายทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่นโดยทุกวิถีทาง เพราะว่าการไปประทุษร้ายทรัพย์สินสมบัติของเขานั้น มันผิดปกติ มันสูญเสียธรรมชาติปกติ และยิ่งเอามาเป็นของเราด้วยแล้วก็ยิ่งยุ่งกันใหญ่ ผิดปกติมากไป เป็นกิเลสมากไป แล้วก็จะเห็นแก่ตัวมากขึ้น ฉะนั้นมนุษย์ก็ทนไม่ได้เหมือนกัน จึงต้องบัญญัติศีลข้อนี้

ศีลข้อที่ ๓ กาเมสุมิจฉาจาร อย่าประทุษร้ายของรักของผู้อื่น การที่เรามีจิตคิดประทุษร้าย หรือไปกระทำลงไป ด้วยการประทุษร้ายของรักของผู้อื่น มันผิดปกติ มันผิดสภาพปกติของธรรมชาติ ฉะนั้นมนุษย์ก็ต้องยุ่ง

ต้องวุ่นวายต้องเดือดร้อน

ศีลข้อที่ ๔ ที่ว่ามธุสวาท นี่คือละเมิดสิทธิอันชอบธรรม หรือทำผู้อื่น ให้เสียสิทธิอันชอบธรรม โดยใช้วาจา แยกออกไปเป็นการกระทำโดยใช้วาจา แปลกออกไปจากที่เราใช้กาย มันก็มีหลักอยู่ตรงที่ว่า มนุษย์มีปาก มีปาก ก็ต้องพูด แล้วจะพูดอย่างไรจึงจะไม่สูญเสียภาวะปกติของธรรมชาติ ก็ต้องพูดในลักษณะที่ไม่ไปประทุษร้ายอะไรของใครเข้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิอันชอบธรรม เขาควรจะได้อะไรมีอะไร นี่เราอย่าไปใช้ปากนี้ทำให้เขาสูญเสียสิทธิอันนั้น ทำให้เขาหลงปากของเรา แล้วเขาสูญเสียสิ่งที่เขาควรจะมีนั้น การใช้ปากเป็นเครื่องทำให้เกิดปกติของธรรมชาตินี้ ต้องควบคุม ฉะนั้น ธรรมชาติต้องการที่จะควบคุมปากของมนุษย์ จึงมีกฎเกณฑ์อันนี้ขึ้น แล้วมนุษย์ก็ยอมรับ เพราะมันจริง

ศีลข้อที่ ๕ ที่ว่า สุราเมรยมัชชปมาทะ นี้อย่าถือเอาตามตัวหนังสือว่า สุราเมรัย มันจะฉลาดนิดเดียว ถ้าถือให้ถูกต้องเต็มตามสิกขาบทนี้ ก็ต้องใช้ คำว่าไม่ประทุษร้ายสติสมปกติของตนเอง ศีลข้อที่ ๕ นี้อย่าไปพูดอย่างลูก เด็กๆว่า ห้ามดื่มสุราและเมรัย ต้องถือหลักว่า ศีลข้อที่ ๕ นี้ห้ามการ ประทุษร้ายสติสมปกติของตนเอง ในตัวบทที่ว่า ห้ามดื่มสุราและเมรัยนั้น ก็ยังมีขยายความไว้ว่า อันเป็นที่ตั้งของความประมาท

เราอย่าเอาแต่สุราและเมรัย อะไรเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ก็ต้อง เอาทุกอย่าง อะไรกินเข้าไป ทาเข้าไป สูดเข้าไป ดมเข้าไป หรืออะไรเข้าไป ก็ตามใจเออะ ทำให้สูญเสียสติสมปกติ ทำให้สูญเสียสติสัมปชัญญะละก็ ให้ถือว่ามันผิดศีลข้อนี้หมด สุราเมรัยนี้มันดื่มทางปาก เดี่ยวนี้มีของที่สุด ทางจมูก หรือว่าทางผิวหนัง หรืออะไรอีกมากมาย ที่เป็นพวกทำให้สูญเสีย สติสมปกติ

ถ้าว่าใจคอ เราเรียกว่า "ใจคอ" หรือสติสัมปชัญญะนี้ มันปกตินี้ คือธรรมชาติ พออะไรเข้าไปทำให้ใจคอผิดปกติ สมปชัญญะผิดปกติ สติสัมปชัญญะผิดปกติ สูญเสียไปหมด อย่างนี้เรียกว่าผิดปกติแล้ว ธรรมชาติไม่ต้องการแล้ว ธรรมชาติที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับมนุษย์นี้ มันไม่ต้องการ เพราะมันต้องการจะรักษาคุณภาพของความปกติ มนุษย์ไปทำให้สูญเสียความปกติ ก็คล้ายๆกับธรรมชาติไม่ยอม มันก็เกิดเรื่อง เมื่อมนุษย์เรามองเห็นการรักษาคุณภาพความปกติของธรรมชาติ ก็ยอมรับ ก็บัญญัติศีลข้อนี้แล้วให้ความหมายอย่างกว้างว่า อะไรที่ทำให้สูญเสียสมปชัญญะแล้ว อย่าไปเกี่ยวข้องกับมันเข้า ถ้าถืออย่างนี้จะถูกต้องและครบถ้วน

ไปดูหนึ่งดูละคร มันก็สูญเสียสมปชัญญะ เช่นเดียวกับกินเหล้ากินของเมาก็เหมือนกัน คือว่าถ้าเรื่องละครนั้น มันทำให้เคลิบเคลิ้มไปอย่างไรอย่างหนึ่งละก็สูญเสียสมปชัญญะไปแล้ว ฉะนั้นจึงมีการทิ้งผ้าตามพระเอกลิเกไปได้ นี่ก็เป็นความสูญเสียสมปชัญญะที่เห็นอยู่เป็นตัวอย่าง แล้วก็ยังมีมากกว่านั้น ฉะนั้นฤทธิ์เดชของหนัง ละคร ลิเกอะไรก็ตาม มันก็อยู่ในพวกที่ทำให้สูญเสียสติสัมปชัญญะ จึงมีข้อบัญญัติห้ามไว้โดยศีลข้อนี้ โดยธรรมชาติ

ที่นี้มนุษย์ก็เข้าข้างตัว ฉันทือศีล ๕ ฉันทือศีล ๘ ทำไมจะห้ามไปดูหนังดูละคร อย่างนี้ ที่จริงศีล ๕ ก็ห้ามอยู่แล้ว ว่าสิ่งใดประทุษร้ายสมปชัญญะแล้วต้องห้าม ฝ่ายพวกถือศีล ๘ ก็คิดว่า เราถือศีลมากกว่าพวกถือศีล ๕ หารู้ไม่ว่าข้อปลีกย่อยออกไปนั้นมันก็รวมอยู่ในศีล ๕ เช่น ไม่ดูหนังดูละคร ไม่ทอดทรงประดับประดาตกแต่งอะไรเหล่านี้ มันก็รวมอยู่ในคำว่า "ไม่ทำให้สติสัมปชัญญะผิดปกติ" ไปนั้นแหละ เพียงแต่ถือให้มันมากเข้า ให้เครื่องครัดเข้าเท่านั้น จึงขยายออกไปถึงว่าไม่ให้ประดับประดาตกแต่ง ไม่ให้เล่นหัวอะไรอย่างนี้ ผลสุดท้ายก็ไม่มากไปกว่าศีล ๕ โดยเนื้อความ

ศีล ๕ เท่านั้นแหละ ขยายออกเป็นศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีลก็ร้อยก็พัน ก็ได้ ไม่มีการประทุษร้าย ๕ อย่างนี้ก็แล้วกัน ธรรมชาติมันไม่ต้องการ มันผิดปกติ มันสูญเสียปกติ

ศีลข้อ ๕ นี้สำคัญที่สุด เพราะว่าคนเราถ่างสูญเสียสติสมปกติแล้ว ย่อมทำอะไรที่ไม่ควรทำได้ทั้งนั้นเลย เราไปคบอะไร ไปเสพอะไร ที่ทำให้สูญเสียสติสมปกติแล้ว ก็เรียกว่าผิดศีลข้อนี้ก็แล้วกัน อย่าทำเลย สำหรับเหล่า ผีนะอะไรเหล่านี้ไปกินเข้าแล้ว มันเห็นชัดว่าสูญเสียสมปกติ ไปดูหนังดูละครนั้นมันก็ทำให้สูญเสียสมปกติ การลอบ การไล่ การทำให้หอมมัน มันก็ทำให้เสียสมปกติ แล้วก็มีอีกมากที่ทำให้สูญเสียสมปกติความรู้สึกผิดชอบชั่วดีที่ถูกต้อง

ถ้าถืออย่างนี้แล้ว ก็เป็นอันว่าปลอดภัยที่สุด ถือศีลถูกต้องและสมบูรณ์ที่สุด ถ้ามนุษย์เราถือศีลโดยถูกต้อง หรือโดยตรงต่อกฎของธรรมชาตินั้นแหละดี เดียวนี้ถือศีลกันอย่างแหวกแนว เพื่อเห็นแก่ตัว เพื่อประโยชน์แก่ตัว อย่างนี้มันไม่น่าจะถือ มันไม่ปลอดภัย เดียวก็จะทำให้พังให้ละเอียดลงไป ในข้อนี้ ว่าแม้จะถือศีลจริงๆถือศีลบริสุทธิ์ แต่ถ้าถือเพื่อเห็นแก่ตัวแล้ว ก็ไม่วิเศษอะไร แล้วก็ไม่ใช่ศีลด้วยซ้ำไป แต่ถ้าถือศีลเพราะเห็นแก่ปกติภาวะ คือความถูกต้อง ความยุติธรรม ความจริงแล้วละก็ นั่นแหละเป็นศีล

คนโดยมากก็ถือศีลแบบเป็นการค้า ถือศีลเพื่อจะได้สวย ได้รวย ได้ไปสวรรค์ นี่ถือศีลแบบการค้า ไม่ใช่ถือศีลเพราะภักดีชื่อตรงต่อความจริง ความถูกต้อง หรือความปกติ นี่แหละศีลโดยน้ำมือของมนุษย์นั้น มักเปิดช่องไหวไหวย่างนี้เสมอไป ถ้าศีลโดยการแต่งตั้งของธรรมชาติแล้ว มันอุกปิดไว้แน่นหนาโง่งกันไม่ได้

นี่เราเหลือบตาตุศีล ๒ ชนิด ว่าศีลอันลึกซึ้ง อันเป็นรากฐานนั้น
ธรรมชาติเป็นผู้แต่งตั้งบัญญัติ คือกฎของธรรมชาตินั่นเอง ส่วนกฎที่มนุษย์
แต่งตั้งบัญญัตินี้ มีหลายชนิดหลายระดับ โงงนงนไปตามผู้มีอำนาจที่มา
เกี่ยวข้อง เดี่ยวยกเว้นอย่างนั้น เดี่ยวยกเว้นอย่างนี้ มีกรณีนี้ยกเว้นอย่างนี้
กรณีนั้นยกเว้นอย่างโน้น แต่มันก็เป็นเรื่องปลีกย่อย ส่วนเรื่องที่เป็นเนื้อหา
เป็นหัวใจนั้นยกเว้นไม่ได้ เช่น ศีล ๕ ประการนี้ไม่มีทางยกเว้น เว้นแต่
เป็นเรื่องปลีกย่อยของศีลเหล่านี้ ไปแก้ไขเอาตามสมควร บัญญัติให้
เหมาะสมตามความประสงค์ที่จำเป็น หรือว่าเป็นเรื่องคอขาดบาดตาย

สถานะของศีลที่ว่าใหญ่โต

อสังกมฺว มั่นคง

ว่าโดยสถานะงั้นแล้ว ก็มีศีลเป็น ๒ ประเภทได้เหมือนกัน เพื่อให้
เข้าใจคำพูดข้างต้นดีขึ้นอีก เราจะต้องมองดูศีลให้เป็น ๒ ประเภท ขึ้นมา
อีกคู่หนึ่ง คือว่าศีลที่เป็นประธาน และศีลที่เป็นองค์ประกอบ คือศีลประธาน
กับศีลประกอบ นี่เรียกสั้นๆง่ายๆ

๑. ศีลประเภทที่เป็นประธานนั้น เด็ดขาดตายตัว อย่างตัวหัวใจของ
เรื่องศีล ๕ อย่างนี้ เป็นศีลประธาน เปลี่ยนไม่ได้ ทำให้ขาดไปไม่ได้ ถ้า
ขาดไปแล้วก็ต้องเกิดเรื่อง คือจะต้องฉิบหาย จะต้องมีความทุกข์ ส่วนศีล
ประกอบนั้นขาดได้ แต่ถึงอย่างนั้นก็ไม่น่าดู ถึงไม่ฉิบหายก็ไม่น่าดู ศีลที่เป็น
ประธานนี้ เขาเรียกในบาลีว่า อาทิพรหมจารียกา คือ เป็นอาทิพรหมจรรย์
เป็นหัวข้อ เป็นเบื้องต้นของพรหมจรรย์ ต้องเป็นประธานที่เฉียบขาด อย่าง
ปาฏิโมกข์ เรียกว่าเป็นของที่ไม่ต้องให้มีปัญหาทันแล้ว แต่ข้อปลีกย่อยนอก

ปาฏิโมกข์นั้น ก็ผ่อนผันได้ในบางกรณี แม้ขาดไปก็ไม่ทำให้เสียหายร้ายแรง แต่มันไม่น่าดู

๒. ศิลปะประกอบนั้นเรียกว่า อภิสมาจารียกา แปลว่าทำให้น่าดูยิ่งขึ้น ให้มีอาจารย์หรือมารยาทที่เป็นส่วนประกอบนี้ ทำให้น่าดูขึ้น ดีขึ้น นี้ก็เรียกว่า ศิลปะประกอบ เราถือศีล ๕ เป็นหลัก เป็นหัวใจ แล้วก็ถือศิลปะประกอบอีกมากมายนับไม่ไหว นั่นแหละใช้ได้เต็มที่ อย่าถือแต่ศีล ๕ แล้วคอยหาช่องหาโอกาสว่า ถ้าไม่มีข้อห้ามไว้โดยเฉพาะแล้ว จะทำตามสบาย อย่างนี้เรียกว่าไม่มีศิลปะที่เป็นศิลปะประกอบ มีแต่ศิลปะประธาน ไม่มีศิลปะประกอบ เมื่อไม่มีศิลปะประกอบอย่างนี้ ไม่เท่าไรศิลปะประธานก็จะร่อยหรอลง จะรวนเรลง จะเหี่ยวแห้งลง คือว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงมันอยู่ไม่ได้ โดยที่ไม่มีอะไรค้ำจุน หรือว่าคอยช่วยประคับประคองอยู่ข้างๆ ถึงเรื่องศีลนี้ก็เหมือนกัน เมื่อมีตัวมันเองแล้ว ก็ยังต้องมีอีกส่วนหนึ่ง ที่ช่วยประคับประคองประกอบค้ำจุนอยู่ข้างๆ แล้วก็ยังมีศีลอภิสมาจารีนี้ให้หลายๆเข้าไว้หลายๆอย่าง

แม้จะถือเพียงศีล ๕ หรือศีล ๘ ศิลปะอุโบสถ ก็พยายามให้มีศิลปะประเภทค้ำจุน หรือศิลปะประกอบหลายๆอย่างนั้นเข้าไว้อีกด้วย เช่น อย่าไปที่นั่น อย่าคุยกับคนนั้น อย่าอะไรกับคนนี้ มันจะช่วยประกอบกันเข้า แล้วทำให้ศีล ๕ หรือศีล ๘ นี้ บริสุทธิ์มั่นคง

ขอให้จำไว้ด้วยว่า ศิลปะนั้นมีทั้งศิลปะประธานและศิลปะประกอบ เมื่อบริบูรณ์ดีทั้งสองอย่างละก็เรียกว่ามีศิลปะ ใช้ได้ เป็นประโยชน์

พลของการรักษาศีล

ที่นี้อาจจะให้รู้จักศีลโดยส่วนใหญ่ออกกว้างออกไป โดยเล็งเอาผลของการรักษาศีลเป็นเครื่องแบ่งประเภท เพราะว่าศีลทั้งหลาย ที่ผู้รักษาศีล

รักษากันอยู่นี่ แบ่งออกได้เป็น ๒ พวกใหญ่ๆว่า ศิลที่เป็นไปเพื่อวัฏณะ คือ ศิลที่รักษาเท่าไรอย่างไร ก็ยังทำให้เวียนว่ายอยู่ในวัฏณะสงสารนี้ และศิลปะอีกประเภทหนึ่งที่เมื่อรักษาแล้วจะพาออกไปนอกวัฏณะสงสาร

ศิลปะประเภทที่ ๑ ที่ยังคงทำให้เวียนว่ายอยู่ในวัฏณะสงสารนี้ คนชอบกันมาก ทายกทายิกาทั้งหลายรักษาศิลปะประเภทนี้กันเป็นส่วนมาก ที่เห็นง่ายๆ เช่น รักษาศิลปะแล้วจะได้เกิดในสวรรค์ อย่างนี้ก็เวียนว่ายอยู่ในวัฏณะสงสาร วนไปสวรรค์หมดกำลังเข้าแล้วก็กลับมามนุษย์ นี่ก็เรียกว่าเวียนว่ายอยู่ในวัฏณะ ไม่เป็นไปเพื่อดับทุกข์โดยสิ้นเชิง คือนิพพาน ศิลที่รักษากันอยู่โดยมาก ก็ว่าจะได้บุญ แล้วบุญจะช่วยให้สบาย ให้รวย ให้อะไร ตามที่เราต้องการนี้ แต่ว่าความต้องการของเราเป็นเรื่องในวัฏณะทั้งนั้น ให้สบายก็อยู่ในวัฏณะ ให้รวยก็อยู่ในวัฏณะ ให้ดีให้เด่นให้มีอำนาจวาสนา ก็อยู่ในวัฏณะ

รักษาศิลปะเพื่อกามารมณ์โดยตรงก็มี คือที่ว่าตายแล้วจะได้ไปเกิดในสวรรค์ที่เต็มไปด้วยกามารมณ์ นี่รักษาศิลปะเพื่อกามารมณ์ หรือแม้กามารมณ์ในมนุษยโลกนี้ ก็มีความหมายอย่างเดียวกัน คนนั้นรักษาศิลปะเพื่อเวียนว่ายอยู่ในกองกิเลสเรียกว่ารักษาศิลปะเพื่อกิเลส หรือกิเลสเป็นเหตุให้รักษาศิลปะ เขาว่าจะรวย จะสวย จะดี จะเด่น จะมีเกียรติยศชื่อเสียงในท่ามกลางสังคมนี้ จึงรักษาศิลปะ ถ้าไม่เอาสิ่งเหล่านี้มาบอกมาหลอกมาล่อมาจ้างแล้ว คนเหล่านี้ไม่รักษาศิลปะแน่ นี่ก็รักษาศิลปะให้มีผลดีแก่กิเลส ให้ได้กามารมณ์ ให้ได้เกียรติยศชื่อเสียง ให้เด่นในสังคม อย่างนี้เขาเรียกว่าเป็นไปในวิสัยโลกียะทั้งนั้น จะเรียกว่าศิลปะโลกีย หรือโลกียศิลปะ อะไรก็ได้

พระพุทธเจ้าท่านเรียกด้วยถ้อยคำที่น่าสะดุ้งอีกคำหนึ่งว่า เป็นโอปธิกา โอปธิกา แปลว่า ประกอบอยู่ด้วยของหนัก ประกอบอยู่ด้วยความหนัก ศิล

ชนิดนี้ต้องแบกไว้อย่างหนักจนน่าสงสาร ยิ่งมีศีลมากยิ่งขึ้นต้องแบกมาก ยิ่งต้องหนักมาก โอบอภิกขา แปลว่าเป็นไปกับด้วยอุปธิ, อุปธิ แปลว่าของหนัก รักษาศีลให้มันหนัก ให้มันแบก ให้มันมีเรื่องมาก มีเรื่องหนักอกหนักใจมากเพราะรักษาศีล

รักษาศีลให้ได้สวรรค์วิมานนี้ มันก็หนักอกหนักใจแบบหนึ่ง รักษาศีลเพื่อให้เกิดส่วยเกิดรวย มันก็หนักอกหนักใจไปแบบหนึ่ง มันแบกสิ่งเหล่านี้ไว้สำหรับจะเวียนว่ายไปในวัฏฏสงสาร นี้ก็เรียกว่า ศีลที่เป็นไปเพื่อวัฏฏะ คือเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏะ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า อาสวภูฏานีย, อาสวภูฏานียะ แปลว่า เป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ ศีลชนิดนี้เป็นที่ตั้งแห่งอาสวกิเลส เพราะรักษาศีลเพื่อจะเอากาม เอารูป เอารูปภาพ อรูปภาพ อะไรก็ตาม มันเป็นไปเพื่ออาสวะ เป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ

ศีลประเภทที่ ๒ ไม่เป็นไปเพื่อวัฏฏะ แต่เป็นไปเพื่อวิวัฏฏะ คือออกไปเสียจากวัฏฏะ ผู้ที่รักษาศีลประเภทนี้ ไม่ได้รักษาศีลด้วยกิเลสใช้ให้รักษาพวกแรกนั้นกิเลสมันใช้ให้รักษา ส่วนพวกนี้สติปัญญาหรือโพธิ์ใช้ให้รักษาว่าแกจงรักษาศีลเพื่อออกไปเสียจากการเวียนว่าย เอาผลของศีลเพื่อส่งเสริมให้เกิดสมาธิ ปัญญา ไปสู่มรรคผลนิพพาน ไม่ใช่รักษาศีลเพื่อจะเอาสวรรค์วิมาน เพื่อส่วย เพื่อเอร็ดอ่อย ซึ่งเป็นเหตุให้เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏะนี้

ศีลอย่างนี้เป็นโลกุตตรศีล โดยความมุ่งหมายหรือโดยการกระทำเพื่อจะออกไปนอกโลกหรือนอกวัฏฏะ ฉะนั้นเขารักษาศีลเพื่อให้ร่างกายหรือตัวนี้พร้อมที่จะมีสมาธิมีปัญญา แล้วก็บรรลุมรรค ผล นิพพาน ศีลอย่างนี้เรียกว่า อโนปธิกา หรือ นิรูปธิกา ไม่ประกอบไปด้วยของหนัก ไม่แบกอะไรไว้ เป็นศีลที่ไม่ต้องแบก มันก็เลยไม่หนัก เป็นศีลที่เบา แล้วเป็นอนาสวภูฏานีย คือ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ ไม่ทำให้บารอณาการ

ปรารถนาภาพ หรือ ปรารถนาอะไร ปรารถนาแต่ที่จะพ้นไปเสียจากกาม จากภาพ จากทุกอย่าง อย่างนี้เรียกว่าศีลของพระอริยเจ้า ตามแบบของพระอริยเจ้า เป็นโลกุตตรศีลโดยความมุ่งหมาย

อย่างแรกเป็นโลกีย์ศีล คือว่าจะจมอยู่ในโลกด้วยความสนุกสนาน สบายงามเอร็ดอร่อย อย่างหลังนี้เป็นโลกุตตรศีล จะขึ้นมาเสียจากโลกโดยประการทั้งปวง

นี่แหละผลของศีลมีอยู่ ๒ ประเภทอย่างนี้ แล้วคนส่วนมากที่รักษาศีลกันก็เป็นประเภทแรกทั้งนั้น นี่พูดไม่ต้องเกรงใจแล้ว ไปดูเอาเองก็แล้วกันว่ารักษาศีลจะเอาคุณศัล เอาคุณศัลไปไหน? ไปเกิดในสวรรค์วิมาน หรือว่าศีลนั้นจะช่วยให้รวย ให้สวย ให้ดี ให้เด่น ให้เป็นที่เคารพนับถือของคนทั้งบ้านทั้งเมือง นี่รักษาศีลกันอย่างนี้ทั้งนั้น แล้วเป็นศีลที่เวียนวนอยู่ในวัฏฏะอันที่จริงเราอาจจะทำให้มันกลมกลืนกันไปก็ได้

อยากจะขอบอกกล่าว ว่าคนที่เคยรักษาศีลแบบให้เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏะนั้นควรไปจัดไปทำเสียใหม่ โดยมองให้เห็นจริงว่าเราไม่ต้องไปรักษาศีลรับใช้กิเลสอย่างนั้นเลย เรารักษาศีลรับศีลอย่างบริสุทธิ์ แล้วเรื่องอื่นเหล่านั้นมันตามมาเอง เรื่องเกียรติยศชื่อเสียง เรื่องจะได้บุญไปสวรรค์นั้นตามมาเองทีหลัง หรือมันไม่มากก็ตามใจ เราเอาแต่ที่ถูกต้องที่แท้ไว้ ให้มีศีลที่แท้จริงไว้ แล้วมันไม่ไปไหนเสีย

ขอให้สังเกตดูเถิด ถ้าเรามีศีลให้บริสุทธิ์ อย่าไปหวังเมถุนสังโยครักษาศีลให้บริสุทธิ์ อย่ารักษาศีลเพื่อเมถุนอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วก็เรื่องอันอื่น หรือเรื่องสกปรกเหล่านั้น มันก็จะตามมาเหมือนกัน ซึ่งเราไม่เอาก็ได้ เรื่องชื่อเสียง เรื่องเกียรติยศ เรื่องอำนาจวาสนา เรื่องความนับหน้าถือตา นี้ไม่เอาก็ได้ หรือจะเอาก็ได้ในเมื่อมันมีลักษณะที่สมควร เราอย่ากัมหัวทำ

อะไรเพื่อประโยชน์แก่กิเลสที่ใช้ให้เราไปทำ เช่น ให้ได้ชื่อเสียง ให้ได้สวย ได้รวย ได้ดี ได้เด่น เราไม่เอาอย่างนี้ เราทำให้ถูกให้ดีตามหลักที่แท้จริง ตามสติปัญญาที่ถูกต้อง แล้วส่วนที่จะเป็นผลพลอยได้มาเป็นเรื่องเงินเรื่องทองเรื่องเกียรติเรื่องอะไรนั้นก็ตาม ให้ถือว่าเป็นของพลอยได้ จะเอาก็ได้ ไม่เอาก็ได้ ถ้าต้องการ ก็เอาไปในทางที่ถูกที่ควร

รวมความว่า ถ้าอย่างไรทายกทายิกาทิ้งหลาย จงรักษาศีลประเภทที่ไม่เป็นไปเพื่อวัฏฏะเกิด แล้วผลอย่างที่ต้องการในแบบวัฏฏะนั้นมันก็มีมาให้ได้เหมือนกัน แต่จะต้องไม่มาทำให้เราสกปรกเศร้าหมองไปด้วย ถ้าเรารับใช้กิเลส รักษาศีลที่เป็นไปเพื่อวัฏฏะไปตั้งแต่ต้นแล้ว มันสกปรก มันเศร้าหมอง มันหนัก มันอะไรไปตั้งแต่ต้น เพราะฉะนั้นจงรักษาศีลให้สะอาด จงรักษาศีลให้เบาสบาย ให้ถูกต้อง ให้อยุติธรรม ให้เป็นไปเพื่อความดับทุกข์สิ้นเชิง คือนิพพานในวาระสุดท้าย เขาก็พูดกันอยู่ว่า ศีลเป็นบันไดของนิพพาน แต่คนก็ไม่ชอบ ไปชอบศีลที่เป็นบันไดของสวรรค์ ถ้าทำอย่างนั้นกันมานานนักแล้ว ก็ขอร้องว่า จงเลื่อนชั้นตัวเองกันเสียบ้าง อย่าให้มันย่ำเท้าซ้ำซากอยู่ที่ตรงนั้นเลย

นี่สิ่งที่เรียกว่าศีลเป็นอย่างนี้ โดยตัวหนังสือ โดยพยัญชนะ แปลว่า ปกติ ภาวะปกติ โดยความหมายคือระเบียบ ที่เราจะต้องประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดภาวะปกติ ศีลนี้ที่แท้เป็นของธรรมชาติ ธรรมชาติได้แต่งตั้งบัญญัติไว้อย่างลึกลับ มนุษย์ทำผิดก็เกิดความปกติ แล้วก็เกิดเดือดร้อน มนุษย์พลอยผสมโรงบัญญัติศีลให้ชัดเจนรัดกุม เพื่อประโยชน์แก่มนุษย์ ดังนั้นจึงมีศีลหลายชั้น เช่นว่าชั้นที่เป็นหัวใจ ชั้นที่เป็นประธานก็มี ชั้นที่เป็นของประกอบก็มี เราก็ระวังให้ดี อย่าให้ศีลนี้จูงให้วนเวียนอยู่ในวัฏฏะ คือท่องเที่ยวไปในวัฏฏะ ไม่รู้จักสิ้นจักสุด แต่ให้เป็นบันไดที่จะส่งเสริมไปใน

ทางของนิพพาน นี่คือหลักการปฏิบัติเรื่องศีลเกี่ยวกับตัวศีลว่า ศีลนั้นคืออะไร? ศีลคือสิ่งที่จะต้องปฏิบัติ เพื่อถอนตนออกมาเสียจากวัฏฏะ

เหตุที่ต้องมีศีล

ข้อต่อไป อยากจะพูดให้ครบเรื่องครบราว เมื่อพูดถึงสิ่งใดแล้ว ก็จะต้องพูดถึงเหตุของสิ่งนั้นด้วย เหตุของการที่มนุษย์จะต้องมีศีลนี้ ใครๆ ก็พอจะมองเห็นโดยมองไปยังข้อที่ว่า ถ้ามนุษย์ไม่มีศีลแล้ว โลกนี้จะเป็นอย่างไร? ลองคิดดูอย่างตรงไปตรงมาว่า ถ้ามนุษย์ในโลกนี้ต่างคนต่างไม่มีศีลกันแล้ว โลกนี้จะเป็นอย่างไร? จะเห็นได้ทันทีว่าเป็นภาวะที่ทนไม่ไหว ตัวเองก็ทนไม่ได้ของตัวเอง เมื่อตัวเองไม่มีศีลนี้ ตัวเองจะทนไม่ได้ของตัวเอง คือจะมีโรคทางวิญญาณ โรคบาป โรคกรรม โรคทรมานจิตทรมานวิญญาณนี้มากขึ้นๆจนตัวเองก็ทนไม่ได้ เพราะไม่มีศีล สังคมก็ทนไม่ได้ สังคมรอบตัวเรา เขาก็ทนไม่ได้ ถ้าคนไม่มีศีล มันจะเกิดเสนียดจัญไรของสังคมมากขึ้นๆพอมากขึ้นจนสังคมทนไม่ได้ ก็ย่อมต้องหันหน้าเข้ามาปรึกษาหารือกัน เพื่อจะทำให้สังคมนี้อาศัยศีล

พูดง่าย ๆ ก็ว่า เพราะการทนไม่ได้ของเราเอง เราจึงต้องมีศีล เพราะการทนไม่ได้ของสังคม สังคมก็ต้องมีศีล นี่เป็นอำนาจมาจากธรรมชาติที่เร้นลับที่สุดฉะนั้นจึงขอรับรองว่าอย่าดูถูกศีล คนสมัยใหม่ที่ก้าวหน้าไปทางวัตถุนิยมมากมายแล้วนั้น อย่าเพ้อดูถูกศีลดูหมิ่นศีล ความไม่มีศีลนั้นจะพาไปลงนรกลงเหว ลงไปสู่ฐานะที่ไม่น่าปรารถนา แม้จะสวยงามหรูหราอย่างไร มันก็สกปรกเศร้าหมองอยู่ในภายใน ไม่มีความสุขเลย ฉะนั้น เอาเป็นว่าความทนไม่ได้ของบุคคลแต่ละคนและความอดทนไม่ได้ของสังคมทั้งหมดนี้ ทำให้โลกนี้ต้องมีศีล เราทนไม่ได้ เราต้องมีศีล เมื่อทุกคนๆมีศีลแล้ว โลกนี้

ก็มีศีล สังคมก็มีศีล

อาจมีปัญหาสอดขึ้นว่า ที่นี้เวลานี้เป็นอย่างไร? เวลานี้ก็ยังมีคนที่มีศีลอยู่บ้าง อย่างน้อยก็มีศีลที่เป็นไปเพื่อวิภูษะ อย่างดี อย่างเด่น อย่างเป็นที่นิยมนับถือเคารพรักใคร่ เราก็มืดศีล แม้จะมีศีลเพียงเท่านี้ชนิดนี้ ก็ยังทำให้พอทนได้ พอให้โลกนี้ทนกันอยู่ได้ สังคมทนกันอยู่ได้ ไม่เดือดร้อนมากเกินไป พอเป็นอยู่ได้เพราะมีศีลที่เป็นไปเพื่อวิภูษะนี้ก็ได้อีก แต่ถ้าให้ดีกว่านั้นละก็ ต้องมีศีลที่แท้ที่บริสุทธิ์ รักษาศีลเพื่อศีลกัน อย่างรักษาศีลเพื่อตัวกู่นี้จะดีกว่า รักษาศีลเพื่อตัวกู่นั้น ก็เลสมันใช้ให้รักษาศีล แต่ถ้ารักษาศีลเพื่อศีล ก็คือว่าธรรมะหรือโพธิได้เชื้อเชิญให้รักษาศีล

ลองถามตัวเองดูว่า เรารักษาศีลเพราะอะไร? ถ้าเพราะเห็นแก่ตัวกูแล้ว ก็เรียกว่ายังเป็นศีลที่ไม่น่าดู ก็เลสมันใช้ให้รักษา เราต้องรักษาศีลชนิดที่มีสติปัญญา มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง แล้วมองเห็นความประเสริฐของศีล แล้วจึงรักษาศีล อย่างนี้เรียกว่าเป็นการรักษาศีลที่น่าดู พระพุทธเจ้าเป็นผู้ใช้ให้รักษา คือสติปัญญา ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของเรานั้นแหละเป็นพระพุทธเจ้า ใช้ให้เรารักษาศีล

การปฏิบัติศีล

การปฏิบัติศีลนี้มีหลายแบบ คำอธิบายก็อย่างเดียวกับที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า มีศีลกี่ชนิด แล้วศีลชนิดไหนก็มีการปฏิบัติตามแบบของศีลชนิดนั้น ดังนั้นถ้าศีลมีหลายชนิด การปฏิบัติศีลก็ต้องมีหลายแบบเป็นธรรมดาจะแบ่งให้เห็นได้คือ

ศีลที่ ๑ คือศีลปฏิบัติอย่างรับจ้าง เขาเรียกว่าศีลทาส ศีลทาส คือศีลที่เป็นทาสของกิเลสตัณหา นี่ก็คือศีลรับจ้าง รับจ้างกิเลสตัณหารักษาศีล

นี่ระวังให้ตีเขาว่า มือถือสากปากถือศีล มันก็คือศิลปะประเภทนี้ คือศิลปะรับจ้าง กิลเลส กิลเลสใช้ให้รักษา เป็นศิลปะทาส คือผู้รักษาเป็นทาสของกิลเลส ฉะนั้น การปฏิบัติศิลปะแบบนี้จึงมีการหน้าไหว้หลังหลอก ไปตามแบบของศิลปะประเภทนี้คือศิลปะทาส

ศิลปะที่ ๒ คือ ศิลปะที่ปฏิบัติอย่างเป็นนาย ไม่เป็นทาส แต่เป็นนาย ไม่รับจ้างกิลเลส ไม่รับจ้างอะไร กล่าวคือ รู้จักว่า ศิลปะคืออะไร ความไม่มีศิลปะคืออะไร แล้วรู้สึกทะลุอายในเมื่อไม่มีศิลปะ รู้สึกเกลียดเมื่อไม่มีศิลปะ เพราะฉะนั้น จึงไม่รับจ้างใครรักษาศิลปะ แต่รักษาศิลปะด้วยความรู้สึกผิดชอบชั่วดี โดยอาศัย วิริติเจตนา คือความตั้งใจที่จะงดเว้นสิ่งเลวทราม สกปรกสกปรก นี่เป็นเหตุ ให้เขารักษาศิลปะ เขาไม่ได้หวังผลตอบแทนเป็นกามารมณ์

ศิลปะที่รักษาอย่างนี้ปฏิบัติอย่างนี้ ไม่รับจ้างกิลเลส มีหิริโอตตปปะ หรือ มีความเป็นผู้ดีมากระตุนให้รักษาศิลปะ แล้วก็ต้องเป็นศิลปะที่ต้องใช้ วิริติเจตนา เป็นเครื่องมือ เพราะฉะนั้นมันก็ต้องลำบากบ้าง เพราะเอาเจตนาเป็นตัว ศิลปะ เอาเจตนาที่จะต้องระมัดระวังรักษา ด้วยความเหน้อยยากลำบากอดทน เอาจริงเอาจัง อย่างนี้เรียกว่า เอาความตั้งใจจริง หรือ เอากำลังใจเป็นเครื่องมือ รักษาศิลปะ มันก็ต้องลำบากบ้าง เหงื่อแตกบ้าง การปฏิบัติประเภทนี้ คือผู้ที่ไม่รู้อะไรมาก นอกจากจะรักษาศิลปะให้บริสุทธิ์ด้วยเจตนาอันแก่กล้า อย่างนี้ มันก็ดี ไม่ใช่ไม่ดี แต่ว่ามันลำบากอยู่

ศิลปะที่ ๓ นี้ เลื่อนขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง หมายถึง ศิลปะที่เอาความบริสุทธิ์ใจ เป็นหลัก เป็นศิลปะของคนฉลาด เอาปัญญาเป็นหลัก คือว่าจะเอาความตั้งใจ ที่บริสุทธิ์นี้เป็นหลัก ต้องเปรียบเทียบกันให้ดี มิฉะนั้นอาจจะไม่เข้าใจก็ได้ อย่างที่ ๒ นั้น เอาเจตนาที่จะงดเว้นอย่างเคร่งเครียดนี้เป็นหลัก มันก็ลำบากหรือเหน้อยมาก พอมาถึงอันนี้ เอาความบริสุทธิ์ใจเป็นหลัก แม้เจตนา

ก็เจตนาเพียงว่า จะรักษาความบริสุทธิ์ นี่คือการรักษาความบริสุทธิ์แห่งใจไว้แล้วไม่มีทางที่จะทำอะไรผิดศีลได้

ขอให้เข้าใจหลักอันนี้เสียก่อนว่า ถ้าเรามีจิตบริสุทธิ์ ตั้งจิตไว้บริสุทธิ์ มันไม่มีทางจะไปล่วงศีลอะไรได้ แม้เราไม่ระวัง ถ้าเราใช้ความบริสุทธิ์ใจเป็นต้นทุน เป็นหลักเป็นเนื้อเป็นตัวอยู่แล้ว มันไม่มีทางที่จะไปล่วงศีลอะไรได้ ฉะนั้นจึงไม่ต้องระวังให้เหนียว ถ้าใครฉลาดถึงขนาดนี้ ก็เป็นศีลของนักปราชญ์ เป็นศีลของคนฉลาด เอาปัญญาเป็นพื้นฐาน ไม่เหน็ดเหนื่อยในการรักษาศีลเลย แล้วก็รักษาศีลได้ดีกว่า และจะไม่ผิดศีลข้อไหนได้ ถ้าเรามีความบริสุทธิ์ใจอยู่เสมอ มีปัญญาอยู่เสมอ แล้วศีลนี้ก็ไม่ใช่เป็นศีลทาสของกิเลส เพราะมีปัญญาควบคุม ถ้าจะว่ามีเจตนา ก็มีเจตนาเพียงจะเลี้ยงความบริสุทธิ์ไว้เท่านั้น

สำหรับศีลพวกโน้น ต้องตั้งเจตนาเพื่อจะเว้น จะละ จะระวัง จะต่อต้าน จะต่อสู้อย่างไรอย่างนี้ เรื่องมันหนัก หรือมันมาก แต่ถ้าคนที่ทำอย่างอื่นไม่ได้ก็ต้องทำอย่างนี้ก็เหมือนกัน แต่แล้วก็ไม่พ้นที่จะมีขาดๆตกๆ มีพลังมีผลมีอะไรอยู่เรื่อย มีรูรั่วอยู่เรื่อย ถ้าว่าเรารักษาด้วยความบริสุทธิ์ใจเป็นหลัก ไม่นึกถึงอะไรอื่นหมด อย่างนี้มันไม่เหนียว แล้วก็ไม่ค่อยจะมีรูรั่ว

ศีลที่ ๔ อยากจะกล่าวถึงศีลอันสุดท้าย จะเรียกว่า ศีลสุญญตา เอาความว่างเป็นหลัก เอาความว่างเป็นพื้นฐาน เอาความไม่มีตัวกู่นี้มาเป็นพื้นฐานของศีล พยายามจะทำความไม่ยึดมั่นสิ่งใด โดยความเป็นตัวกู-ของกูอยู่เป็นพื้นฐาน นี่เรียกว่ามีสุญญตาเป็นพื้นฐานอย่างนี้ก็ยิ่งง่าย ยิ่งเบาสบายในการที่จะรักษา แต่คนเขาก็จะค้านว่า โอ๊ย! กระโดดทีเดียวไปสุญญตา ไปเรื่องปัญญานี้มันจะไปได้อย่างไร

มีปัญหาที่เถียงกันมากกว่า ศีลมาก่อนปัญญา หรือปัญญามาก่อนศีล? แล้วสุญญตามาก่อนศีล หรือว่าศีลมาก่อนสุญญาตา? เราไม่อาจจะพูดได้ว่าอะไรมาก่อนอะไรโดยเด็ดขาด มันแล้วแต่ความสามารถ ถ้าเราสามารถเอาปัญญามาก่อนศีลละก็เราก็ฉลาด และเรื่องของเราก็จะสะดวกสบาย พระพุทธเจ้าท่านก็ถืออย่างนั้นว่าปัญญามาก่อนศีล ถ้าท่านไม่ถืออย่างนั้นท่านก็จะไม่ทรงบัญญัติ มรรคมืองค์ ๘ ประการ ในลักษณะที่เอาปัญญามาก่อนศีลคือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ ซึ่งเป็นปัญญา แล้วมาถึงสัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว ซึ่งเป็นศีล แล้วจึงไปถึง สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ซึ่งเป็นสมาธิ

ทำไมโผล่มา ก็เอาปัญญามาก่อนอย่างนี้ แล้วจึงมีศีล จึงพูดถึงศีล? นี่หมายความว่า เราทำได้โดยมีสัมมาทิฏฐิในเรื่องสุญญาตานี้ให้เพียงพอ แล้วศีลทุกชนิดไม่ว่าศีลอะไร มันก็จะเป็นบริวารลากพามาเอง แต่เดี๋ยวนี้เราอยาก จะเรียกว่าศีลสุญญาตา ไม่เรียกว่าศีลปัญญา ศีลปัญญาได้ว่ามาแล้วว่า มีปัญญาใช้ความบริสุทธิ์ใจเป็นหลัก เคลื่อนไหวอะไรออกไปทางกาย ทางวาจา ไม่ผิดศีลเลย แต่ยังมีตัวตนที่ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์หรือว่ามีคามบริสุทธิ์ นี่มันยังมีตัวตน สำหรับศีลอันที่ ๔ นี้ เราจะเอาสุญญาตาเป็นพื้นฐาน เรียกว่าศีลสุญญาตา เพิกตัวตนออกไปเสียด้วยปัญญา เลยเป็นศีลโลกุตระอย่างยิ่ง เป็นศีลที่อยู่เหนือเจตนาทั้งหมดทั้งสิ้น

สรุปว่า พวกหนึ่งเขาบัญญัติว่า เจตนาเป็นตัวศีล เดี่ยวนี้ไม่มีเจตนาแล้วจะเป็นศีลได้อย่างไร? นั่นเขาพูดไปตามภาษาเด็กๆ ศีลอย่างลูกเด็กๆ อมมือ ศีลมีเจตนาเป็นตัวศีลนั้นถูกแล้ว แล้วมันเป็นศีลขั้นต้นของลูกเด็กๆ เดี่ยวนี้เราพูดกันหมดทุกอย่าง ศีลที่มีเจตนาเป็นตัวศีล ก็ได้พูดมาแล้วข้างต้น ศีลรับจ้างนั้นเอากิเลสเป็นหลัก ศีลสำรวมระวังด้วยวิริยนี้ เอาเจตนา

เป็นหลัก ส่วนศีลที่เอาความบริสุทธิ์ใจเป็นหลักนี้ เอาบัญญัติที่รู้จักทำจิตให้บริสุทธิ์อยู่เสมอนี้เป็นหลัก แต่เดี๋ยวนี้เราเอาความว่างเป็นหลัก มันง่ายที่สุด แต่ก็ยากที่สุดตรงที่ว่าจะเอาความว่างนี้ขึ้นมาจากไหน แต่ถ้าทำให้ความว่างเกิดขึ้นมาได้แล้ว ศีลเป็นอัตโนมัติมาเอง

บุคคลเป็นพระอรหันต์โดยไม่เคยรับศีล โดยไม่เคยรู้เรื่องศีลก็มี แต่ว่ามีศีล เช่นว่าพระสาวกบางองค์ ได้ฟังเรื่องอนัตตา แล้วเป็นพระอรหันต์ไปเลย ไม่ได้รับศีล ไม่ได้ทำอะไรศีลเลย แต่กลับมีศีล เพราะว่าเป็นความเป็นอนัตตานั้น มันไม่ทำอะไรให้ผิดศีลได้ แล้วก็ศีลสมบูรณ์โดยอัตโนมัติ เต็มเปี่ยมร้อยเปอร์เซ็นต์อยู่ตลอดเวลาโดยอัตโนมัติไม่ต้องเจตนา ศีลอย่างนี้เรียกว่าเหนือเจตนา เป็นศีลถึงที่สุด จึงจัดไว้เป็นพวกโลกุตตรศีล

ศิลปปฏิบัติอย่างรับจ้างเป็นศีลทาสก็มี ศิลปปฏิบัติด้วยความเคร่งเครียด มีเจตนา มีวิริยติ สังวรระวัง เต็มที่ก็มี ศีลเอาบัญญัติเป็นเครื่องมือรักษาความบริสุทธิ์แห่งจิตก็มี แล้วศีลอันสุดท้ายนี้ เอาสัญญาตาออกหน้ามา รับหน้าอยู่เป็นประจำ นี่แหละถ้าจะดูการปฏิบัติกันในรูปนี้มันก็มีอยู่ ๔ แบบ ใน ๓ แบบหลังนั้นใช้ได้ดี ส่วนแบบแรกนั้นไม่ไหว คือศีลที่กิเลสใช้ให้ไปรักษา รับจ้างกิเลสรักษา ส่วน ๓ แบบหลังนี้เอาคุณธรรมที่ไม่เกี่ยวกับกิเลสมาเป็นหลักรักษา สูงขึ้นมาเรื่อยๆจากเจตนามาเป็นปัญญา จากปัญญามาเป็นความว่าง

ใครจะว่าเอาตมาว่าเอาเองทั้งนั้น หรือพูดโกหกด้วยซ้ำไป ก็ตามใจเถอะ ที่มองเห็นจริง ๆ มันมีอยู่อย่างนี้ แล้วไม่มีใครเคยได้ยินด้วยซ้ำไปว่า ศีลสัญญาตา ศีลชนิดนี้ไม่มีใครเคยได้ยิน แต่ตัวจริงมีอยู่ ตัวจริงมีอยู่ในธรรมชาติอันลึกซึ้ง เมื่อไม่พยายามมอง เมื่อไม่มีใครมอง มันก็ไม่เห็น

ทีนี้ถ้าบางคนมอง เขาก็ไม่ถือว่าเป็นศีล เขาก็ถือว่าเป็นปัญญาไปเสีย

คนชนิดนั้นเป็นคนชอบเห็น้อยมาก เป็นคนชอบให้มีเรื่องมาก ให้มีหลายเรื่องหลายอย่าง ปฏิบัติไป ทุกเรื่อง ทุกอย่าง ชอบเห็น้อยมาก ส่วนเราไม่ชอบเห็น้อยมาก ไม่ชอบยุ่งยากมาก ชอบรวบรัด เมื่อเข้าถึงอนัตตาได้แล้ว ศิล สมาธิ ปัญญา ก็บริบูรณ์ไปหมด แบบพระอรหันต์ที่ฟังแต่เรื่องอนัตตาแล้วก็พระอรหันต์แล้วท่านก็มีศิลปะ สมาธิ ปัญญา ครบโดยอัตโนมัติ นี่เรียกว่าเรื่องมันไม่มาก

หลักเกณฑ์ในการปฏิบัติ

หลักในการปฏิบัตินี้มันขึ้นอยู่กับศิลปะแต่อย่างๆที่ต่างกัน ถ้าว่าเราจะถือศิลปะโดยแยกเป็นว่า ศิลปะประธานกับศิลปะประกอบ ก็ต้องจัดให้ศิลปะประธานกับศิลปะประกอบนี้กลมเกลียวกันไปได้เรื่อย ศิลปะที่เป็นหลักนั้นต้องมีศิลปะที่ประกอบนั้นมีเท่าที่จำเป็น บางทีเราไม่ต้องการจะอยู่ในสังคม หรือว่าไม่เกี่ยวข้องกับสังคม เราก็ไม่ต้องรักษาศิลปะ หยุ่มหยมเกี่ยวกับกิจกรรมารยาทในทางสังคม นี่คือตัวอย่างของสิ่งที่เรียกว่า เราจะต้องรู้จักจัดหา หรือว่ารักษาเท่าที่มันจำเป็นในส่วนศิลปะประกอบ แต่ในส่วนศิลปะที่เป็นหลักเป็นประธานแล้วต้องทำเต็มที่

ทีนี้ถ้าว่ามีศิลปะอยู่ ๒ อย่าง คือศิลปะที่เป็นไปเพื่อวิวิญญะ และศิลปะที่เป็นไปเพื่อวิวิญญะ แต่เราก็ยังชอบสวย ชอบดี ชอบเด่น อะไรอยู่ ก็ต้องทำให้มันกลมกลืนกัน คือรักษาศิลปะที่เป็นไปเพื่อวิวิญญะนั้น มันก็ต้องได้ผลอย่างที่เป็นโลกๆเป็นผลพลอยได้ด้วย ฉะนั้น อย่างกล่าวว่าจะไม่มีใครนับหน้าถือตา หรืออะไรทำนองนั้น อย่าไปกลัวเข้า ถ้าไปกลัวเข้าแล้วจะทำให้ศิลปะเศร้าหมอง ขอให้รักษาศิลปะเพื่อศิลปะไม่ใช่รักษาศิลปะเพื่อสังคม หรือเพื่อประโยชน์ทางสังคม เพราะฉะนั้นจึงศึกษาใหม่ว่าเรื่องศิลปะชนิดไหน มีหลักอย่างไร ก็ปฏิบัติให้ถูก

ตามหลักอย่างนั้น

สำหรับปัญหาเกี่ยวกับการปฏิบัติศีล มีหัวข้อที่จะต้องนึกถึงอยู่อย่างนี้ว่า รักษาศีลจนตายก็ไม่เคยมีศีล แล้วก็ไม่รักษาศีลเลย แต่มีศีลสมบูรณ์ มันเป็นคำพูดที่ตรงกันข้ามอยู่ รักษาศีลจนตายก็ไม่เคยมีศีลเลย แล้วก็ไม่รักษาศีลเลย แต่กลับมีศีลสมบูรณ์ ที่ว่ารักษาศีลจนตายไม่มีศีลนั้น ก็หมายความว่า มีศีลแต่พิธีรีตองเท่านั้นแหละ รักษาศีลพอให้เป็นพิธีรีตอง เหมือนกับเครื่องจักร อย่างนี้รักษาเท่าไรก็ไม่มีศีลที่แท้จริงได้ เพราะเป็นศีลหวั่น ศีลเบา ศีลหยาบ อยู่ตลอดเวลา นี่คือการรักษาศีลด้วยอำนาจกิเลสใช้ให้ไปรักษา เป็นศีลหยาบ เป็นหยาบของกิเลสตัณหา เป็นศีลที่กิเลสลบล้าง

คำที่ต้องจำไว้อีกอย่างหนึ่งเขาเรียกว่า กิเลสตัณหาถูกล้าง ศีลที่กิเลสตัณหาใช้ให้ไปรักษานั้นแหละ คือศีลที่กิเลสตัณหาถูกล้าง รักษาศีลเพื่อประโยชน์ทางกามารมณ์ ประโยชน์อะไรของกิเลสตัณหา อย่างนี้เขาเรียกว่า ศีลที่มีกิเลสลบล้าง ไม่เรียกว่ามีศีลชนิดที่ถูกต้อง ฉะนั้นจะรักษาไปเท่าไร มันก็ไม่มีศีลที่ดี ที่ถูกต้อง

ข้อที่ว่าไม่รักษาศีลเลย แต่มีศีลที่สมบูรณ์ นี่ก็คือศีลที่อาศัยปัญญา หรือว่าสุญญตาเป็นพื้นฐาน ไม่ได้รักษาศีล ไม่ได้มีท่าทางกิริยารักษาศีลสมาทานศีล อะไรเหมือนกับเขาทั้งหลาย แต่กลับมีศีลสมบูรณ์ คือว่ารักษาปัญญา หรือความว่างของตัวกูอะไรนี่อยู่เป็นประจำ เรียกว่าศีลอนัตตาก็ได้ เอาอนัตตาเป็นปัญญาประจำอยู่ ศีลอย่างนี้เบา ไม่ต้องแบกต้องหาม ไม่หนัก ไม่เป็นหยาบ เป็นศีลน่าย มีปัญญาอยู่แล้ว ไม่ถูกกิเลสตัณหาครอบงำ อาศัยอำนาจของปัญญานั้นแหละดึงเอามาซึ่งศีลอะไรๆอื่นๆที่ควรจะมีมา

มีพุทธภาษิตอยู่ข้อหนึ่งที่ว่า ปญญา หิ เสฏฐา กุสลา วทนต์ิ-ผู้

ฉลาดทั้งหลายกล่าวปัญญาว่า เป็นของประเสริฐที่สุด, นกขตตราชาวีร
 ตารากาน-เหมือนพระจันทร์ที่เด่นหรือประเสริฐกว่าดาวทั้งหลาย. หมายความว่า
 ว่าในคุณธรรมทั้งหลายทั้งปวง ปัญญาประเสริฐที่สุด จึงมีคำว่า สิลล์ สิริ
 จาปี สตถุจ ธมฺโม-จะเป็นศีลก็ดี เป็นศิริก็ดี เป็นสัปปุริสธรรมก็ดี อยู่ใน
 อำนาจของปัญญาทั้งนั้น หมายความว่า ถ้ามีปัญญาแล้ว ปัญญาจะดึง
 เอามาหมดทั้งศีล ทั้งศิริ ทั้งสัปปุริสธรรมอะไรต่างๆ คำกล่าวข้อนี้เข้าใจว่า
 มีก่อนพุทธกาลก็ได้ แต่พระพุทธเจ้าก็ตรัสข้อความนี้ด้วยเหมือนกัน

แปลว่านอกพุทธศาสนาก็ตาม ในพุทธศาสนาก็ตาม ยอมรับรองข้อ
 ที่ว่า 'ปัญญาประเสริฐกว่าธรรมทั้งหลายอื่น' เพราะสามารถจะดึงเอามาซึ่ง
 ธรรมทั้งหลายที่ต้องการนั้น อยากจะมีศีลก็เอามาให้ได้ อยากจะมีสมาธิก็
 เอามาให้ได้ อยากจะมีปัญญาก็เอามาให้ได้ เพราะเป็นตัวปัญญาอยู่แล้ว
 อยากจะมี มรรค ผล นิพพานก็เอามาให้ได้ เพราะฉะนั้น จึงถือว่าปัญญานี้
 ประเสริฐกว่าธรรมทั้งหลาย เราก็เลยเอาปัญญานี้มาเป็นเครื่องมือรักษาศีล
 เป็นเครื่องดึงเอามาซึ่งศีล รวบรวมเอามาซึ่งศีล ก็มีศีลได้โดยปัญญานั้น
 โดยที่ไม่ต้องรักษาศีลก็มีศีลได้ เพราะอำนาจของปัญญานั้น จะเรียกว่าศีล
 ปัญญาก็ได้

ถ้าศีลใดเป็นไปเพื่อความต้องการของกิเลส หรือว่าอยู่ในโลก หรือ
 เวียนว้ายไปในวัฏฏะ อย่างนี้ไม่ใช่ปัญญา ถ้ามีปัญญามันไม่ต้องการอย่างนั้น
 ถ้าต้องการอย่างนั้นก็ไม่ใช่ศีลที่บริสุทธิ์ เป็นศีลของกิเลสอยู่เรื่อยไป เขาเรียก
 ว่าโลกียศีล ศีลเพื่อให้ได้สวรรค์ ศีลเพื่อให้ได้ชื่อเสียง ศีลเพื่อให้ได้ความ
 เคารพนับถือ อย่างนี้เป็นโลกียศีลหมด เพราะเวียนอยู่ในโลก วนเวียนอยู่
 ในโลก แล้วก็มีเจตนาอันนั้นแหละเป็นหลัก

โลกียศีลนั้นต้องพึ่งเจตนาเป็นหลัก ส่วนโลกุตตรศีลก็พึ่งปัญญาเป็น

หลัก ทั้งเจตนาเสียเลยก็ได้ เอาปัญญาหรือเอาความว่างมาเป็นหลัก จึงเรียกว่าคือน้อยเหนือเจตนา ศิลธรรมดาอยู่ได้ด้วยเจตนา อยู่ใต้อำนาจของเจตนา เรียกว่าโลกียศิลป์ ส่วนศิลปะสูงส่งเป็นไปตามอำนาจของปัญญา ไม่พ่วงเล็งถึงเจตนา เพราะว่ายูเหนือเจตนา ถ้ามีสูญญตาคือความว่างจากความยึดมั่นถือมั่น แล้วก็เป็นศิลปะสมบูรณ์อยู่ในตัว มีทุกข้อของทุกศิลปะ

ความรู้ประกอบ ในการปฏิบัติศิลปะ

เอาละทีนี้เราจะพูดต่อไปอีกนิดหนึ่งถึงข้อที่ว่า ในการที่ปฏิบัติศิลปะนั้น จะต้องหาความรู้ประกอบรอบตัวบ้าง จึงควรที่จะรู้ว่าในการที่จะปฏิบัติศิลปะนี้ เราจะต้องรู้ว่าอะไรเป็นสมมุติฐานของศิลปะ? เป็นรากฐานของศิลปะ เป็นอุปกรณ์ของศิลปะ เป็นปัจจัยของศิลปะ เป็นอาหารของศิลปะ เป็นเครื่องประดับของศิลปะ? อะไรเหล่านี้หลายๆอย่าง เพื่อช่วยให้ง่ายเข้า ก็อยากจะแนะว่า

คู่ที่ ๑ หิริโอตตปปะมาเป็นคู่แรก จะช่วยให้รักษาศิลปะได้ง่าย ให้สบาย ให้ไม่หนักนัก ต้องพยายามอบรมหิริและโอตตปปะให้มีอยู่ เพื่อจะช่วยให้การรักษาศิลปะเป็นของง่าย ความละอายบาปความกลัวบาปนี้ พร่ำระลึกกันได้ ให้มากๆเถอะ จะไม่เปิดโอกาสให้ไปทำผิดศิลปะข้อไหนได้ และเมื่อรักษาแต่หิริโอตตปปะไว้ ก็เป็นอันว่ารักษาศิลปะทั้งหมดไว้ จึงมีความละอายบาปกลัวบาปเกิด เดียวนี้รู้อยู่ว่าเป็นบาป ก็ยังกล้าทำอยู่ นี่คือไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปปะ

คู่ที่ ๒ ต้องมีสติสัมปชัญญะ สติสัมปชัญญะนี้ต้องใช้ในทุกกรณีในที่ทั้งปวง ในที่ที่ทุกแห่งทุกเวลา ในเรื่องศิลปะก็เหมือนกัน ต้องมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ อย่าผล่อ สติคือไม่ผล่อ สัมปชัญญะ คือรู้ตัวอยู่เรื่อย ถ้ามีสติสัมปชัญญะแล้ว ศิลปะก็อยู่ได้สะดวกสบาย

คู่ที่ ๓ ก็คือ ขันติกับโสรัจจะ คือความอดทนแล้วก็เป็นความเสถียร

เรื่องความอดทนนี้ขอให้ถือว่าในทุกกรณีจะต้องใช้ เพราะพอเราจะไปทำอะไร ให้ดีเท่า นั้น เราก็ต้องอดทนแล้ว พอจะรักษาศีล ก็ต้องมีความอดทน เพราะฉะนั้นหัดอดทนเสียให้เป็นนิสัย ในการทนนี้อย่าหน้าบูดหน้าเบี้ยว มัน ไม่น่าดู ต้องทนด้วยภาวะที่ปกติของศีลด้วยเหมือนกัน คือหน้าตาใจคอ มือไม้อะไร สำรวมให้ปกติอยู่ อย่าให้มันบูดเบี้ยวหรือสั่นระรัวไป ซึ่งน่า เกลียดน่าชัง ผู้ที่ทนได้ก็หมายความว่าทนอยู่ในภาวะที่ปกติตามเดิม ไม่เสีย ความหมายของคำว่าศีล คือภาวะปกติ เหล่านี้เป็นรากฐานของศีล เป็น บัจฉัย เป็นอุปกรณ์ของศีล จะมองดูกันในแง่ไหนก็ได้ ความละเอียดบาปนี้ เป็นรากฐานของศีล เป็นอุปกรณ์ของศีล เป็นเครื่องประดับของศีล

ธรรมะที่เป็นอำนาจหรือเครื่องมือ

สิ่งที่เป็นอำนาจ หรือกำลัง เครื่องมือ นี้มีอยู่ ๓ ชื่อด้วยกัน เรียกว่า ทมะ-บังคับตัวเอง, สังวรระ-สังวรระวัง, ปหานะ-การละ ให้มีทมะ-บังคับตัว สังวรระ-สังวรระวัง แล้วปหานะ-ก็ละสิ่งที่ต้องละ นี่คือการกำลังหรือเครื่องมือที่ จะให้ศีลอยู่ได้ทนต่อกิเลส ให้ชนะกิเลสได้ ก็ต้องอาศัยสิ่งเหล่านี้

สำหรับสิ่งที่มาเป็นกำลังหล่อเลี้ยงศีลเหมือนกับอาหาร นี้ก็ต้องระบุไป ยังสังจะอย่างหนึ่ง จาคะอย่างหนึ่ง แล้วก็ความเคารพตัวเอง ความนับถือ ตัวเอง

- ถ้าเราไม่มีสังจะ ไม่มีทางที่จะเอาศีลไว้ได้ เพราะว่ามันรับผิดชอบ เพียงชั่วขณะ พอพูดกันเสร็จแล้ว ก็เลิกคำมั่นสัญญา ไม่มีสังจะก็ไม่มีการศีลได้

- จาคะ นี้ สิ่งใดที่เป็นข้าศึกของศีลก็สลະอยู่เรื่อย อย่าไปพูดกับคน นั้น อย่าไปสถานที่นั้น อย่าไปชอบอันนั้นเข้า ยอมสละมันเสีย นี้เรียกว่า จาคะ ถ้ามีจาคะอย่างนี้ ศีลก็ได้รับการหล่อเลี้ยงที่ดี

- ความนับถือตัวเอง นี้ก็คล้ายๆกับหิริและโอตตัตปปะ แต่แยกออกมาว่าเราบูชาเคารพความเป็นมนุษย์ของเรา ว่ามันเป็นการได้ที่ดี ความเป็นมนุษย์ของเราไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย มันมีมาสำหรับให้ได้รับประโยชน์ที่สุด ถึงจุดที่มนุษย์ควรจะได้ เราเคารพอุดมคติอันนี้อยู่เสมอ นับถือตัวเองว่า ไม่ใช่คนเลว ไม่ใช่คนต่ำ ไม่ใช่คนไร้ความสามารถ ไม่ใช่คนสิ้นหวัง เราต้องการจะให้ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ นี่แหละอาหารเบื้องต้นของศีลเป็นอย่างไร สำหรับศีลที่เป็นโลกียะ ที่จะต้องค่อยๆไต่เต้าไปด้วยเจตนา ต้องมีสิ่งเหล่านี้หล่อเลี้ยง

ที่นี้พอสูงขึ้นเรื่อยๆไม่เท่าไรก็ไปถึงระดับที่พ้นความจำเป็นเหล่านี้ ย่อมมีศีลได้โดยอัตโนมัติ ด้วยอำนาจของปัญญา ของสัญญา แต่ถ้าเราพูดถึงรากฐานหรือปัจจัย หรืออาหารในเมืองต้นของศีลแล้ว ขอให้นึกถึงสิ่งเหล่านี้ว่า ความละอายบาป ความกลัวบาป ความมีสติสัมปชัญญะ ความมีความอดกลั้นอดทน ความมีสัจจะ ความสงบเสงี่ยม ความบังคับตัวเอง ความสำรวมระวัง ให้ละสิ่งที่จะต้องละอยู่เสมอ มีความซื่อสัตย์ มีความนับถือตนเอง ว่าเราต้องทำดีให้ได้

อานิสงส์ของศีล

ข้อสุดท้ายที่ต้องพูดก็ไม่มีอะไรนอกจาก อานิสงส์ของศีล จะบอกอานิสงส์กันเสียสักหน่อย หัวข้อสำหรับพูดว่าหลักปฏิบัติเรื่องศีล แล้วทำไมมาบอกอานิสงส์ก็เพราะว่าอานิสงส์นั้นคือกำลังใจ กำลังใจให้เกิดการปฏิบัติ ถ้าไม่มองเห็นอานิสงส์แล้วมันห่อเหี่ยว ฉะนั้นการรู้อานิสงส์ของศีลไว้นี้ มันช่วยให้เกิดกำลังใจในการปฏิบัติ

สำหรับอานิสงส์อย่างเดียวกันอีก ขึ้นอยู่กับข้อที่ว่าศีลชนิดไหน ศีล

ประเภทไหน ในเมื่อมีศิลปะหลายชนิด อานิสงส์ของศิลปะก็ต้องมีหลายชนิด ศิลปะประเภทอาทิพรหมจรรย์ คือตัวศิลปะประชาชนนี้ ก็ทำให้แน่นแฟ้นคง ปลอดภัย ศิลปะอภิสมจาริกาลึกซึ้ง ศิลปะประกอบนั้นก็ทำให้ดูงาม เหมือนกับ เรามีเสาปักเป็นหลักปักมั่นคงแล้ว มันก็พอแล้วสำหรับความประสงค์ในการ รักษาศิลปะ แล้วทำไมจะต้องไปหาสี่ให้สวย? ก็เพราะว่ามันน่าดูกว่า จึงหาสี่ ให้สวย บ้านเรือนก็เหมือนกัน ทำด้วยอิฐ ด้วยหิน ด้วยคอนกรีต มันก็พอ แล้ว ทำไมต้องไปหาสี่ให้สวย? ก็เพราะว่าเพื่อให้มันประกอบขึ้นมาอีกหน่อย หนึ่งในเรื่องความสวยงาม ฉะนั้น เรายังรักษาศิลปะประชาชนเพื่อให้อยู่ได้แท้จริง รักษาศิลปะประกอบเพื่อให้ดูสวย หรือถ้าจะมองกันว่าหาสี่บ้านเพื่อกันปลวก อย่างนี้มันก็อยู่ในการช่วยเหลือศิลปะประชาชนด้วยเหมือนกัน ฉะนั้นในบางกรณี ศิลปะประกอบนี้ช่วยสนับสนุนศิลปะประชาชน นี่คือนิสงส์ของศิลปะ

ที่นี่ เราจะดูกันต่อไปถึงศิลปะ ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือศิลปะที่เป็นไปเพื่อ อุดมคติและศิลปะที่ไม่เป็นไปเพื่ออุดมคติ ศิลปะประเภทที่เป็นไปเพื่ออุดมคติ ยังต้องแบก ยังต้องเหนื่อย ต้องหนักอะไรอยู่มาก อย่างนี้คือศิลปะโลกียะ ศิลปะอะไรเหล่านี้ อานิสงส์ของมันก็เห็นชัดๆอยู่แล้ว เห็นได้จากวัตถุประสงค์ หรือว่าความ จำเป็นที่เราจะต้องมีศิลปะนั้น ศิลปะประเภทนี้ก็ทำบุคคลเอกชนแต่ละคน ให้สวย ให้หอม ให้ดี ให้เด่นให้รวย ให้กว้างขวาง ในโลกนี้และในโลกอื่น ศิลปะ มีกลิ่นหอมฟุ้งทวนลมไป

มีคำพูดที่พูดกันอยู่เสมอว่า ดอกไม้มีกลิ่นหอม แต่ไม่ทวนลมได้ ส่วนศิลปะทวนลมได้ นี่เขาอุปมาเป็นกลิ่นหอม หรือสวยก็เหมือนกัน สวย อย่างที่ว่าประดับเพชรพลอยอย่างนี้ มันก็อย่างเด็กอมมือ ถ้าสวยแท้จริงก็ สวยอย่างความมีศิลปะ มีความดี มีความเด่น อยู่สบายในโลกนี้และโลกอื่น นอกจากโลกนี้ นี่หมายความว่าเชื่อว่ามันมีโลกอื่น หรือถ้าไม่มีโลกอื่น เราก็

รับประกันได้เหมือนกันว่าเราอยู่ได้สบาย ศิลทำให้บุคคลเป็นอย่างนี้ และทำให้สังคมนี้ จะเป็นสังคมเล็กสังคมใหญ่ก็ตามเออะมีสภาพน่าเลื่อมใส อยู่กัน ได้ด้วยความสงบสุข สามัคคี อาณิสงส์ของการไม่เบียดเบียนกันนั้นแหละ คืออาณิสงส์ของศีล มองดูกันด้วยสายตาแห่งความรัก เข้ากันได้สนิทเหมือน น้ำกับนม นี่เป็นสำนวนบาลีพรรณนาอาณิสงส์ของการที่สังคมมีศีล เดียวนี้ เรามองตากันด้วยความระแวง ความกลัว ความเกลียด เพราะไม่มีศีลกันทั้งสองฝ่าย หรือมีศีลฝ่ายเดียว ก็ยังมองตากันด้วยลักษณะนี้ ระแวง เกลียดกลัว อิจฉาริษยาใครก็ไม่รู้ แล้วก็เข้ากันไม่ค่อยจะได้ ชัดขวางกันเพราะความมีศีลไม่เหมือนกัน หรือไม่มีศีลเลย

‘นอนไม่ต้องปิดประตู’ นี่ก็เป็นคำโบราณมาก มีในบาลี ‘นอนไม่ต้องปิดประตู ให้ลูกน้อยเต็นร่าอยู่บนอก’ อะไรในทำนองนี้มีมากเหลือเกิน ที่เป็นอาณิสงส์ของการไม่เบียดเบียน คนไม่ต้องกลัว ไม่ต้องระแวงใคร นอนไม่ต้องปิดประตูบ้าน หรือบ้านไม่ต้องทำประตู นี่ศีลประเภทโลกียะที่ประกอบด้วยอุปธิมันก็ให้มากได้เพียงเท่านี้ คือให้อยู่กันเป็นผาสูกทั้งโดยส่วนเอกชนและสังคม

ศีลประเภทนिरูปธิกา คือไม่ประกอบด้วยอุปธิ ศิลชนิดนี้ส่งไปทางสมาธิ ปัญญา มรรค ผล นิพพาน ดังนั้นคนบางคนเขาปฏิบัติศีลรักษาศีลประเภทนिरูปธิกา ไม่ต้องการสวรรค์วิมาน ไม่ต้องการดีเด่นในสังคม ต้องการให้หมดกิเลสเร็วๆ ฉะนั้นมีศีลเมื่อไร ก็เป็นการบังคับกิเลสจากภายนอกเข้าไปทันที กิเลสถูกบังคับจากภายนอกแล้วเข้าไปภายใน ก็ถูกสมาธิ ถูกปัญญาตัดฟันเอาอีก มันก็เลยตายหมด ศิลนี้ล้อมหรือต้อนกิเลสเข้าไปให้จมนุ่ม ให้สมาธิกดหัวเอาไว้ ให้ปัญญาเชือดคอให้ขาด กิเลสมันก็ตาย รักษาศีลในรูปนี้ โดยความมุ่งหมายอย่างนี้ เป็นนिरูปธิกา มีอาณิสงส์เพื่อ

มรรคผลนิพพาน นี้อานิสงส์โดยหลักใหญ่ใจความ มันก็มีอยู่อย่างนี้ โดยรายละเอียดก็ไปแจงดูกี่แล้วกัน

เดี๋ยวนี้โลกไม่มีสันติภาพ เพราะว่าโลกไม่มีศีล โลกปัจจุบันนี้ไม่มีศีล จึงไม่มีสันติภาพ โลกปัจจุบันนี้ขาดศีล ไม่มีศีล ทำลายศีลทุกข้อเลย นี่พูดโดยส่วนใหญ่ ว่าโลกปัจจุบันนี้แต่ก็ไม่ใช้ทุกคน ยกเว้นส่วนน้อย ที่นี้ส่วนใหญ่ นั้นเป็นโลกที่ไม่มีศีล แล้วเดือดร้อนอยู่ทุกหวัระแหง อย่างที่เห็นๆกัน อยู่ ไม่ต้องเชื่อคนอื่น เห็นได้ด้วยตนเองว่า โลกกำลังไม่มีสันติภาพยิ่งขึ้นๆ จะร้อนระอุยิ่งขึ้น จะเอียงไปทางมิคสัญญีมากขึ้น

โลกไม่มีศีลประธานที่เป็นหลักใหญ่ โลกไม่มีศีลข้อปาณาติปาตา เวรมณี จึงฆ่ากันอย่างเลือดเย็นก็มี ฆ่ากันอย่างเลือดร้อนก็มี สงครามนั้นฆ่ากันอย่างเลือดร้อนก็มี แล้วที่ฆ่าอย่างเลือดเย็นก็คือแก่งกันให้ฉิบหายให้เสื่อมเสียทางเศรษฐกิจ แล้วตายไปที่หลังก็มี อย่างนี้ฆ่าอย่างเลือดเย็น ไม่มี การไว้หน้าใคร คิดจะฆ่ากันทั้งอย่างเลือดร้อนและเลือดเย็น และเดี๋ยวนี้ใครฆ่าคนได้มาก เป็นคนมีเกียรติระดับเหรียญสูงสุดไป ใครฆ่าคนได้มากที่สุด จะได้รับเหรียญตราเกียรติยศชั้นสูงสุดติดหน้าอกเลย อย่างนี้แล้วทำไมมัน จึงจะไม่วุ่นวายเล่า ในเมื่อเขานิยามว่า ยิ่งฆ่าคนได้มากก็ยิ่งเก่งยิ่งมีเกียรติ

โลกปัจจุบันนี้ไม่มีศีลข้อที่ ๒ คือ อทินนาทานา เวรมณี เห็นแก่ตัวจัด เห็นแก่ตัวจัดก็รักษาศีลข้อนี้ไว้ไม่ได้ เดี่ยวนี้มันปล้นกันซึ่งหน้า อย่างว่าแต่ขโมยลับหลังเลย ปล้นกันซึ่งหน้าคือสงคราม ยกกองทัพปล้นกันซึ่งหน้า นี้ก็เพราะไม่มีศีลข้อนี้ ลับหลังก็ปล้น ซึ่งหน้าก็ปล้น แล้วก็เตรียมปล้นกันขนาดหนักต่อไปอีก ใช้นโยบายทางการเมืองล้วงเอาประโยชน์ของผู้อื่นมาเป็นของตัวเองก็มี

สิ่งๆที่เรียกว่าการเมืองๆนี้ จะมีอะไรบ้างก็ไม่ทราบ แต่ที่น่าสนใจที่สุด

และน่ากลัวที่สุดก็คือว่า การเมืองนี้มีรากฐานอยู่บนลึนที่กระดิกได้ของนักการเมือง มุ่งแต่แสวงหรือสงวนประโยชน์ของตน การเมืองนี้ไม่มีรากฐานอยู่บนธรรมะ หรือบนอะไรเลย การเมืองปัจจุบันนี้มีรากฐานอยู่บนลึนเล็กๆของนักการเมือง ลึนที่กระดิกได้ของนักการเมือง ที่มีหน้าที่เพียงรักษาประโยชน์ของตัว หรือต่อสู้เพื่อประโยชน์ของตัว ถ้าโลกบุชการเมืองแบบนี้ ก็ย่อมรักษาศีล อทินนาทานา เวรมณี ไว้ไม่ได้ จึงปล้นกันซึ่งหน้า ปล้นกันลับหลัง ปล้นกันขนาดใหญ่ ปล้นเอาประเทศกันเลยทีเดียวนี้เป็นต้น

โลกปัจจุบันนี้ไม่มีศีลข้อที่ ๓ คือ กาเมสุมิจจาจารา เวรมณี เพราะเขากำลังจะตั้งศาสนาใหม่ จะยกเลิกศีลข้อนี้กันแล้ว ยิ่งการคุมกำเนิดทางฟิสิกส์แพร่หลายเท่าไร การรักษาศีลข้อนี้ ก็จะมีไม่ได้ยิ่งขึ้นทุกที แล้วโดยจิตใจเขาก็กำลังเอียงไปในทำนองที่ว่ายกเลิกศีลข้อนี้กันเถอะ มันจะไม่ยุ่งยากลำบาก ทางเมืองนอกเมืองนาเขาเป็นกันมาแล้ว ทางเมืองไทยนี้ก็ทำตามกันเขาในเรื่องนี้อีกเหมือนกัน ไม่เท่าไรโลกนี้ก็จะปราศจากศีลข้อที่ ๓

ศีลข้อที่ ๔ มุสาวาทา เวรมณี เดียวนี้ไม่มีใครถือศีลข้อนี้ ในบรรยากาศรอบโลกนี้เต็มไปด้วยมุสาวาท มุสาวาททางปากพูดนี้ก็ทุกวัน มุสาวาททางวิทยุกระจายเสียง วิทยุผ่านดาวเทียมรอบโลก นี้ก็เป็นเรื่องมุสาวาททั้งนั้น เพราะเขาโฆษณากันแต่เรื่องการเมือง เรื่องเอาเปรียบ หรือหลอกกันให้หลงเพื่อจะเอาเปรียบ การทำสงครามเย็น ใช้วิทยุสื่อสาร เพื่อจะเอาเปรียบ เพื่อจะหลอกลวงผู้อื่นให้อยู่ในอำนาจของตน เพื่อจะโฆษณาชวนเชื่อให้ตนเป็นฝ่ายได้ประโยชน์ นี่เป็นมุสาวาททั้งนั้น เพราะฉะนั้นบรรยากาศที่หุ้มห่อโลกอยู่นี้ จึงเต็มไปด้วยกลิ่นไอแห่งมุสาวาทอย่างน่ากลัวที่สุด

โลกไม่มีศีลข้อที่ ๕ สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี เดียวนี้โลก

ชอบความมีนเมา ความมีนเมาทางวัตถุ เช่นเหล้า ของมีนเมาอะไรนั้นก็ชอบ แม้กระทั่งเฮโรอีน ก็ยิ่งชอบมากขึ้น นี่ความมีนเมาทางวัตถุ สำหรับสุราทางเนื้อหนัง ก็คือการบูชาหลงใหลในทางกามารมณ์ เรื่องไหนที่คลับ เรื่อง บาร์ เรื่องอะไรต่างๆทางกามารมณ์ นี่ก็เป็นสุราชนิดหนึ่งเหมือนกัน คือทำให้สูญเสียสติสัมปฤติ นี่คือสุราทางเนื้อหนัง สุราที่เป็นเนื้อเป็นหนัง แล้วก็มีสุราทางวิญญาณ คือลัทธิต่างๆ จะเป็นลัทธิการเมือง หรือลัทธิไหนก็ตามเออะ นี่เป็นสุราทางวิญญาณที่ทำให้คนมีนเมาหลงไปตามลัทธินั้น แล้วก็สูญเสียสติสัมปฤติเหมือนกัน

ขอให้ถือว่าสุรามี ๓ ชนิด สุราวัตถุ ที่รินใส่แก้วรอกเข้าปาก นี่เป็นสุราวัตถุ แล้วสุราเนื้อหนังนั้น ไปหากามารมณ์ทางเนื้อหนังตามที่ที่เขาทำให้ แล้วสุราทางวิญญาณ ก็คือลัทธิที่ทำให้คนหลงใหลลัทธิ จนทำให้ฆ่าฟันกันได้เหมือนกับเนื้อกับปลา นี่คือสุราลัทธิ เอกลักษณ์มาอมกันให้มีนเมา ทั้งหมดนี้ทำให้สูญเสียสติสัมปฤติมหาศาลเหลือที่จะกล่าวได้ ที่มีอยู่ในความเจริญแผนใหม่ ในโลกปัจจุบันนี้ ฉะนั้นโลกปัจจุบันนี้ไม่มีศิลปะ ๕ ข้อนี้ แต่เขาอาจจะมียุคประจบ เมื่อศิลปะประจักษ์เหล่านี้ไม่มีแล้ว ไปมีศิลปะประจบ ตบตาคนอาจจะได้ เราจะไม่พูดถึง

นี่แหละการเมืองของโลกมันมีอยู่อย่างนี้ แล้วโลกเป็นโลกการเมือง ยิ่งขึ้นทุกวัน เพราะว่าโลกตกอยู่ที่อำนาจของการเมืองมากขึ้นทุกวัน นักการเมืองกำลังครองโลก โลกก็เลยเป็นอย่างนี้ โลกจึงไม่มีสันติภาพ เพราะฉะนั้นขออ้อนวอนว่า ทุกคนจงมองดูข้อนี้ แล้วเปลี่ยนให้มันกลับหลังให้มามีศิลปะ แล้วโลกก็จะมีสันติภาพ ตัวเองก็มีสันติภาพ นี่คือการอันสงส์ของศิลปะไม่ต้องพูดอะไรกันให้มากไปกว่านี้แล้ว

สรุปความก็ว่า ศิลปะคือปกติภาวะตามธรรมชาติ ธรรมชาติกำหนดให้

และเราก็ยอมรับเอามาตั้งเป็นหลักปฏิบัติ เพื่อจะกำจัดเสียซึ่งความโกลาหล วุ่นวาย ไม่ปกติ เพราะว่าเราหนีไม่ได้ต่อความทุกข์นั้น แล้วก็ปฏิบัติศีลด้วย กำลังใจ ระมัดระวังสังวร แล้วก็ปฏิบัติศีลด้วยกำลังปัญญา รักษาความบริสุทธิ์อย่างเดียว แล้วก็รักษาศีลด้วยกำลังของสุญญตา ตั้งไว้แต่จิตที่ปราศจากตัวกู-ของกูเท่านั้น แล้วศีลก็มีสมบูรณ์ หล่อเลี้ยงศีลไว้ด้วย หิริโอตตปปะ ชันติโสรัจจะ อะไรอย่างนี้ออกชื่อมาแล้ว แล้วก็จะได้รับ อานิสงส์อย่างนี้ ถ้าอยากอยู่ในโลก ก็สวຍหรือไปตามแบบที่อยู่ในโลก ที่อยากจะทำออกจากโลก ก็จะได้อยู่นอกโลกทุกอย่างทุกทาง

ถ้ามีศีลแล้วอยู่ในโลกก็อยู่อย่างสันติ อยู่อย่างสงบ ถ้าพ้นไปจากโลก เหนือโลกได้ก็เหนือ เหนือที่จะกล่าวว่าเป็นอะไร เหนือบุญ เหนือบาป เหนือดี เหนือชั่ว เหนือสุข เหนือทุกข์ เหนือไปทั้งหมด นี่คือความหลุดพ้น ความรอดออกไปได้ จากสิ่งผูกพันทุกอย่างเลยและอย่างดี หรือถ้าเรายังชอบ สิ่งผูกพันอย่างดีอยู่ ก็รักษาศีลให้ดีๆ ให้ได้อยู่กับสิ่งผูกพันอย่างดี อย่าให้ ตกไปฝ่ายชั่ว เป็นอบาย เป็นนรกอยู่กันอย่างดีๆ พอทนได้ แต่ก็แบกของหนักนี้มันช่วยไม่ได้ เมื่อต้องการจะมีอะไร มันก็ต้องแบก เมื่อแบกมันก็ต้องหนักแม้แบกของดีๆอย่างเพชรอย่างพลอยก็หนัก จนกว่าจะเมื่อ เมื่อแล้วก็รักษาศีลประเภทที่เป็นวิวิฎฐคามินี ออกไปจากความวนเวียนอยู่ในโลก นั่นคือการบรรลุมรรค ผล นิพพาน

ศีลทำให้อยู่เป็นสุขในโลกนี้ และโลกอื่น แล้วทำให้ขึ้นพ้นเหนือสุข เหนือทุกข์ เหนือโลก โดยประการทั้งปวง แล้วตลอดเวลาที่มีความงาม ทางวิญญาณ มีความหอมทางวิญญาณ ไม่น่าเกลียด ไม่น่าชัง ไม่น่าเบื่อ ไม่น่าระอา

ขอให้ท่านทั้งหลายมีความเข้าใจในเรื่องศีล และหลักการปฏิบัติเกี่ยวกับศีลวัตรในลักษณะที่กล่าวมานี้จงทุกๆคนเถิด

ขอยุติคำบรรยายไว้เพียงเท่านี้

สมาธิ^{*}

หลักปฏิบัติเกี่ยวกับสมาธิวัตร

* บรรยาย ณ ลานหินโค้ง สวนโมกข์, ไซยา
วันเสาร์ที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๑๔

สมาธิ

หลักปฏิบัติเกี่ยวกับสมาธิวัตร

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย

คำบรรยายชุดพูดกันวันเสาร์ ของภาค
วิสาขบูชานี้ เป็นครั้งที่ ๔ ตามหัวข้อที่
กำหนดไว้แล้วล่วงหน้าว่าหลักปฏิบัติเกี่ยวกับ
สมาธิวัตรครั้งที่แล้วมา ได้พูดเรื่องศีลวัตร
ก่อนหน้านี้ได้พูดเรื่องทาน เรื่องแรกที่สุด
ก็คือเรื่องสรณาคมน์ ท่านทั้งหลายจะต้อง
สังเกตดูให้ดีว่า เป็นเรื่อง que แสดงหลักของการ
ปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกัน แล้วก็สูงขึ้นตาม
ลำดับๆ

การถือสรณะ คือพระพุทธ พระธรรม
พระสงฆ์นั้น ถือเป็นเรื่องแรก หรือเริ่มแรก
ที่นี้เมื่อถือศาสนาแล้ว ก็ต้องมีการปฏิบัติไป
ตามลำดับ มันก็มาถึงเรื่องทาน แล้วก็เรื่อง
ศีล แล้วก็เรื่องสมาธิในวันนี้

คำบรรยายชุดนี้ต้องการจะแสดงหลักวิธีปฏิบัติ ซึ่งก็เป็นเรื่องที่ทำ ความสนุกสนานอะไรไม่ได้ แต่เป็นเรื่องวิชาในพุทธศาสนา ผู้ที่ต้องการ วิชาเท่านั้นจึงจะรู้สึกสนุก

ในวันนี้เราจะพูดกันถึงหลักปฏิบัติเกี่ยวกับการบำเพ็ญสมาธิ ทำไมจึง ได้พูดเรื่องนี้ในเวลานี้? ทั้งนี้ก็เพราะสังเกตเห็นว่าคนทั่วไปในเวลานี้ รู้จักใช้ สิ่งที่เรียกว่าจิตให้เป็นประโยชน์ได้น้อยเกินไป ทั้งนี้เกี่ยวกับคนที่มีความรู้ หรือไม่มีความรู้ถ้าเรามีความรู้ เราก็สามารถที่จะใช้สิ่งนั้นให้เป็นประโยชน์ เต็มที่ได้

สมัยปัจจุบัน คนไม่รู้จักเรื่องจิต

เดี๋ยวนี้ปรากฏว่าคนสมัยนี้รู้จักสิ่งที่เรียกว่าจิตน้อยไป จนใช้ให้เป็น ประโยชน์ไม่ได้ เนื่องจากไปหลงไหลในเรื่องทางวัตถุ หรือเรื่องทางกายกัน มากเกินไป ว่าโดยที่แท้แล้ว คนเราจะต้องรู้จักถือเอาประโยชน์ให้ได้มากทั้ง ทางกายและทางจิต และถ้าจะพูดอีกทีหนึ่งก็ว่า เรื่องทางจิตนั้นสำคัญกว่า เพราะว่าความรู้สึกเป็นสุขหรือเป็นทุกข์นั้น มันเนื่องอยู่ที่จิตมากกว่า หรือว่า จิตนั้นเป็นผู้รู้สึก ถึงแม้จะทำการงานให้ได้รับประโยชน์ คนเราก็ยังต้องทำ ด้วยจิตที่มีความรู้จึงจะบังคับร่างกายให้ทำได้ผลดี เดียวนี้เท่าที่เป็นกันอยู่ นั้น ยังใช้จิตให้เป็นประโยชน์น้อยมาก ดังนั้นเราจึงต้องพูดเรื่องนี้กันบ้าง เพื่อให้รู้จักใช้จิตให้เป็นประโยชน์มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

สาเหตุแห่งความไม่สงบสุขของโลก

ทีนี้จะแนะนำให้สังเกตดูอีกข้อหนึ่งว่า โลกเราสมัยนี้ เพราะบังคับจิต ไม่ได้ จึงเดินลงไปสู่ความหายนะ เรื่องนี้ต้องอธิบายกันสักหน่อย เพราะ

บางคนจะไปคิดว่าโลกก็โลก จิตก็จิต ไม่เกี่ยวข้องกัน หรือว่าการที่โลกกำลัง เป็นไปในทางยุ่งยากลำบาก นี่ไม่เกี่ยวกับเรื่องจิต แต่เกี่ยวกับเรื่องโลก โดย ที่แท้แล้วไม่ว่าอะไรที่เกี่ยวกับมนุษย์แล้ว ก็รวมอยู่ที่เรื่องจิตทั้งนั้น ที่ว่า มนุษย์บังคับจิตไม่ได้ แล้วโลกก็เดินไปสู่ความฉิบหาย นี่มีความหมายหลาย อย่าง นับตั้งแต่ว่าเมื่อบังคับจิตไม่ได้ก็ไม่อาจจะปฏิบัติธรรมะในศาสนา ก็ เลยหันหลังให้ศาสนา เพราะบังคับจิตให้ปฏิบัติหลักศาสนาไม่ได้ ก็เลยทิ้ง ศาสนา เอาแต่ตามใจของตัว โลกก็เดินไปสู่ความฉิบหาย

อีกอย่างหนึ่งก็คือว่า บังคับจิตไม่ให้ไปลุ่มหลงในทางเนื้อหนังไม่ได้ เพราะเห็นแก่เรื่องวัตถุเรื่องเนื้อหนังมากเกินไป ก็เห็นแก่ตัวมากเข้าทุกที คน ก็เป็นทาสของเนื้อหนัง จนถึงกับบูชาความสุขสนุกสนานเอร็ดอร่อยทางเนื้อ หนังยิ่งกว่าบูชาพระเจ้า ความย่วยวนทางวัตถุมีมากจนคนบังคับตัวเองไม่ได้ เป็นทาสของวัตถุแล้วก็เห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัวแล้วก็เบียดเบียนกัน ที่เป็น อย่างนี้ก็เพราะว่าเมื่อเกิดไปบูชาวัตถุเข้าแล้ว ก็เอาใจใส่กันแต่วัตถุ ส่งเสริม กันแต่วัตถุ ผลก็มีความก้าวหน้ากันแต่เรื่องทางวัตถุ จิตก็เลยตกหนักลงไป ทุกที คือไปสู่ความหายนะในทางจิต แล้วก็ทำสิ่งต่างๆที่เป็นไปในทาง เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นโดยไม่ต้องรู้สึกตัว

นี่ถ้าเราพิเคราะห์ดูความโกลาหลวุ่นวายในโลกทั้งโลกในเวลานี้ จะ เห็นได้ว่าอยู่ที่มนุษย์บังคับจิตไม่ได้ บังคับให้อยู่ในทานองคลองธรรมก็ไม่ได้ บังคับอย่าให้ไปหลงไหลในสิ่งที่ยั่ววนก็ไม่ได้ แล้วก็มีแต่ความเห็นแก่ตัว ฉะนั้น เราจึงควรจะพูดกันถึงเรื่องวิธีบังคับจิตกันบ้าง นั่นก็คือเรื่องที่เรา เรียกโดยหัวข้อในวันนี้ว่า สมาธิวัตร

อย่างไรก็ดีเราควรจะต้องว่า บัดนี้ถึงเวลาแล้ว ที่โลกควรจะต้องรู้เรื่องจิต เพื่อจะได้ก้าวหน้าในทางจิต อย่าให้ก้าวหน้าแต่เรื่องทางวัตถุ เมื่อก้าวหน้า

ทางวัตถุคือร่างกาย ไม่ก้าวหน้าทางจิตแล้ว คนก็เป็นคนครึ่งเดียว เป็นผีเสียครึ่งหนึ่ง โลกนี้มีอาการ เป็นคนครึ่งหนึ่ง เป็นผีครึ่งหนึ่ง มากยิ่งขึ้นทุกที เพราะไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องจิต เท่าที่กล่าวมานี้ เป็นเหตุผลที่พอสมควรแล้วว่า เราควรจะเริ่มรู้จักจิต หรือเรื่องเกี่ยวกับจิตกันบ้าง ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เท่าที่จะทำได้ นี่ก็คือเหตุผลที่ว่าทำไมจึงต้องพูดเรื่องนี้โดยเฉพาะ และจะได้พูดกันต่อไป

เรื่องที่ ๑ ความหมายของถ้อยคำ

เรื่องแรกก็จะพูดถึงความหมายของถ้อยคำเหล่านี้ คำว่าสมาธิวัตร ประกอบอยู่ด้วยคำ ๒ คำ คือ สมาธิ คำหนึ่ง แล้ว วัตร คำหนึ่ง สำหรับคำว่า 'สมาธิ' นั้น เราก็คเคยได้ยินกันอยู่บ่อยๆ ในฐานะที่เป็นสภาวะของจิต ที่อยู่ในลักษณะที่สงบ แต่คำๆ นี้มีความหมายหลายอย่าง

คำว่า สมาธิ นี้ เป็นชื่อภาวะของจิตที่อยู่ในความสงบก็มี คำว่าสมาธิ เป็นชื่อของระเบียบหรือระบบของการปฏิบัติ ตั้งแต่เริ่มลงมือทำการบังคับจิตไปก็มี พอลงมือทำเท่านั้นก็เรียกว่า ทำสมาธิ จิตยังไม่ทันได้เป็นสมาธิด้วยซ้ำไป ฉะนั้นคำว่าสมาธิเป็นชื่อระบบของการกระทำ ที่มีไว้สำหรับบังคับจิต แล้วคำว่าสมาธิก็เป็นชื่อของกิริยาอาการของการปฏิบัตินั้นก็มิ แล้วคำว่าสมาธิ นั้นเป็นชื่อของผลที่ได้รับในการกระทำก็มี เช่น บางเวลาเราก็ตูตว่าได้สมาธิแล้วว๊วย คำว่าสมาธิอย่างนี้ เป็นผลของการปฏิบัติ ถ้าว่า "มาปฏิบัติสมาธิ หรือมาทำสมาธิกันเถิด" สมาธินี้ก็ เป็นชื่อของตัวการปฏิบัตินั่นเอง

ทีนี้คำสอนเรื่องทำสมาธินี้มีอยู่เป็นระบบหนึ่ง ซึ่งยึดยาวกว้างขวางมาก ทั้งหมดนั้นก็เรียกว่าเรื่องสมาธิ ฉะนั้นผู้ที่ไม่เคยได้ยินได้ฟัง ก็ทราบเสียด้วยว่า คำว่าสมาธินี้มีหลายความหมาย แทบทุกคำมีความหมายหลาย

ความหมายอย่างนี้

ในที่นี้เราพูดว่า สมาธิวัตร คำว่าสมาธิในกรณีอย่างนี้ หมายถึงสมาธิที่เป็นตัวการปฏิบัติ ที่เราจะต้องฝึกฝนกันต่อไป คำว่า วัตร คือวัตระ ในภาษาบาลี วัตรในภาษาไทยนี้เป็นชื่อของสิ่งที่จะต้องปฏิบัติอยู่เป็นประจำ สิ่งใดเป็นสิ่งที่จะต้องประพฤติปฏิบัติบำเพ็ญอยู่เป็นประจำก็เรียกว่าวัตร บางทีก็เปลี่ยนไปเป็นคำว่า พรต ฉะนั้น สมาธิวัตร ก็คือว่า สมาธิที่จะต้องประพฤติปฏิบัติอยู่เป็นประจำ เพื่อให้ได้ผลในทางจิตใจยิ่งขึ้นไป ทั้งหมดล้วนแต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับคำว่า "สมาธิ" ที่ระบุถึงการทำสมาธิโดยชื่อนั้นๆแต่อย่างตรงๆลงไป

ที่นี้ยังมีชื่อหรือถ้อยคำอื่นๆที่หมายถึงสมาธิ แต่ไม่ได้ใช้คำว่าสมาธิ เช่น คำว่า กัมมัฏฐาน คำว่า วิปัสสนาธุระ คำว่า ภาวนา คำว่า สมณธรรม คำว่า สมณกิจ อะไรเหล่านี้หลายคำด้วยกัน ทุกคำหมายถึงทำสมาธิอยู่อย่างเต็มที่บ้าง หรือโดยเอกเทศบ้าง

คำว่า กัมมัฏฐาน คำนี้แปลว่า ที่ตั้งแห่งการงานในทางจิต ถ้าพูดว่าไปทำกัมมัฏฐานกันไว้ยี้ นี่ก็คือไปฝึกสมาธินั่นเอง คำนี้แปลว่า "ที่ตั้งแห่งการงานทางจิต" หมายความว่าเราไปทำให้มีรากฐานที่มั่นคงในทางจิต สำหรับจะได้ทำการงานในทางจิต การงานในทางจิตนี้ ส่วนใหญ่ก็หมายถึงการคิดนึกที่เป็นประโยชน์ แล้วก็หมายรวมไปถึงการแสวงหาความสุข หรืออะไรด้วย อะไรที่ต้องทำด้วยจิตแล้วก็เรียกว่าการงานทางจิต เมื่อไปฝึกหัดทางจิตก็เรียกว่าไปทำกัมมัฏฐาน

สำหรับคำว่า วิปัสสนาธุระ นั้น แบ่งเป็นสองครั้ง ครั้งแรกก็คือทำสมาธิ ให้จิตมีสมาธิ ครั้งหลังก็ใช้จิตที่เป็นสมาธิแล้วไปพิจารณาให้เกิดปัญญา แม้การทำให้เกิดปัญญานั้นก็ต้องทำด้วยสมาธิ ทำด้วยอย่างอื่นไม่ได้

ฉะนั้น การทำจิตให้เป็นสมาธิก็ดี การใช้สมาธินั้นทำให้เกิดปัญญาที่ดี เป็นเรื่องทำสมาธิทั้งนั้น เป็นเรื่องการกระทำที่เกี่ยวกับสมาธิทั้งนั้น ฉะนั้น คำว่า วิปัสสนา หรือ วิปัสสนาธุระ นี้ก็หมายถึงทำสมาธิในขั้นใดขั้นหนึ่ง คำว่า วิปัสสนาธุระ แปลว่าหน้าที่ที่ต้องทำเพื่อให้เกิดความเห็นแจ้ง จะเกิดความเห็นแจ้งทางจิต ต้องทำจิตให้เป็นสมาธิ แล้วใช้ความเป็นสมาธิพิจารณาให้เกิดความเห็นแจ้ง เพราะฉะนั้นวิปัสสนาธุระก็เป็นเรื่อง que ทุกคนจะต้องรู้ และใช้ให้เป็นประโยชน์ตามสมควร

มีคำอีกคำหนึ่งเรียกว่า ภาวนา ทำภาวนาก็คือทำสมาธิ ความหมายมีอยู่ว่าทำจิตให้เจริญยิ่งขึ้นไปตามที่จะทำได้ คำว่า ภาวนา แปลว่า ทำให้เจริญ ถ้าใครยังไม่ทราบก็ช่วยทราบไปเสียที่ว่า คำว่า "ภาวนา" นั้นแปลว่า "ทำให้เจริญ" อย่าไปเข้าใจว่านั่งบ่นอะไรงูบงิบๆ อยู่ ก็เรียกว่าทำภาวนา

ตัวคำว่า ภาวนา นี้แปลว่า ทำให้เจริญ จะด้วยวิธีบ่นงูบงิบ หรือว่า จะทำด้วยวิธีอะไรก็ตามเถอะ ถ้าทำให้จิตมันเจริญได้แล้วละก็เรียกว่า "ทำภาวนา" ทั้งนั้น ฉะนั้นตัวระเบียบปฏิบัติเพื่อทำให้จิตดีขึ้นในทางเป็นสมาธิเป็นปัญญานี้ เขาเรียกว่าภาวนา แปลว่าทำให้เกิดความเจริญในฝ่ายจิตใจ ถ้าทำให้เกิดความเจริญในฝ่ายร่างกาย เขาเรียกเป็นอย่างอื่น แต่ถ้ามาทำให้เกิดความเจริญในทางฝ่ายจิตใจแล้ว จะทำอะไรก็ตาม เรียกว่าภาวนา ทั้งนั้น ในที่นี้ก็ได้อีกการทำสมาธิ แล้วใช้สมาธิให้เป็นประโยชน์แก่ปัญญาอีกต่อไป ทำจิตให้เจริญ ทำปัญญาให้เจริญ นี้เรียกว่าทำภาวนา ฉะนั้นจะเห็นได้ว่ามันเป็นสิ่งจำเป็นแก่ทุกคน แม้แก่ฆราวาสที่จะต้องรู้จักทำให้เจริญในด้านจิตใจ

คำต่อไปก็มีว่า ทำสมณธรรม บำเพ็ญสมณธรรม ส่วนใหญ่ก็หมายถึงการทำสมาธิ เพราะเหตุใด? เพราะเหตุว่า คำว่าทำสมณธรรมนี้ คือ

ทำให้เกิดธรรมที่ทำความสงบ ธรรมที่ทำความสงบนั้นเรียกว่าสมณธรรม บำเพ็ญสมณธรรม คือบำเพ็ญธรรมที่ทำให้เกิดความสงบ สมณ ก็แปลว่า ผู้สงบ สมณธรรม แปลว่า ธรรมที่ทำให้เป็นผู้สงบ ถ้าใครต้องการความสงบ คนนั้นก็ต้องบำเพ็ญสมณธรรม แม้เป็นฆราวาส

ที่นี้คนมักจะเข้าใจกันเสียว่า สมณธรรม ก็เป็นแต่เรื่องของพระของบรรพชิต แต่คำนี้มันกว้าง หมายถึงความสงบ ใครต้องการความสงบคนนั้นต้องบำเพ็ญสมณธรรม คำว่า 'สมณ' นี้ จะเป็นฆราวาสก็ได้ จะเป็นบรรพชิตก็ได้ ในลักษณะอย่างนี้ พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า สมณะที่หนึ่ง สมณะที่สอง สมณะที่สาม สมณะที่สี่ หมายถึง พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ใน ๔ อย่างนี้ ๓ อย่างข้างต้นมิได้ทั้งที่เป็นฆราวาสและที่เป็นบรรพชิต ส่วนพระอรหันต์นั้นอยู่เหนือความเป็นฆราวาสและความเป็นบรรพชิต ฉะนั้น สมณธรรมก็คือ สิ่งที่ทำหรือต้องทำ หรือควรทำ ทั้งฆราวาสและบรรพชิต เพื่อให้เกิดความสงบแก่ตน

คำสุดท้ายของตัวอย่างที่ยกมา คือคำว่า สมณกิจ แปลว่า กิจของสมณะ นั่นคือหน้าที่ของผู้ที่ต้องการความสงบ ผู้ใดต้องการความสงบ ผู้นั้นก็ต้องทำสมณกิจ ที่บ้านก็ทำได้ ที่วัดก็ทำได้ ที่ไหนต้องการความสงบ ก็ต้องทำกันที่นั่น

นี้แหละ คือถ้อยคำที่มีความหมายอย่างตายตัว ไปตามรูปความของคำนั้นๆ ขอให้จำไว้ให้ดี โดยเฉพาะคำว่า 'สมาธิ' ซึ่งจะได้อธิบายกันต่อไป แล้วขอข้อมความเข้าใจว่า คำว่า สมาธินี้ หมายถึงระบบของความรู้ ระบบของการปฏิบัติเกี่ยวกับสมาธิก็ได้ ตัวการปฏิบัตินั้นก็ได้ ผลที่ได้รับจากการปฏิบัตินั้นก็ได้ ล้วนแต่เรียกด้วยคำว่าสมาธิเพียงคำเดียว และยังมีคำแทน

ชื่อ เช่นคำว่า ฉาน, คำว่า สมาบัติ, คำว่า วิโมกข์ เป็นต้น นี่เป็นคำแทนชื่อ หมายถึงสิ่งที่เรียกว่าสมาธิที่แท้จริง ที่ปฏิบัติได้ถึงขนาดตามที่บัญญัติไว้

ความหมายของคำว่าสมาธิ

ต่อไปนี้จะพูดกันถึงสิ่งที่เรียกกันว่า สมาธิ โดยความหมายหรือโดยเนื้อเรื่องต่อไป ครั้งแรกก็จะพูดให้ฟังว่า สมาธิมี ๒ ชนิด สมาธิที่ถูกต้องเรียกว่า สัมมาสมาธิ สมาธิที่ไม่ถูกต้องเรียกว่า มิจฉาสมาธิ สมาธิที่ถูกต้องก็มีสัมมาทิฏฐิ คือความเห็นความเข้าใจความรู้ที่ถูกต้องควบคุมกำกับอยู่ เป็นสมาธิที่เป็นของถูกต้อง เรียกว่า สัมมาสมาธิ สมาธิที่ผิดหรือเป็นอันธพาลก็เรียกว่า มิจฉาสมาธิ

เราพูดกันถึงเรื่องสัมมาสมาธิดีกว่า เพราะมีพูดอยู่มาก ในพระคัมภีร์ในพระบาลี ส่วนมิจฉาสมาธินั้นพูดกันเล็กน้อยพอให้รู้ว่า อย่าไปเตะต้องอย่าไปเกี่ยวข้องกับมันเข้า สำหรับสัมมาสมาธิที่ได้ยินได้เห็นได้ฟังกันอยู่ทั่วไปก็คือ สัมมาสมาธิในอริยมรรคมีองค์ ๘ สวดมนต์กันอยู่ทุกวัน สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปไป สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ องค์สุดท้ายองค์ที่ ๘ ของอริยมรรคมีองค์ ๘ นั่นคือ สัมมาสมาธิ มีที่มาอยู่ตรงนั้น

ในที่อื่นๆ เช่นคำว่า ไตรสิกขา คือ สติ สมาธิ ปัญญา ๓ อย่างนี้ สมาธิก็อยู่ที่ตรงกลางเป็นสิกขาองค์ที่ ๒ เรียกว่า สมาธิสิกขา บางทีก็เรียกว่า จิตตสิกขา คือบทเรียนเกี่ยวกับจิต

ในที่อื่นๆอีก เช่น ในพละ ๕ อินทรีย์ ๕ ซึ่งเป็นเรื่องของกำลังหรืออินทรีย์ ก็ได้แก่พละหรือกำลังที่ ๔ ครัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ไปอยู่อันที่ ๔ ครัทธาพละ วิริยะพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ สมาธิ

ในฐานะที่เป็นกำลังสำหรับให้ประพฤติธรรมะสำเร็จ ก็มีอยู่อย่างนี้

ในหมวดที่สำคัญมาก เช่น โพชฌงค์ ๗ เราก็มี สติ ธรรมวิจยะ วิริยะ ปิติ ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขา สมาธิอยู่ในองค์ที่ ๖ แห่งโพชฌงค์ เรียกว่าสมาธิสัมโพชฌงค์ นี่คือที่มาที่กล่าวถึงสมาธิในคัมภีร์พระไตรปิฎก

สมาธิที่กล่าวไว้โดยตรงล้วนๆ ที่เป็นสมาธิทั้งกลุ่ม ก็คือสมาธิภาวนา ๔ ประการ ที่กล่าวไว้ในคัมภีร์อังคุตตรนิกายว่า สมาธิภาวนา เป็นไปเพื่อความ สุขในปัจจุบันทันตาเห็น สมาธิภาวนาเป็นไปเพื่อการได้ความเป็นทิพย์ อำนวยทิพย์ หูทิพย์ ตาทิพย์ เป็นต้น สมาธิภาวนาเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ ของสติสัมปชัญญะ แล้วสมาธิภาวนาเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะในที่สุด นี่ อย่างนี้เป็นชื่อเฉพาะ ระบุถึงสมาธิภาวนาล้วนๆทั้ง ๔ อย่าง ฉะนั้น เราจะ เห็นได้ว่า เรื่องของสมาธินี้มีความสำคัญอย่างไรในพระคัมภีร์ ซึ่งมีมาก ทั่วไปหมด แล้วยังมีที่มาโดยอ้อม คือไม่เรียกว่าสมาธิ เรียกโดยชื่ออื่น แต่ หมายถึงสมาธิอย่างนี้ยังมีอีกมาก

ในที่นี้ต้องการจะให้ทราบแต่เพียงว่า ในคัมภีร์นั้นมีเรื่องเกี่ยวกับสมาธิ มากมายอย่างนี้ แล้วที่สำคัญที่สุดก็อยู่ในอริยสัจจข้อที่ ๔ ซึ่งเป็นหนทาง ปฏิบัติเพื่อให้ถึงความดับทุกข์ที่จำเป็นแก่ทุกคน คนที่สนใจในเรื่องอริยสัจจ ก็จะต้องสนใจในเรื่องมรรคมีองค์ ๘ และมรรคมีองค์ ๘ นี้ สมาธิเป็นตัวที่ สำคัญที่สุดอยู่รั้งข้างท้าย เป็นตัวกำลังอันสำคัญ

สัมมาสมาธินี้ ทำให้จิตมีกำลัง ทำให้จิตรู้แจ้งแทงตลอด ทำลายกิเลส อาสวะให้สิ้นไป เรียกว่าสัมมาสมาธิ ส่วนมิถิลาสมาธินั้น อาศัยกิเลสเป็น รากฐาน เพราะเห็นแก่ตัว จึงทำสมาธิเพื่อหาลาภ ทำสมาธิเพื่อมีฤทธิ์ มีฤทธิ์ แล้วก็ทำร้ายผู้อื่นด้วยฤทธิ์นั้น นี่เรียกว่ามีสมาธิเพื่อเห็นแก่ตัว เพื่อทำลาย ผู้อื่น และในที่สุดก็คือสมาธิประเภทที่ทำให้คนเป็นบ้า สมาธิเหล่านี้เรียกว่า

มิจฉาสมาธิทั้งนั้น เรียกให้หน้าเกลียดน่าชังมากกว่าก็เรียกว่า สมาธิอันธพาล พวกยักษ์พวกมาร มีฤทธิ์มีเดชสำหรับจะรวบรวม่าพันกัน หมายถึงมันปั้นมือที่จะทำลายกัน ด้วยอาศัยสมาธิประเภทนี้ มิจฉาสมาธิมีที่มาในพระบาลีน้อยแห่ง เพียงแต่บอกให้รู้ว่าอย่าเข้าไปเกี่ยวข้อง อย่าไปแตะต้อง นี้เราพูดกันให้รู้ว่า สมาธิมีสองฝ่าย คือ ฝ่ายสัมมาสมาธิ ที่เราต้องการ ส่วนฝ่ายมิจฉาสมาธิ คือฝ่ายที่อย่าไปเกี่ยวข้องด้วย

ประเภทของการปฏิบัติสมาธิ

ต่อไปนี้จะได้พูดถึงประเภทของสมาธิหลายๆชนิด ที่จะแบ่งเป็นประเภทๆเพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้นไป ถ้าสนใจก็ขอให้ตั้งใจฟังให้ดี ถ้ากำหนดจดจำบางอย่างไม่ได้แล้ว ก็จะไม่รู้เรื่องตลอดทั้งเรื่องเลย สำหรับสมาธิก็อย่าง ก็แบบ หรือก็ลีบอย่าง ก็ร้อยอย่างก็ตาม สงเคราะห์ได้เป็น ๓ ประเภท แล้วมีความสำคัญในหลักที่เกี่ยวกับการปฏิบัติอยู่ ๒ ประเภท

สมาธิประเภทที่ ๑ เราเล็งถึงสมาธิประเภทที่ใช้นามธรรมเป็นอารมณ์ นามธรรมคือไม่ใช่ตัวตน เป็นก้อน เป็นชิ้น เป็นวัตถุ นี้เรียกว่านามธรรม เช่น เจริญพุทธานุสสติ เอาคุณของพระพุทธเจ้ามาเป็นอารมณ์สำหรับทำสมาธิ นี้คุณของพระพุทธเจ้านี้เป็นนามธรรม ไม่ใช่ก้อนหิน ก้อนหนึ่ง แต่ถ้าเราเจริญสมาธิประเภทที่มีรูปธรรมเป็นอารมณ์ เช่น กลืน เป็นต้น เราอาจเอาก้อนหินก้อนหนึ่งมาวางไว้ตรงหน้า แล้วก็เพ่ง ในฐานะเป็นดวงสำหรับจิตกำหนด อย่างนี้เรียกว่ามีรูปธรรม หรือวัตถุธรรมเป็นอารมณ์

สมาธิประเภทแรก เราจะพูดถึงสมาธิที่เอานามธรรม เป็นอารมณ์ เช่นว่า พระพุทธเจ้ามีคุณอย่างไร ก็เอามาท่องภาวนาพิจารณาถึงอยู่ในใจ

อย่างนี้เรียกว่าเอานามธรรมเป็นอารมณ์ หรือจะเจริญเมตตา ว่าสัตว์ทั้งหลาย ทั้งปวงจงเป็นผู้มีความสุข อะไรนี้ ก็เรียกว่าเอานามธรรม คือความหวังดี ความรักสัตว์ทั้งปวงมาเป็นอารมณ์ สมาธิอย่างนี้มีนามธรรมเป็นอารมณ์ หรือเอาความน่าเกลียดเป็นอารมณ์ เช่น เอาสิ่งปฏิกุลของความไม่งาม ของอะไรต่าง ๆ มานึกอยู่ เพื่อให้จิตมันหายหลงในความสวยงามอย่างนี้ ก็ยังเรียกว่าสมาธินี้เอานามธรรมเป็นอารมณ์

แต่ถ้าว่า ไปนั่งเพ่งที่ซากศพในป่าช้าโดยตรง นั่งอยู่ตรงหน้าศพ อย่างนี้มันกลายเป็นสมาธิประเภทที่มีวัตถุธรรมเป็นอารมณ์ไป ถ้าเราไม่ได้ นั่งอยู่ตรงหน้าศพอะไร ทำใจนึกถึงความน่าเกลียดของสังขารร่างกาย ของอะไรที่เราเคยหลงว่าสวยงามมาเป็นอารมณ์ อย่างนี้ก็เรียกว่าเอานามธรรม เป็นอารมณ์เหมือนกัน ถ้าเรานึกถึงความตาย พิจารณาถึงความที่จะต้องตาย หรืออะไรที่เกี่ยวกับความตายมาเป็นอารมณ์ อย่างนี้ก็เรียกว่ามีนามธรรมเป็น อารมณ์ แต่ถ้าเราไปนั่งอยู่ที่หน้าศพคนตาย เพ่งที่ศพนั้น มันกลายเป็นมี วัตถุหรือมีรูปธรรมเป็นอารมณ์ไป พยายามแยกให้เป็น ๒ อย่าง ดังนี้

ในบรรดาอนุสติทั้งหลาย ยกเว้นอานาปานสติอย่างเดียว สมาธิเหล่านี้ มีนามธรรมเป็นอารมณ์ทั้งนั้น พุทธาณูสติระลึกถึงคุณพระพุทเจ้าอยู่ เป็นอารมณ์ อัมมานูสติระลึกถึงคุณของพระธรรมอยู่เป็นอารมณ์ สังฆา- อนุสติระลึกถึงคุณของพระสงฆ์อยู่เป็นอารมณ์ สีลานูสติระลึกถึงคุณของ ศีลอยู่เป็นอารมณ์ จาคานูสติระลึกถึงคุณของการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็น อารมณ์เทวดานูสติระลึกถึงธรรมะที่ทำให้คนเป็นเทวดาได้เป็นอารมณ์มรณานูสติระลึกถึงความตายเป็นอารมณ์ กายคตาสติระลึกถึงความไม่งามของ ร่างกายเป็นอารมณ์ กระทั่งอุปปานูสติระลึกถึงคุณของพระนิพพาน กล่าว คือความเย็นเป็นอารมณ์ ทั้งหมดเหล่านี้ เรียกว่าเป็นสมาธิที่ใช้นามธรรม

นามธรรมเป็นอารมณ์ทั้งนั้น

มีหลักที่จะต้องเข้าใจว่า บรรดาสมาธิใดที่ใช้นามธรรมเป็นอารมณ์แล้ว ย่อมไม่สามารถจะทำให้เกิดฉาน ไม่สามารถจะทำให้เกิดอัปปนาสมาธิ จะเป็นได้สักแต่ว่าสมาธิ พอเป็นสมาธิ ไม่ถึงฉาน ไม่ถึงอัปปนา

สมาธิประเภทที่ ๒ มีรูปธรรมเป็นอารมณ์ ทำได้ง่าย เพราะมีอารมณ์ที่เป็นวัตถุ ที่เป็นสิ่งที่ปรากฏจริงๆ ก็เลยทำให้เป็นสมาธิได้ ไกลจนถึงกับเป็นฉาน หรือเป็นอัปปนาสมาธิ ในสมาธิพวกที่เอาวัตถุธรรมเป็นอารมณ์นี้ ก็ยังต้องแบ่งออกเป็น ๒ พวก

พวกหนึ่งเอาวัตถุข้างนอกตัวเป็นอารมณ์ เช่น เอาดวงกสิณนี้มาเป็นอารมณ์ เป็นก้อนกลมๆ สีแดง สีเขียว สีดำ สีอะไรตั้งสิบสี่ แม้กระทั่งสีอากาศ ซึ่งทำได้โดยเจาะช่องฝาให้มันเป็นวงขาวๆอยู่ข้างนอก แล้วก็เพ่งวงนั้น อย่างนี้เรียกว่าเอาอากาศเป็นอารมณ์ ก็เรียกว่ากสิณด้วยเหมือนกัน กระทั่งเอาซากศพเป็นอารมณ์ อารมณ์เหล่านี้มันอยู่ข้างนอกตัวเรา

อีกพวกหนึ่ง เอาของภายในตัวเราเป็นอารมณ์ เช่นลมหายใจ กำหนดอยู่ที่ลมหายใจที่มีอยู่ในตัวเรา ลึกเข้าไป นี่ก็เรียกว่าเอาของข้างในตัวเป็นอารมณ์ หรือแม้แต่เอาเวทนาที่รู้สึกทุกข์เจ็บปวดอะไรอยู่ที่นั่นที่นี้เป็นอารมณ์ ก็เรียกว่าเอาของข้างในตัวเป็นอารมณ์

สมาธิที่เอาของข้างนอกเป็นอารมณ์ ก็มีอยู่พวกหนึ่ง เอาของข้างในเป็นอารมณ์ก็อีกพวกหนึ่ง วัตถุธรรมเหล่านี้เป็นที่ตั้งแห่งการกำหนดได้โดยง่าย จึงกำหนดได้ลึกซึ่ง สามารถทำให้เกิดสมาธิถึงที่สุด ที่เรียกว่า อัปปนาสมาธิ

สมาธิประเภทที่ ๓ ที่เขาไม่ค่อยจะพูดถึงกันนัก คือสมาธิประเภทอเนกญา หมายถึงพวกอรุณฉาน เป็นสมาธิที่ใช้สิ่งที่ไม่มียุเป็นอารมณ์ แต่

ไกลเลยไปจากอย่างข้างต้น สมาธิประเภทนี้ไม่ได้มุ่งหมายฌาน หรือไม่ได้มุ่งหมายอัปปนาสมาธิ แต่มุ่งหมายความรำับเสียบหายไปเป็นส่วนใหญ่ เรียกว่า อรูปสมาบัติ หรือนิโรธสมาบัติ เป็นที่สุด มันไกลไปเกินกว่าความต้องการของคนธรรมดาทั่วไป แต่ก็เอามาพูดให้รู้ไว้ เพราะเป็นพวกที่เรียกว่า สมาธิกลุ่มหนึ่งด้วยเหมือนกัน

จะพูดสั้นๆ ง่ายๆ ก็พูดว่า สมาธิที่เอาสิ่งที่ไม่มรูปร่างมาเป็นอารมณ์นี้ อย่างหนึ่ง สมาธิที่เอาสิ่งที่มีรูปเป็นก่อนเป็นต้นเป็นอะไรมาเป็นอารมณ์ นี้ก็พวกหนึ่ง ถ้าเอาของที่เป็นต้นเป็นก่อนเป็นรูปมาเป็นอารมณ์ สมาธิก็เป็นได้ ลึกเป็นได้ลึกถึงฌาน ถึงอัปปนาสมาธิ ถ้าเอาของที่ไม่มรูปร่าง ไม่มีตัววัตถุเป็นอารมณ์ สมาธิก็ผิวเผินเป็นแต่เพียงความนึกๆคิดๆ มาอีกพวกหนึ่งก็คือว่า หลังจากที่เห็นฌาน เป็นสมาธิอย่างยิ่งแล้ว ก็เพิกถอนสิ่งเหล่านั้นออกไปให้ว่างอีกทีหนึ่ง นี่จึงจะเป็นสมาธิสูงสุดประเภทเอณูญา

ประเภทของสมาธิ ที่ถือเอาพลเป็นหลัก

ที่นี้ดูกันต่อไปอีก ว่าสมาธิยังมีประเภทไหนอีกบ้าง ถ้าเอาอารมณ์สำหรับเพ่งเป็นหลัก มี ๓ อย่าง อย่างที่ว่าแล้ว ถ้าจะเอาผลที่ได้รับเป็นหลัก มีตรัสไว้ถึง ๔ อย่างด้วยกัน

พวกที่ ๑ สมาธิที่ให้ผลเป็นความสุขในทิวฏฐธรรมนี้ ให้มีความสุขเหมือนกับชิมรสของพระนิพพานในทิวฏฐธรรมนี้ คือที่หันตาเห็นนี้ ไม่ต้องรอต่อตายแล้วนี่ก็คือเจริญรูปฌาน ๔ ในประเภทที่เป็นสมาธิจริงๆ โดยเฉพาะ จตุตถฌาน แต่ไม่รวมอรูปฌาน สิ่งที่เรียกว่า อรูปฌาน ไม่ได้มุ่งหมายเพื่อมีความสุข จึงมุ่งหมายเอาแต่รูปฌาน ซึ่งจะได้อธิบายกันต่อไปข้างหน้า หรือว่าจะใช้สมาธิประเภทที่มีนามธรรมเป็นอารมณ์ก็ยังได้ คือเจริญเมตตามาวานา

ทำให้จิตรู้สึกเป็นสุข ล้วนแต่เรียกว่าเป็นสมาธิประเภทที่ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นสุขในชาติปัจจุบันทันตาเห็น ท้นอกท้นใจ นี่ก็มีอยู่ชนิดหนึ่ง ให้เจริญพวกรูปฌานโดยตรง

พวกที่ ๒ สมาธิที่ทำให้เกิดผลเป็นมีหูทิพย์ ตาทิพย์ เป็นต้น เรียกว่าได้สมบัติทิพย์ ก็เจริญ อาโลกสัญญา, ทิวาสัญญา, หรือสมาธิที่เป็นไปเพื่อไต่ยินเสียงอันเป็นทิพย์ นี่ต้องปฏิบัติเฉพาะแบบนั้นๆ

พวกที่ ๓ สมาธิที่ทำให้สมบุรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะ มีผลคือความสมบุรณ์ของสติสัมปชัญญะ พวกนี้เขาไม่ต้องการผลอย่างอื่น ต้องการแต่ว่าจะเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะสมบุรณ์ เพราะฉะนั้น เขาจึงฝึกฝนแต่ในทางกำหนดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของร่างกาย เช่น อิริยาบถที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ สมาธิประเภทที่เรียกว่า ยุบหนอ, ย่างหนอ, พองหนอ, อะไรวีนี้คือสมาธิประเภทนี้ ทำไปแล้วจะมีสติสัมปชัญญะสมบุรณ์ วิธีการปฏิบัติก็มีหลายอย่าง

ถ้าเอาของข้างนอกเป็นหลัก เช่นว่า ยก ย่างเหยียบ อะไรวีอย่างนี้หรือว่าอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน อะไรทำนองนี้ กำหนดอยู่อย่างนี้ก็เรียกว่าสมบุรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะ โดยเอาของข้างนอกเป็นหลักปฏิบัติ

ถ้าเอาของข้างในเป็นหลัก ก็คือจิตที่คอยกำหนดอยู่ถึงการเกิดขึ้นมาหรือการดับไปของสิ่งที่เรียกว่า เวทนาบ้าง ของสิ่งที่เรียกว่า สัญญาบ้าง วิตกบ้าง

ที่ว่ากำหนดความรู้สึก ที่เป็นสุขหรือเป็นทุกข์เกิดขึ้น อย่างนี้เรียกว่าเวทนา จิตคอยกำหนดว่าเวทนานี้เกิดขึ้นอย่างไร ตั้งอยู่อย่างไร ดับไปอย่างไรเกี่ยวกับเวทนานั้น

ที่ว่ากำหนดที่สัญญา ความจำหมาย ว่านั่น ว่านี้ ว่ารูป ว่าเสียง ว่า

กลืน วารส ว่าอะไรก็ตาม เกิดขึ้นอย่างไร ตั้งอยู่อย่างไร แล้วดับไปอย่างไร นี่เรียกว่ากำหนดสัญญา

ที่ว่ากำหนดวิตกก็หมายถึงความคิด ความคิดเกิดขึ้นอย่างไร เป็นอยู่อย่างไร ตั้งอยู่อย่างไร แล้วความคิดนั้นดับไปอย่างไร นี่เรียกว่ากำหนดความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ของวิตก

การกำหนดดังกล่าวนั้น ทำไปก็จะมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ในการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ของเวทนา สัญญา และวิตก แล้วก็เป็นผู้มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ทั้งข้างนอกและข้างใน ที่นี่ จะทำอะไรก็ไม่มีผิดพลาด เพราะว่าจะไม่ทำอะไรก่อนแต่ที่จะเกิดสติสัมปชัญญะเสียก่อน เมื่อเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ก็หลงลืม ไม่ได้ทำอะไรไม่ผิดง่าย นี่ประโยชน์ของสติสัมปชัญญะมีอย่างยิ่งเช่นนี้ จนถึงกับป้องกันการเกิดขึ้นแห่งกิเลสได้ด้วยสติสัมปชัญญะนั้น

พวกที่ ๔ สมาธิประเภทถัดไปนี้เรียกว่า มีผลเป็นความสิ้นแห่งอาสวะ นี้ก็เหมือนกันอีก จะต้องพิจารณาความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป หากแต่ว่าของเบญจขันธ์ที่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทาน คือตัวกู-ของกู นั้นเอง ถ้าท่านเข้าใจ ท่านจะเห็นได้ทันทีว่า ที่ว่าเบญจขันธ์ที่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทาน ที่เรียกว่า ปัญจอุปาทานขันธ์ นั้นแหละคือตัวกู หรือของกู บางทีก็เอารูปขันธ์เป็นตัวกู-ของกู บางทีก็เอาเวทนาขันธ์เป็นตัวกู-ของกู บางทีก็เอาสัญญาขันธ์ บางทีก็เอาสังขารขันธ์ บางทีก็เอาวิญญาณขันธ์ ๕ อย่างนี้ได้อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นตัวกูตลอดเวลาที่ไม่อยู่แบบใดแบบหนึ่ง แล้วอาจจะเปลี่ยนไปเปลี่ยนมากก็ได้ ฉะนั้น รูปก็ดี เวทนามก็ดี สัญญาก็ดี สังขารก็ดี วิญญาณก็ดี ๕ อย่างนี้ เมื่ออุปาทานเข้าไปยึดถือว่าเป็นตัวกูหรือของกูแล้ว ก็เรียกว่าเบญจขันธ์ที่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทาน เป็นทุกข์ทันทีที่ปรากฏอาการอย่างนั้น

การพิจารณาข้อนี้ เป็นการพิจารณาอย่างลึกซึ้ง เป็นเรื่องทางปัญญา ว่าตัวกู-ของกู มันเกิดขึ้นมาในรูปขันธ์แล้วโว้ย! มีการเกิดขึ้นอย่างนี้ ตั้งอยู่อย่างนี้แล้วดับไปอย่างนี้ แล้วเดี๋ยวมันก็เกิดในเวทนาขันธ์แล้วโว้ย! ให้พิจารณาเห็นชัดอยู่ทุกๆกรณี ซึ่งแล้วแต่ว่ามันจะเกิดขึ้นในขันธ์ไหน อุปาทานเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปในขันธ์ไหน ก็รู้เห็นแจ่มแจ้งอยู่เสมออย่างนี้ สมาธิภาวนาชนิดนี้เรียกว่า เป็นสมาธิภาวนาที่นำมาซึ่งความสิ้นอาสวะ อาสวะนั้นคือกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์

นี่เรียกว่า เราเอาผลที่จะได้รับมาเป็นหลักสำหรับจัดแบ่งประเภท ว่าสมาธิมีกี่ประเภท ก็แบ่งได้เป็น ๔ ประเภท ตามลักษณะของผลที่บัญญัติไว้ กล่าวโดยหลักใหญ่ๆ แบ่งได้เป็น ๒ กลุ่มด้วยกัน เอาอารมณ์ที่ใช้เพ่งพินิจเป็นหลัก ก็ได้สมาธิเป็น ๓ ประเภทอย่างทีกล่าวมาแล้ว ถ้าเอาผลที่ได้รับมาเป็นหลักสำหรับแบ่งก็ได้เป็น ๔ ประเภทอย่างทีกล่าวมา

สมาธิที่เอารากฐานการปฏิบัติเป็นหลัก

สำหรับเรื่องเบ็ดเตล็ดก็ยังมีอีก พอที่จะให้เป็นเครื่องสังเกตความแตกต่างระหว่างสมาธิแต่ละชนิดได้เหมือนกัน อย่างนี้เรียกว่าเอารากฐานการปฏิบัติเป็นหลักก็ได้ สมาธิชนิดหนึ่งปรากฏเด่นชัด จนมองเห็นความเป็นสมาธินี้ออกหน้า อย่างนี้แล้วเขาเรียกว่าเจโตสมาธิ สมาธิที่มีกำลังจิตออกหน้าเช่นนี้ ไม่มองเห็นลักษณะของปัญญา คือมีอาการเพ่งด้วยจิตล้วนๆ ใช้กำลังจิตล้วนๆ ประพฤติกระทำอยู่ แม้ที่สุดแต่กระทั่งเป็นพระอรหันต์คือหลุดพ้นไป ก็เรียกว่าเป็นเจโตสมาธิ เพราะเขาเอากำลังของจิตเป็นหลักสำคัญตลอดไป

สมาธิอีกชนิดหนึ่งตรงกันข้าม ไม่เป็นเจโตสมาธิ เพราะเอาปัญญาเป็น

หลักเป็นสำคัญ ไม่มีความรุนแรงในทางจิตใจ แต่มีความรุนแรงในทางปัญญา เป็นพระอรหันต์ หรือเป็นพระอริยบุคคล ประเภทปัญญาสุารี ออกไปได้ด้วยปัญญา ไม่ใช่ซอกออกไปได้ด้วยกำลังจิต เมื่อเราดูที่ตัวความเป็นสมาธิจะเห็นว่า อย่างแรกนั้นเป็นสมาธิที่แก่กล้าเด่นออกมา อย่างที่สองนั้นเป็นสมาธิที่แฝงตัวไม่ปรากฏ ซ่อนอยู่ในปัญญา

ตรงนี้ขอเตือนว่าให้เข้าใจให้ถูกเสียด้วยว่า สมาธิกับปัญญานี้แยกกันไม่ได้ ในตัวปัญญาต้องมีสมาธิด้วยเสมอ ปัญญาจะปราศจากสมาธิไม่ได้ หรือว่าการบรรลุ มรรค ผล จะปราศจากทั้ง ๒ อย่างนี้ไม่ได้ แม้บุคคลที่เรียกว่าเจโตวิมุตติ หลุดพ้นด้วยเจโต ด้วยจิตนี้ ก็มีปัญญาแทรกอยู่ในนั้น แต่เจโตหรือจิตนี้บังเสีย ส่วนพวกที่หลุดพ้นด้วยอำนาจของปัญญานี้ก็มีจิตหรือสมาธิ ซ่อนอยู่ในนั้น แต่ปัญญาบังเสีย

คนส่วนมากไม่สามารถที่จะบำเพ็ญสมาธิประเภทเจโตสมาธิ บำเพ็ญได้แต่สมาธิที่พลอยแฝงอยู่ในปัญญา ที่เรียกว่าอนันตริยสมาธิ สมาธิที่แฝงอยู่ในปัญญา นี้ก็เป็นคู่หนึ่ง ให้เห็นว่ามันต่างกันอย่างนี้

สมาธิตามธรรมชาติ กับ สมาธิที่เกิดจากการฝึกจิต

ที่นี้อยากจะพูดแนะต่อไปว่า คำว่าสมาธิ คำๆนี้กินความกว้าง ถ้าจิตมีลักษณะเป็นสมาธิก็เรียกว่า สมาธิที่มันเป็นไปเองตามธรรมชาติก็มี สมาธินี้โดยสัญชาตญาณก็เกิดได้ เช่น พอเราตั้งใจจะทำอะไรเท่านั้น มันก็เกิดสมาธิโดยสัญชาตญาณตามธรรมชาติขึ้นมา อย่างเช่น คุณบ๊า คุณยาย ต้องการจะสอดด้ายเข้าไปยังรูเข็มอย่างนี้ พอลงมือร้อยด้ายเท่านั้น สมาธิตาม

สัญชาตญาณจะต้องเกิดขึ้น ถ้าไม่ทำอย่างนั้นก็ทำไม่ได้ หรือว่าคนจะยิ่งป็น
ออกไป ยิ่งธนูออกไป เมื่อเล็งไปยังเป้าแล้ว สมาธิก็เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติตาม
สัญชาตญาณของธรรมชาติ นี่ก็เรียกว่าสมาธิเหมือนกัน แต่ยังไม่ถึงกับเป็น
การฝึก เราจึงเรียกว่าสมาธิตามธรรมชาติ

อีกพวกหนึ่ง สมาธิที่เกิดจากการฝึกนั้น เราเรียกว่า สมาธิที่เกิดมา
จากภาวนา ต้องปฏิบัติการเจริญสมาธิอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ได้สมาธิชนิดนี้มา
มีคุณภาพมาก ถึงกับทำจิตที่เป็นสมาธิตามธรรมชาตินั้นแหละ ให้เป็นสมาธิ
มากขึ้น ฉะนั้น คนที่ฝึกสมาธิได้ดี มาร้อยด้ายใส่รูเข็มกันกับคนที่ไม่เคยฝึก
สมาธินี้ เข้าใจว่าจะสู้คนที่ฝึกสมาธิดีไม่ได้ หรือว่าคนที่จะยิ่งป็นหรือทำอะไร
คล้ายๆกันนั้น คนที่เคยฝึกสมาธิตามแบบของสมาธิมาแล้ว จะต้องทำได้ดี
กว่าที่จะปล่อยไปตามบุญตามกรรม นี่หมายความว่าทำอย่างถูกต้อง ไม่ใช่
ทำอย่างงมงายหลอกลวง ฉะนั้นความมีสมาธิที่เกิดมาจากการฝึกโดยเฉพาะ
นี้ ดีกว่าสมาธิที่เป็นไปเองโดยอัตโนมัติตามธรรมชาติ

เราก็เลยแยกสมาธิออกเป็น ๒ พวก พวกที่เกิดได้ตามธรรมชาติของ
สัญชาตญาณนี้พวกหนึ่ง สมาธิที่เราทำให้เกิดขึ้นโดยที่เรียกว่าภาวนา นี่ก็
มีอยู่อีกพวกหนึ่ง และเรื่องที่เรากำลังมุ่งหมายจะพูดในวันนี้นั้น หมายถึง
สมาธิพวกภาวนาที่จะทำให้เกิดขึ้นได้ด้วยฝีมือลายมือของมนุษย์ นี่เป็นคู่หนึ่ง

เปรียบเทียบความถูกต้อง ของการปฏิบัติสมาธิ

คู่ต่อไปจะเป็นเรื่องเปรียบเทียบความจริงจังของความถูกต้องของ
การปฏิบัติ คือสมาธิที่ทำให้เวียนว่ายไปในวัฏฏสงสาร กับ สมาธิที่จะทำให้

ออกมาเสียจากวัฏฏสงสาร เป็นนิพพาน

สมาธิที่ทำให้เวียนว่ายไปในวัฏฏสงสารนั้น คือสมาธิอยู่ในประเภท มิจฉาสมาธิเป็นส่วนใหญ่ หรือแม้ว่าไม่จัดว่าเป็นมิจฉา ก็ยังเรียกว่ามันยังทำให้เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสาร เช่น บำเพ็ญสมาธิเพื่อจะไปเกิดเป็นพรหม เป็นอย่างพรหมในพรหมโลก อย่างนี้ สมัยหนึ่งเคยมีมาก ก่อนพุทธกาล เคยมีสมาธิอย่างนี้มาก บำเพ็ญสมาธิจนสมาบัติเพื่อไปเกิดในพรหมโลก สมาธิอย่างนี้เรียกว่า สมาธิที่ทำให้เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสาร โลกนั้น โลกนี้ โลกโน้น

สมาธิที่จะทำให้ออกไปจากวัฏฏสงสารนั้น ก็คือสมาธิที่ประกอบด้วย ปัญญา มีสัมมาทิฐิอย่างถูกต้องว่า การเวียนว่ายในวัฏฏะนี้ไม่ไหว มันเป็นไปได้เพื่อความทุกข์ ฉะนั้นเราเจริญสมาธิเพื่อจะตัดความหลง ตัดอวิชชาที่จะทำให้หลงอยู่ในวัฏฏสงสารนั้นเสีย ฉะนั้นจึงเจริญสมาธิในลักษณะที่จะออกมาเสียจากวัฏฏสงสาร กล่าวคือเจริญสมาธิที่เป็นบาทฐานของวิปัสสนา มีสมาธิเท่าไรก็พิจารณา อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เท่านั้น สมาธิที่เป็นบาทของวิปัสสนา นำให้ออกมาเสียจากวัฏฏสงสาร

คล้ายๆกับคู่ที่กำลังกล่าวนี้ เราอาจจะพูดขึ้นมาได้อีกคู่หนึ่ง คือว่าสมาธิที่เป็นไปในทางโลก ทางโลกียะ ทางโลกของคนมีกิเลส แล้วก็สมาธิที่เป็นไปในทางธรรม เพื่อธรรม เพื่อนำออกจากโลกของคนที่จะทำลายกิเลส นี้ก็เข้าใจได้ง่าย ทำสมาธิเพื่อจะมีฤทธิ์มีเดชมีปาฏิหาริย์อะไรเหนือคนอื่น แล้วจะเอาเปรียบคนอื่นอย่างนี้เป็นสมาธิหากิน นี้เรียกว่าสมาธิที่เป็นไปเพื่อโลก เป็นไปในโลก ไม่ใช่เพื่อธรรมถ้าสมาธิเพื่อธรรม ก็ทำให้เห็นแจ้ง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วบรรลุมรรค ผลนิพพาน นี่มันก็เป็นคู่หนึ่ง ถ้าจะมัวพูดกันแต่การแบ่งประเภทอย่างนี้ก็ไม่ไหว จะหมดเวลา เท่านั้น

ก็พอจะเป็นตัวอย่างได้แล้ว ว่าสิ่งที่เรียกว่าสมาธินั้นมีอยู่เป็นประเภทๆ อย่างไร แล้วเราควรจะเลือกเอาประเภทไหน

สรุปอีกครั้งหนึ่งว่า ถ้าเอาอารมณ์ของสมาธิเป็นหลัก ก็ได้แก่สมาธิที่มีนามธรรมเป็นอารมณ์ มีรูปธรรมเป็นอารมณ์ มีผลเป็นถึง อับปนาบ้าง ไม่ถึงบ้าง ถ้าเอาผลที่ได้รับเป็นหลัก ก็มีผลทำให้เกิดเป็นสุขทันตาเห็น มีผลทำให้เกิดอำนาจทิพย์ มีผลทำให้สมบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะ มีผลทำให้สิ้นอาสวะ ถ้าเอารากฐานของการปฏิบัติ หรือเหตุปัจจัยของการที่ทำให้เกิดการปฏิบัติเป็นหลัก ก็มีสมาธิที่ถึงเจโตปราภว สมาธิที่ไม่ถึงเจโตปราภว สมาธิที่เกิดเองตามธรรมชาติ สมาธิที่เราทำให้มีขึ้น สมาธิที่ทำให้เวียนว่ายในวัฏฏะ สมาธิที่ทำให้ถอนออกมาจากวัฏฏะ สมาธิที่ถูกกิเลสตัดหนาคอบงำ ทำสมาธิเพื่อมีฤทธิ์มีเดชเอาเปรียบคนอื่น สมาธิที่มีสัมมาทิฏฐิชักจูงไป ทำสมาธิเพื่อดับทุกข์สิ้นเชิง อย่างนี้เป็นต้น

พอเรารู้ว่าสมาธิมีอยู่อย่างไร ในลักษณะอย่างนี้หรือเท่านี้แล้ว ก็พอที่จะเลือกเดินให้ถูกทาง จะหลีกเลี่ยงการกระทำอย่างมิจฉาสมาธิได้โดยไม่ยาก

วิธีเจริญสมาธิ

ต่อไปก็อยากจะพูดถึงวิธีเจริญสมาธิกันบ้างเท่าที่มีเวลา เราจะพูดกันได้แต่ใจความสำคัญ คำว่าใจความสำคัญในที่นี้ จะพูดถึงแต่ใจความที่สำคัญจริงๆด้วย ขอให้ตั้งใจกำหนดให้ดี

ได้พูดมาแล้วข้างต้นว่าสมาธิมี ๒ พวก คือพวกที่ให้ถึงฌานถึงอับปนานั้นพวกหนึ่ง พวกสมาธิที่ไม่รอดจนถึงฌาน หรืออับปนานั้นอีกพวกหนึ่ง สำหรับการปฏิบัติ หรือวิธีเจริญสมาธิประเภทที่ไม่ถึงฌาน ไม่ถึงอับปนานี้ไม่ยาก ทำไปตามความรู้สึกลึกสำนึกก็ทำได้เหมือนกัน แต่ว่า

ตั้งใจให้แรงสักหน่อย เช่น เจริญเมตตา เจริญพุทธานุสสติ ฌัมมานุสสติ ที่เป็นแต่เพียงทำความรู้สึกอย่างนั้นอยู่ในใจ มีลักษณะอาการพอที่จะสังเกตได้
อย่างนี้

๑. เพื่อชักจูงเกลี้ยกล่อมจิตใจของเรา จูงใจเราโดยตัวเราเอง เช่น เราเจริญเมตตาหนักเข้าๆ มันก็จูงใจเราให้เป็นคนเมตตา หรือจูงให้ไปรักพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ นี่เป็นการจูงใจตัวเองให้ไปแต่ในทางที่สบาย หรือสงบเย็นอยู่เรื่อย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ การเจริญเมตตา โดยตั้งความปรารถนาว่า "สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงจงเป็นผู้มีสุข อย่าได้เบียดเบียนแก่กันและกันเลย" นี่ไม่ต้องถึงกับเป็นฉานเป็นอัปปนาอะไร มันมีความรู้สึกอยู่เต็มที แต่ความรู้สึกนั้นถูกบรรจุเข้าไว้ด้วยสิ่งที่เรียกว่าเมตตา

๒. เป็นการพิจารณาพอที่จะเป็นทางเปลี่ยนอารมณ์ร้าย เช่นว่าเรา โมโหโทโส กัดกลุ่มอยู่อย่างนี้ พอมาลงมือเจริญเมตตาภาวนา หรือเจริญพุทธานุสสติ อะไรเหล่านี้มันก็เปลี่ยนอารมณ์ร้ายกัดกลุ่มนั้นให้สงบเย็นเป็นอารมณ์ที่ไม่เป็นทุกข์ อย่างนี้เขาไม่ต้องการฉานไม่ต้องการอัปปนา ทำได้ด้วยความรู้สึกธรรมดาสามัญ

๓. เป็นการอธิษฐานจิตให้แน่วแน่ไปในทางใดทางหนึ่ง เราทำซ้ำๆ กันอยู่อย่างนี้ เหมือนกับอธิษฐานจิตให้มั่นคงแน่วแน่ อยู่ในทางใดทางหนึ่ง เช่น ให้รักศีล ให้รักการทำทาน หรือเพื่อให้หมั่นไปเพื่อจะรักพระนิพพาน อย่างนี้เป็นต้น ที่เรียกว่าจาคานุสสติ สีลานุสสติ อุปสมานุสสติ ในเรื่องอนุสสติ ๑๐ นี้

นี่เป็นตัวอย่างของสมาธิประเภทที่ไม่ถึงอัปปนา มีวิธีปฏิบัติเพียงเท่านี้ก็พอแล้ว ไม่สำคัญอะไร ไม่มีเทคนิคอะไรมากมาย ไม่เหมือนสมาธิประเภทที่ต้องการให้เป็นฉาน หรือเป็นอัปปนา ฉะนั้น เราก็จะพูดถึงสมาธิประเภท

ไม่ถึงอัปภานาเพียงเท่านั้น

ต่อไปนี้จะพูดถึงสมาธิประเภทที่ต้องการให้เป็นทาน หรือที่เรียกว่า อัปภานาสมาธิ ก็มีหลักซึ่งจะย่อให้เหลือน้อยที่สุดเพียง ๘ ประการ เท่านั้น ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า สมาธิที่จะไปจนถึงฌานถึงอัปภานานั้น ต้องมี วัตถุที่เป็นต้นเป็นก้อน เป็นอะไรที่เป็นวัตถุสัมผัสได้นี้มาเป็นอารมณ์ ข้างนอก เช่น ดวงกสิณสีต่างๆ ข้างใน เช่น ลมหายใจ เป็นต้น

ถ้ากำหนดลมหายใจ แม้ว่าเราจะมองไม่เห็นตัวของมัน หรือจับมันไม่ได้ แต่มันก็เป็นวัตถุธรรมตา คือเป็นอากาศที่วิ่งไปวิ่งมาอยู่ในช่องของการหายใจ มันจึงเป็นวัตถุธรรมไม่ใช่นามธรรม ข้างนอก เอาดวงกสิณ ดวงแดง ดวงเขียวเป็นอารมณ์ ทีนี้ถ้าไม่ชอบหรือไม่เหมาะ ก็เอาของข้างใน เช่น ลมหายใจเป็นอารมณ์ ถ้าเอาของข้างนอกเป็นอารมณ์ก็เห็นง่าย เพราะตาพองอยู่ที่นั่น ถ้าเอาของข้างในเป็นอารมณ์ แม้หลับตาเสียก็รู้สึกได้ คือ รู้สึกลมหายใจที่ถูไปถูมาอยู่ในช่องของการหายใจนี้

การปฏิบัติในขั้นที่ ๑ ก็คือการกำหนดสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เป็นของจริงตัวจริงอย่างนี้เป็นอารมณ์ ในฐานะเป็นบริกรรมนิมิต-นิมิตในบริกรรม การลงมือกระทำบริกรรมไม่ได้หมายความว่าท่องด้วยปาก บริกรรมเขาหมายถึงลงมือกระทำในขั้นเริ่มแรก ท่องด้วยปากก็มี ไม่ท่องด้วยปากก็มี คนชินแต่เรื่องท่องด้วยปาก เอาคำว่าบริกรรมมาใช้เป็นการพูดการท่องพิมพ์อยู่ด้วยปาก นั้นมันถูกนิดเดียว คำว่าบริกรรมหมายถึงเริ่มกระทำ ลงมือกระทำ นิมิตในขณะที่จะเริ่มกระทำนี้ ก็คือของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เราเอามาใช้เป็นอารมณ์ เหมือนที่พูดแล้ว ข้างนอกก็เช่นดวงกสิณ เป็นต้น หรืออสุภที่นอนกลิ้งอยู่ เป็นต้น ข้างในก็คือลมหายใจ เป็นต้น มีอารมณ์ในขั้นเริ่มแรกอย่างนี้ เป็นนิมิตสำหรับกำหนด เราก็กำหนดจนนิมิตนั้นเปลี่ยนเป็นมโนภาพ

การปฏิบัติขั้นที่ ๒ เรียกว่า เปลี่ยนวัตถุนิมิต คือนิมิตที่เป็นวัตถุนั้น ให้กลายเป็นนิมิตในมโนภาพ ที่เป็นภายนอก เช่นเมื่อฟังดวงกสิณ ดวง เขียว ดวงแดง เป็นอารมณ์ ลืมตาฟังอยู่ นี้อยู่ในขั้นที่ ๑ พอขั้นที่ ๒ หลับตาก็เห็น แม้จะหลับตาอย่างไร ก็ยังเห็นอยู่เหมือนกับลืมตา นี่เป็นขั้นที่ ๒ เรียกว่า สับเปลี่ยนวัตถุนิมิตตัวจริงนั้น ให้กลายเป็นนิมิตในมโนภาพ จนถึงกับว่าเราหลับตาก็เห็น แต่ถ้าเป็นของภายใน เช่นลมหายใจอย่างนี้ มันทำได้ยากกว่านั้น แต่ก็ได้ คือตรงไหนที่ลมหายใจกระทบสม่ำเสมอเป็นประจำ ตรงนั้นสมมติเหมือนกับมีจุดใดจุดหนึ่งในลักษณะเป็นมโนภาพ เกิดขึ้น

ตรงนี้จะบอกกันนิดหน่อยว่า ถ้ากำหนดลมหายใจนี้ ต้องทำอยู่หลายขั้นคือ วิ่งตามลมหายใจไปๆมาๆอยู่เหมือนกับวิ่งตาม อย่างนี้จนได้ที่แล้ว จึงหัดหยุดอยู่ที่ตรงที่แห่งใดแห่งหนึ่ง คือเฝ้าดูอยู่ตรงที่ช่องจมูก ไม่วิ่งตามเข้าไปข้างใน ไม่วิ่งตามออกมาข้างนอก เฝ้าดูอยู่ที่ช่องจมูกจุดนั้น แล้วตรงจุดนั้นแหละจะสามารถสร้างนิมิตในมโนภาพ เป็นดวงเป็นอะไรขึ้นมาแทนลมหายใจ ลมหายใจก็ยังหายใจอยู่ แต่จิตสามารถจะสร้างอะไรเป็นนิมิตในมโนภาพ ซึ่งไม่ใช่ตัวจริง ขึ้นมาได้ตรงจุดที่ลมหายใจกระทบอยู่อย่างสม่ำเสมอ นี่ก็มีผลเหมือนกันกับที่ว่าเราจะใช้ของข้างนอกเป็นนิมิต หรือใช้ของข้างในเป็นนิมิต แต่ของข้างนอกทำง่ายกว่า อย่างฟังหลอดไฟฟ้าอย่างนี้ ฟังจนว่าหลับตาก็ยังเห็นหลอดไฟฟ้าเหมือนกับลืมตา อย่างนี้มโนภาพนี้มันทำได้ง่ายกว่าที่จะทำให้เกิดขึ้นมาจากการใช้ลมหายใจเป็นนิมิต เพราะเป็นของละเอียดประณีตกว่า แต่ของที่ทำยากอย่างนี้ ถ้าทำได้ก็ดีกว่า เพราะมันละเอียดประณีตกว่า แล้วก็เป็นสิ่งที่ทำได้

ขั้นที่ ๒ นี้เราเรียกว่า เปลี่ยนวัตถุนิมิต เปลี่ยนนิมิตที่เป็นรูปธรรม

นั้นให้กลายเป็นนิมิตในมโนภาพ ไม่ใช่เป็นตัววัตถุ นิมิตที่สร้างเป็นมโนภาพขึ้นมาได้ อย่างนี้เรียกว่าอุคคหนิมิต นิมิตตัวเดิมตัวจริงตามธรรมชาตินั้น เรียกว่าบริกรรมนิมิต พอเราไม่เกี่ยวข้องของมัน เพราะเราสร้างอันใหม่ขึ้นมาได้ในมโนภาพ ก็เรียกว่า อุคคหนิมิต

การปฏิบัติขั้นที่ ๓ อุคคหนิมิตที่ทำได้ดีจนชำนาญแล้วนี้ ก็จะทำบทเรียนต่อไปเป็นบทที่ ๓ คือจะเปลี่ยนรูปร่างสีล้นกิริยาสถานะของอุคคหนิมิตนั้นให้กลายเป็นของที่เปลี่ยนแปลงได้ เป็น movement คือไหวได้อะไรได้ จะยกตัวอย่าง สมมติว่าเฟ่งกลืนดวงเขียว ดวงแดง อย่างนี้หลับตาเห็นโดยไม่ต้องดูตัวของจริงที่วางอยู่ตรงหน้า หลับตาเห็นดวงนั้นได้ในมโนภาพ แล้วก็เปลี่ยนนิมิตที่นิ่งๆ ให้มันเป็นนิมิตที่เคลื่อนไหวได้ ให้ใหญ่ได้ ให้เล็กได้ ให้เปลี่ยนสีต่างๆได้ ให้เคลื่อนไหวไปมาทางโน้นทางนี้ทางไหนได้ หลายๆอย่างตามต้องการนี้ เรียกว่าเปลี่ยนอุคคหนิมิตให้กลายเป็นปฏิภาคนิมิต ตามที่จิตประสงค์

นี่เป็นเรื่องที่ฟังยาก จะเอาอันไหนมาทำ มันก็คือจิต แล้วอันไหนถูกกระทำ มันก็คือจิต เพราะฉะนั้น จิตจึงเป็นสิ่งที่แบ่งออกไปได้เป็นหลายแง่หลายมุม อะไรบังคับจิต มันก็จิตนั้นแหละ จิตที่เรียกว่าสติมันแหละบังคับจิต จิตที่เป็นความรู้สึกมันแหละถูกบังคับ ถ้าเราทำได้อย่างนี้ ก็บอกอยู่ในตัวแล้วว่า จิตเดียวกันถูกบังคับ และเป็นไปได้ตามการบังคับหลายสิ่งหลายอย่างหลายแบบ นั่นแหละคือคุณสมบัติที่เกิดขึ้นใหม่ ว่าเดี๋ยวนี้จิตสามารถที่จะกระทำอะไรได้มากกว่าธรรมดา คือถ้าพูดถึงการบังคับจิต ก็บังคับได้หลายอย่างหลายแบบ

ก็ลองเปรียบเทียบดูตามลำดับขั้น ที่แรกมันเป็นวัตถุข้างนอก แล้วเรามาทำให้เป็นนิมิตข้างใน แต่ว่ายังหยุดนิ่งอยู่ แล้วเราก็ทำให้มันเปลี่ยนได้

ทุกอย่างทุกประการ เปลี่ยนสี เปลี่ยนกิริยาอาการ เปลี่ยนรูป เปลี่ยนขนาด เปลี่ยนอะไรได้ นี่มันไกลมาเท่าไรแล้วในการบังคับจิต เมื่อเราทำได้อย่างนี้ก็หมายความว่าบังคับจิตได้พอสมควร จะทำบทเรียนที่ ๔ ต่อไป

การปฏิบัติขั้นที่ ๔ ในขณะที่มีปฏิภาคนิมิตที่เหมาะสมอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น เราทำให้จิตเกิดความรู้สึกขึ้นในภายใน เป็นความรู้สึกที่เรียกว่าเป็นองค์ฌาน เช่น ปิติ เช่น ความสุข อย่างนี้ ทำให้มันปรากฏรู้สึกแกจิตได้หมายความว่า พร้อมกับที่ตาข้างในเห็นมโนภาพที่เป็นปฏิภาคนิมิตอยู่นั้น เราสามารถจะรู้สึกความสุข หรือความปิติ หรือวิตก วิจารณ์ หรือเอกัคคตา อะไรแล้วแต่จะเรียก ที่เป็นองค์ฌานนั้นได้ด้วย

อันแรกที่จะมาก่อน ควรจะโน้มไปยังความรู้สึกที่เป็นปิติ หรือเป็นสุข มันง่ายกว่า ที่เรียกว่าวิตก วิจารณ์ นั้น ในขณะที่นิมิตปรากฏอยู่ในตาข้างใน ไม่ใช่ตาข้างนอก ความที่จิตกำหนดอยู่ที่นิมิตนั้น เราเรียกว่าวิตก ความที่จิตรู้จักแจ่มแจ้งเข้าใจอย่างทั่วถึงในนิมิตนั้น เราเรียกว่าวิจารณ์ เพราะความที่มันเป็นได้อย่างนั้น คือจิตมีแต่สิ่งนั้นเป็นอารมณ์เดียว นั้นเรียกว่าเอกัคคตา เราอาจจะลองทำความรู้สึกดูในอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๕ อย่างนี้ คือวิตก หรือวิจารณ์ หรือปิติ หรือสุข หรือเอกัคคตา นี้ก็ทำได้

ในขั้นแรกไม่สามารถจะทำได้พร้อมกันทุกอย่าง ก็พยายามดึงขึ้นมาทีละอย่าง คือดึงให้เกิดขึ้นมาในความรู้สึกทีละอย่าง เช่น ปิตีก่อน แล้วสุข แล้วดูให้คิดว่ามันกำหนดอยู่ที่นิมิตนี้เอง ซึ่งเรียกวิตก แล้วก็ดูอย่างทั่วถึงก็เรียกว่าวิจารณ์อย่างนี้ แล้วดูความที่จิตหยุดนิ่งอยู่ในความเป็นอย่างนี้ ก็เรียกว่าเอกัคคตา ครั้งแรกคงจะล้มลุกคลุกคลาน ล้มไปล้มมาอยู่หลายครั้งหลายหน แต่แล้วมันก็จะค่อยๆมั่นคงขึ้น จนมีความรู้สึกได้พร้อมกันทั้ง ๕ อย่างเมื่อเราต้องการ

การปฏิบัติขั้นที่ ๕ นี้ก็เรียกว่า ทำองค์แห่งฌานทั้ง ๕ ให้เกิดขึ้นได้แล้ว ครบทั้ง ๕ องค์แล้ว ก็เลื่อนไปอีกชนิดหนึ่ง คือมีความรู้สึกต่อจิตที่ประกอบอยู่ด้วยองค์ญาณทั้ง ๕ นี้ ซึ่งเรียกว่าจิตตั้งอยู่ในปฐมฌาน คือฌานที่ ๑ หรือฌานที่แรกของพวกอรูปฌาน คือฌานที่ต้องอาศัยรูปธรรม วัตถุประสงค์เป็นอารมณ์ ทำจนประสบความสำเร็จในขั้นแรก ก็คือที่เรียกว่ารูปฌานที่ ๑ นี้ มีความรู้สึกเป็น วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา

ที่นี่ ต้องการการทำให้ชำนาญ อย่าให้มันลุ่มลุกคลุกคลาน อย่าเพ้อละโมภโลกลามจะทำต่อไป การปฏิบัติทางจิตลุ่มละลาย เพราะว่าคนละโมภมาก จะทำเอาเร็วๆ เลื่อนชั้นๆ มันก็ทำไม่ได้ แล้วลุ่มละลายย้อนหลังก็ได้ ฉะนั้นพยายามทำให้ได้ในขั้นแรกๆ แล้วก็ทำให้มันชำนาญซ้าๆ ซากๆ ซ้ำๆ ซากๆ ซ้ำๆ ซากๆ แบบซ้อมนั่นแหละ ซ้อมอยู่เสมอ จนรู้สึกแน่นอนว่าไม่หลุดมือไปอย่างแน่นอนแล้ว จึงค่อยเลื่อนขึ้นไปยังขั้นที่ถัดไป ฉะนั้นในขั้นที่ ๕ ในบทเรียนที่ ๕ นั้น เราทำปฐมฌานนี้ให้เป็นที่คล่องแคล่วอยู่ในกำมือของเรา อยู่ในอำนาจของเรา เราต้องการความรู้สึก ๕ อย่างนี้เมื่อไรก็ได้เมื่อนั้น แล้วจึงจะเลื่อนไปถึงบทเรียนที่ ๖ คือทำสิ่งที่เรียกว่า ฌานหรือรูปฌานนี้ ให้เปลี่ยนไปสู่ฌานที่ดีกว่า ยิ่งกว่าขึ้นไปอีก ไปสู่ฌานที่ ๒ ฌานที่ ๓ ฌานที่ ๔

การปฏิบัติในขั้นที่ ๖ สำหรับฌานที่ ๒ ฌานที่ ๓ ฌานที่ ๔ ไม่มีอะไรมาก นอกจากปลดองค์ฌานที่มีมากมายนักในฌานที่ ๑ นั้นออกเสียบ้าง เช่น ในฌานที่ ๑ ปฐมฌานนั้น มีตั้ง ๕ องค์ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา ที่นี้ก็กระทำไปในทางที่ปลดทิ้งออกไปเสียบ้าง เช่น ไม่ให้เกิดความรู้สึกที่เป็นวิตกวิจาร ก็เหลืออยู่แต่เพียง ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา อย่างนี้เป็นต้น

ที่นี้ทำต่อไปเป็นฌานที่ ๓ ที่ ๔ ก็ปลด ปีติ สุข ออกไปเรื่อยๆจนยังเหลือแต่อุเบกขากับเอกัคคตา เป็นชั้นที่ ๔ เป็นชั้นจตุตถฌาน นี้เรียกว่า บทเรียนที่ ๖ กล่าวคือทำฌานที่ได้แล้วนั้น ให้เป็นฌานที่ประณีตกว่า ยิ่งขึ้นไปเป็นลำดับๆ เมื่อได้ฌานที่ ๑ แล้ว ก็ให้ได้ฌานที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ขึ้นไปตามลำดับ โดยหวังความรู้สึกที่เป็นองค์ฌานนั้นเอาไว้แต่เพียงน้อยองค์เข้าๆ นอกนั้นปลดทิ้งไป

การปฏิบัติในชั้นที่ ๗ ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าการซักซ้อมให้ถนัดมือให้อยู่ในอำนาจโดยแท้จริง ในทุกแง่ทุกมุม ย้อนหลังมาหาอันแรกๆ ทำปฐมฌานให้คล่องแคล่ว ทำทุติยฌานให้คล่องแคล่วๆๆ กลับไปกลับมาจากให้อย่างคล่องแคล่ว เมื่อไรก็ได้ เท่าไรก็ได้ ในสถานะการณ์เช่นไรก็ได้ ตามธรรมดาเราทำไม่ได้ ถ้าไม่ได้ความสงบสงัดเพียงพอแล้วทำสมาธิไม่ได้ แต่พอมาถึงขั้นนี้แล้ว เราทำได้ "แม้ในท่ามกลางกองเพลิง" ว่าอย่างนั้น ใช้คำว่าอย่างนั้นดีกว่า คือสถานะการณ์จะขลุกขลักโกลาหลุ่นวายอย่างไรก็ทำได้ ต่อหน้าวิสภาพการมณที่ยุ่งวุ่นอย่างไรเท่าไร ก็ทำได้ นี่เป็นบทเรียนที่ ๗

การปฏิบัติขั้นสุดท้ายที่ ๘ บทเรียนขั้นนี้คือ เราจะหยุดอยู่ในสถานะของฌานใดฌานหนึ่งนานเท่าไรก็ได้ อย่างนี้เขาเรียกว่าเป็นสมาบัติ แปลว่าถึงพร้อมเข้าถึงแล้วแลอยู่ หยุดอยู่ในสภาวะอย่างนั้น นาน ๑ ชั่วโมงก็ได้ ๒ ชั่วโมงก็ได้ หลายวันก็ได้ ตามที่ต้องการ แล้วมันจะเข้าออกของมันได้เอง เพราะความคล่องแคล่วชำนาญในการฝึกมาแล้วตั้งแต่ขั้นที่ ๗ เข้า-ออกได้อย่างคล่องแคล่วตามต้องการ แล้วมาถึงนี้ เราก็หยุดอยู่ได้ตามต้องการ จะอยู่ในสมาบัตินานเท่าไรก็ได้เท่านั้น นี่มันก็จบเท่านี้ แต่รายละเอียดของแต่ละขั้นๆมีมาก

นี่เราแบ่งให้เห็นว่า มันมีอยู่ในลักษณะการปฏิบัติ ๘ อย่างนี้เท่านั้น

พูดสั้นๆที่สุดก็ว่า เอาอารมณ์ที่เป็นวัตถุมาฟังพิจารณา แล้วก็เปลี่ยนอารมณ์ วัตถุให้เป็นอารมณ์ใหม่โนภาพ แล้วเปลี่ยนอารมณ์ใหม่โนภาพที่หยุดนิ่งนั้น ให้ไหวได้ตามที่เราต้องการ ทำอย่างนั้นจิตเหมาะสมแล้วที่จะห่วงความรู้สึก ที่เป็นองค์ฌานคือ วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา ขึ้นมาได้ พอหัดห่วง ให้ได้สมบูรณ์ ก็ได้ฌานขั้นแรกคือปฐมฌาน แล้วทำความรู้สึกชนิดที่ ละเอียดไปกว่า เอาไว้แต่บางองค์ ทิ้งไปเสียบางองค์ ก็เป็นฌานที่ประณีต ขึ้นเป็นฌานที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ แล้วก็หัดให้เกิดความชำนาญในทุกแง่ทุกมุม เกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ ในที่สุดก็สามารถจะเข้าสมาบัติ คือหยุดอยู่ในภาวะของ ฌานใดฌานหนึ่งได้นานตามที่ตัวต้องการ ก็มีเท่านั้นเอง

หลักปฏิบัติ

ในการเจริญอานาปานสติภาวนา

ที่นี้อยากจะทบทวนความเข้าใจ ด้วยตัวอย่างที่เกี่ยวกับอานาปานสติ บ้าง โดยหลักที่กล่าวมาแล้ว ๘ อย่างนั้นแหละ ซึ่งกล่าวไว้เป็นหลักกว้างๆ ว่าจะใช้อะไรเป็นอารมณ์ก็ได้ ใช้กลิ่นก็ได้ ใช้รส สุข ฌานอนอยู่ก็ได้ หรือใช้ ลมหายใจก็ได้ เดี่ยวนี้อยากจะแนะนำการใช้ลมหายใจเป็นอารมณ์นั้น เป็น สิ่งที่พระพุทธเจ้าท่านสรรเสริญ ท่านแนะนำอานาปานสตินี้มีประโยชน์ มี อานิสงส์เพราะไม่หยاب ประณีต ไม่น่ากลัว ไม่ไกลหาลวุ่นวาย สะดวกที่ว่า เราจะไปนั่งทำที่ตรงไหนก็ได้ จึงเสนอแนะอานาปานสติ ถ้าจะใช้กลิ่นใช้รส สุข นั้นลำบาก ยุ่งยาก น่ากลัว ไม่สะดวก จะไปตรงไหนก็ต้องหอบเอากลิ่น ไป หรือไปที่ป่าช้าจึงจะทำได้ อย่างนี้เป็นต้น ลมหายใจนั้นอยู่กับเราตลอดเวลา เราไปนั่งตรงไหนทำตรงไหนก็ได้ ท่านจึงแนะนำให้ใช้ลมหายใจ

เกี่ยวกับลมหายใจนี้ เอลมหายใจนั้นเองเป็นนิमित รูปธรรมตาม
ธรรมดานี้มีอยู่ตามธรรมชาติ ที่นี่ เราจะต้องรู้จักลมหายใจนี้ว่ามันเป็นอะไร
กันแน่ ไม่ใช่สักแต่ว่าลมหายใจ ถ้าเราจะรู้จักลมหายใจดี เราก็ต้องมีการ
หายใจดู คือมีการหายใจในความรู้สึกที่ควบคุม หรือศึกษามันอยู่ สังเกต
มันอยู่

ขั้นที่ ๑ ลมหายใจยาวเป็นอย่างไร ขั้นที่ ๒ ลมหายใจสั้นเป็น
อย่างไร นี่ก็จะต้องศึกษากันนาน คือให้รู้ว่าลมหายใจสั้นมีอิทธิพลแก่
ร่างกายอย่างไร ลมหายใจยาวมีอิทธิพลแก่ร่างกายอย่างไร

ขั้นที่ ๓ ด้วยเหตุที่ว่า ลมหายใจนั้นเป็นของที่เนื่องกันอยู่กับร่างกาย
ไปด้วยกันมาด้วยกันอะไรอย่างนี้ ฉะนั้น ในบาลีจึงเรียกลมหายใจนั้นแหละ
ว่าเป็นกาย ฟังดูให้ดี เรียกลมหายใจนั้นแหละว่าเป็นกายชนิดหนึ่ง เพราะ
มันเนื่องกันอยู่กับกายนี้ กายเนื้อกายหนังนี้ ถ้าลมหายใจละเอียด กายเนื้อ
กายหนังนี้มันก็จะละเอียดคือสงบว่าง ถ้าลมหายใจหยาบ ร่างกายเนื้อหนังนี้
มันก็หยาบ หรือว่าถ้าเมื่อร่างกายมันหยาบ เช่นว่าเหนื่อยเป็นต้น ลมหายใจ
ก็หยาบ เมื่อร่างกายสบายดีลมหายใจก็พลอยละเอียด นี่เป็นของเนื่องกันจน
ถึงกับไปด้วยกันมาด้วยกัน จนถือว่าเป็นอันเดียวกัน

ที่ที่ให้ศึกษาลมหายใจสั้นและยาวนี้ก็เพื่อให้รู้ข้อนี้ ให้รู้ว่ามันเนื่องกัน
อยู่กับร่างกายอย่างนี้ เมื่อลมหายใจมีลักษณะอย่างนี้ มีปกติภาวะธรรมชาติ
อย่างนี้ มีอิทธิพลต่อร่างกายเนื้อหนังอย่างนี้ นี่ก็หัดนั่งดูอย่างนี้กันไปก่อน
ในตอนต้นๆ ให้รู้จักลมหายใจยาว รู้จักลมหายใจสั้น รู้จักความที่ลมหายใจ
เป็นของปรุงแต่งร่างกาย

ขั้นที่ ๔ ก็มาถึงบทที่ว่า จะฝึกการควบคุมลมหายใจให้ละเอียด เพื่อ
ว่าเราจะ得有มีร่างกายอันละเอียด และเราจะควบคุมลมหายใจให้สงบ เพื่อว่า

เราจะได้มีร่างกายอันสงบ ฉะนั้น เราจะควบคุมลมหายใจได้อย่างไร ก็คือระเบียบปฏิบัติที่เรียกว่าอานาปานสตินี้เอง ลมหายใจหายับบังคับให้ละเอียดได้อย่างไร ลมหายใจยาวบังคับให้สั้นได้อย่างไร ผีกฝนอยู่แต่อย่างนี้จนบังคับได้

เคล็ดของการปฏิบัติก็คือว่า เมื่อกำหนดลมหายใจในขั้นแรก ก็กำหนดลมหายใจเหมือนกับวิ่งตามลมหายใจ หายใจเข้าหรือหายใจออก ก็ตาม จิตในนามว่าสตินี้ก็วิ่งตาม ลมหายใจออกมาสุดแค่นั้น หายใจเข้ามาสุดแค่นั้น หายใจออกมาสุดแค่นั้น หายใจเข้ามาสุดแค่นั้น ทำหน้าที่เหมือนวิ่งตามอยู่ตลอดเวลา เราสมมติว่า มันหยุดแค่นั้นเมื่อหายใจเข้า มันหยุดแค่นั้นเมื่อหายใจออก เราสมมติเอาที่ปลายจมูกก็ได้ ที่สะดือก็ได้ ระหว่างที่ความรู้สึกวิ่งไปวิ่งมาอยู่ตามลมหายใจอยู่ อย่าให้มีเวลาร่าง อย่าให้ระยะขาดตอน ครั้งแรกต้องหัดถึงอย่างนี้ เมื่อทำได้อย่างนี้ก็หมายความว่าเราชนะมานิดหนึ่งแล้ว ชนะขึ้นมาขั้นหนึ่งแล้ว คือบังคับจิตได้ ว่าจงวิ่งตามลมหายใจอย่างเดียว

บทเรียนที่ทำยากขึ้นไปอีก ก็คือไม่ต้องวิ่งตาม ฝ้าดูอยู่ที่จุดใดจุดหนึ่ง คือจุดที่จะงอจมูก อย่าหนีไปไหนก็แล้วกัน ให้ฝ้าดูอยู่แต่ตรงที่ช่องจมูก เมื่อลมหายใจผ่านที่ตรงนี้ ให้รู้สึกให้เต็มทีก็แล้วกัน เมื่อมันเข้าเลยไปในห้องแล้ว หยุดอยู่แล้วก็ข้างมัน ไม่ต้องไปยุ่ง หรือมันออกพ้นจากจมูกไปแล้ว ก็อย่าไปยุ่งไปสนใจกับมัน สนใจแต่เมื่อมันกระทบที่จมูก

ตรงนี้จะเกิดระยะที่ว่าง คือว่างจากการควบคุม หรือควบคุมยากขึ้นมาบ้าง เพราะเราคอยกำหนดแต่ที่ตรงสุดของปลายจมูก แต่ที่นี้เนื่องจากเราเคยบังคับได้ดี ตั้งแต่ระยะวิ่งตามๆนั้นแหละ บังคับได้ดี ทำได้ดี พอมาถึงตอนนี้ยังมีผลอยู่ คือ เราคอยบังคับแต่ตรงช่องจมูกก็ยังสามารถ ไม่หนี

ไปไหนเสีย ในขณะที่มันเลยช่องจุมกเข้าไปข้างในหรือออกมาข้างนอก นี่จึงเป็นข้อพิสูจน์ให้เห็นว่า เราบังคับจิตได้เพิ่มขึ้นมาอีกชนิดหนึ่ง

ทีนี้เราก็มีจุดตรงที่มันกระทบ ตรงที่ช่องจุมกนั้นเป็นหลัก ตรงนั้นเรียกว่าอารมณ์หรือนิมิตในการบริการที่สมบูรณ์แล้ว รู้สึกลมที่กระทบอยู่ที่ตรงนั้นอยู่เป็นประจำนี้เรียกว่าบริการ ทีนี้ก็เปลี่ยนจุดนั้นให้เป็นมโนภาพแทนที่จะกำหนดเป็นตัวลม ก็กำหนดให้มีความรู้สึกเหมือนกับว่าดวงหรืออะไรก็ตามใจมีอยู่ก่อนหนึ่งทีนั้น บางทีก็เป็นดวงขาว บางทีเป็นดวงแดง ไม่เหมือนกันทุกคน บางทีก็เป็นเหมือนกับดวงอาทิตย์มาอยู่ที่นั้น ดวงจันทร์อยู่ที่นั้น บางคนก็เหมือนกับโยเมงมุกกลางแสงแดดปรากฏอยู่ที่ตรงนั้น จะเป็นอะไรก็ช่างมันอย่าไปฝืนมัน

สิ่งอะไรปรากฏขึ้น ก็จงถือเอาสิ่งนั้นเป็นอุคคหนิมิต คือนิมิตในมโนภาพที่สร้างขึ้นมาสสำเร็จแล้วที่ตรงจุดนั้น เราไม่สนใจกับลมหายใจตัวจริงอีกต่อไป มาสนใจกับมโนภาพที่สร้างขึ้นมาจากตัวมันเอง ให้เป็นของนิ่ง แน่วแน่นอยู่อย่างนั้น ถ้าเป็นดวงขาว ก็ให้ขาวอยู่อย่างนั้น เขียวก็ให้เขียวอยู่อย่างนั้น เป็นโยเมงมุกก็เป็นอยู่อย่างนั้น เป็นปุยฝ้ายก็เป็นอยู่อย่างนั้น อย่าพอไปเปลี่ยนแปลงมัน คือจะต้องทำอย่างนั้นจนชำนาญได้เท่าไรก็ได้ นานเท่าไรก็ได้ เมื่อไรก็ได้ แล้วจึงค่อยเลื่อนบทเรียน

พอชำนาญแล้วน้อมจิตไปเพื่อจะบังคับให้มันเปลี่ยน เปลี่ยนรูป เปลี่ยนร่าง เปลี่ยนสี เปลี่ยนอริยาบถ เปลี่ยนเป็นทุกอย่างที่ต้องการให้เปลี่ยน นี่เรียกว่า เปลี่ยนอุคคหนิมิตให้กลายเป็นปฎิภาคนิมิต เมื่อทำได้ อย่างนี้ก็พิสูจน์อยู่ในตัวแล้วว่า อ้าว เราบังคับจิตเพิ่มขึ้นมาได้อีกชนิดหนึ่ง บังคับได้ตามต้องการ แล้วแต่จะชอบ นิมิตที่ปรากฏนี้ บางทีบางสมัย บางฤดูกาล มันอาจจะไม่เหมือนกันก็ได้ แต่เรายอมรับเอา เพราะไม่ใช่ของจริง

อะไร เป็นเพียงนิमितสำหรับฝึกหัด

เมื่อบังคับให้เปลี่ยนแปลงได้เป็นปฏิภาคนิมิตคล่องแคล่วชำนาญแล้ว มันบอกอยู่ในตัวแล้วว่า บังคับจิตได้ถึงขนาดนี้ เพราะฉะนั้นเราสามารถที่จะ บังคับความรู้สึกที่เป็นองค์ฌาน เช่น วิตก วิจาร์ ปิตี สุข เอกัคคตา ให้ ค่อยๆเกิดขึ้นมาให้ชัดเจนทีละองค์ ๒ องค์ จนเต็มเบ็ยมครบทั้ง ๕ องค์ นี้ ก็มีการบรรลุปฐมฌานอย่างที่ว่ามาแล้วข้างต้น แล้วก็ทำให้ประณีตเข้า ให้ เหลือน้อยองค์เข้า เป็นหุตยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน ไปตามลำดับ แล้ว ฝึกให้ชำนาญ จนกว่าจะหยุดอยู่ในภาวะอย่างที่ไม่เปลี่ยนแปลง ได้นานเป็น สมบัติ อย่างนี้ก็ไ้

นี่ตัวอย่างเกี่ยวกับการฝึกอานาปานสติ โดยหลักที่แท้จริงที่เป็นขั้น หัวใจก็มีเพียงเท่านี้ รายละเอียดปัญหาปลีกย่อยยังมีอีก แต่ไม่สำคัญอะไร ถ้าทำถูกหลักอย่างนี้แล้ว ก็ต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่จะทำให้ประสบความสำเร็จ ทั้งหมดนี้เรียกว่าวิธีเจริญสมาธิที่เป็นใจความสำคัญของเรื่อง

บททวนอีกทีหนึ่งว่า สมาธิประเภทที่ไม่ต้องการฌาน ไม่ต้องการ อับปนาสมาธินั้น มันสักแต่ว่าทำความรู้สึกคิดนึก เช่น เจริญเมตตานุสสติ พุทธานุสสติ นึกถึงความตาย นึกถึงอะไรก็ตามใจ เพื่อชักจูงเกลี้ยกล่อมจิต ให้เป็นไปในทางดี หรือว่าจะใช้เป็นเครื่องระงับอารมณ์ร้ายให้เป็นอารมณ์ดี ระงับอารมณ์ร้อนให้กลายเป็นอารมณ์เย็น หรือเพื่ออิฐฐานจิตของตัว เพื่อให้ แน่วแน่ไปแต่ในทางใดทางหนึ่งที่ต้องการ อย่างนี้ไม่ต้องการสมาธิต้องการ ฌานอะไรมากมาย แต่ถ้าทำได้ ก็เรียกว่าสมาธิประเภทหนึ่ง

ส่วนสมาธิประเภทที่ต้องการฌาน ต้องการอับปนา ก็ต้องทำอย่างที่ว่า นับตั้งแต่เอาอะไรมาเป็นอารมณ์ตามธรรมชาติ แล้วเปลี่ยนอารมณ์ธรรมชาติ เป็นอารมณ์ในมโนภาพ แล้วเปลี่ยนอารมณ์ในมโนภาพให้เปลี่ยนแปลงไป

ตามต้องการ แล้วถือโอกาสหวังความรู้สึกที่เป็นองค์ฌานขึ้นมาในขณะนั้น พองค์ฌานครบถ้วนก็เป็นอัปปนา ได้บรรลุฌานใดฌานหนึ่ง เช่น ปฐม-ฌาน เป็นต้น จนกระทั่งถึงฌานที่สูงขึ้นไป ด้วยการปลดอารมณ์ที่เป็นองค์ฌานนั้นทิ้งออกไปๆ แล้วก็ชำนาญจนหยุดอยู่ในฌานไหน นานเท่าใดก็ได้ เรียกว่าสมาบัติ

อานิสงส์ของสมาธิ

เรื่องที่จะพูดเป็นเรื่องสุดท้ายก็คืออานิสงส์ อานิสงส์ของการเจริญสมาธินี้ก็ควรจะทราบ เพราะว่ามันเป็นประโยชน์ที่จะพึงได้รับ และแม้ว่ายังไม่ได้รับประโยชน์ก็ยังเป็นกำลังใจ เป็นสิ่งกระตุ้นให้เกิดกำลังใจ ในการที่จะทำจริงๆ ดังนั้นเราควรจะต้องรู้อานิสงส์หรือผลของมัน ที่จริงเราต้องเข้าใจไปจนถึงว่า ธรรมชาติแท้ๆ ธรรมชาติล้วนๆมันก็ต้องการความสงบ ใครจะเกียจก็เกียจได้ตามใจ แต่เอาตามรู้สึกว่าจะธรรมชาติแท้ๆคือความสงบ ความวุ่นวาย เป็นสิ่งผิดธรรมชาติ ธรรมชาติมันต้องการให้เป็นอย่างสงบ ไม่ต้องการความวุ่นวาย ฉะนั้นการจะทำอะไรให้เป็นไปเพื่อความสงบนี้ มันเป็นเกลอกับธรรมชาติ เข้ากันได้กับธรรมชาติ ไปด้วยกันได้กับธรรมชาติ แล้วความสงบนั้นเป็นความสงบสุข ถ้าไม่สงบก็ไม่ใช่ธรรมชาติ พวกกันอย่างนี้ดีกว่า ว่ามันผิดธรรมชาติ ถ้าจะถือเอาความไม่สงบเป็นธรรมชาติ มันก็มีเหตุผลที่จะค้านว่าส่วนมากนั้นสงบ ที่ไม่สงบนั้นมาเป็นครั้งคราวชั่วประเดี๋ยวประด๋าว ส่วนที่เป็นความสงบนั้น คล้ายๆกับว่าเป็นอยู่ตลอดเวลา

เนื้อแท้ของธรรมชาติคือความสงบ และเป็นไปเพื่อความสงบ ผลของสมาธิก็คือเพื่อความสงบเป็นข้อแรก ไม่วุ่นวาย นี้เราได้เป็นเกลอกับธรรมชาติ มีความสงบได้โดยง่าย แต่ความสงบนี้มีหลายชั้น สงบง่ายๆตาม

จิตไม่เป็นสมาธิมันใช้ไม่ได้ ไม่มีโอกาสจะใช้ ไม่เข้ารูปกันได้เลย พอจิตเป็นสมาธิมันปรุงเป็นความรู้ขึ้นมาได้อย่างนี้ นี่ลักษณะของสิ่งที่เรียกว่าสมาธินั้นก็คือทำให้เห็นจริง เห็นแจ้งในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริงได้ในตัวมันเองโดยอัตโนมัติ

นี่คืออานิสงส์ใหญ่อานิสงส์ทั่วไป คือเราจะไม่พูดถึงอานิสงส์ ๔ อย่างที่พูดแล้วพูดเล่ามาแต่ต้น อานิสงส์ของสมาธิเพื่อความสุขในปัจจุบัน เพื่อหุทธิพิทย์ เพื่อตาทิพย์ เพื่อความสมบูรณ์แห่งสติสัมปชัญญะ เพื่อสิ้นอาสวะนั้นพูดตามแบบ ก็รู้กันอยู่แล้วจะไม่พูดอีก ที่ต้องการจะพูดนี้ก็คิดว่า เราใช้สมรรถภาพอันลึกซึ้งลึกกลับของจิตได้เดี๋ยวนี้ ก่อนนี้เราไม่สามารถจะเอามาใช้ได้ แต่เมื่อเราทำสมาธิได้เราจะเอาอำนาจหรือคุณสมบัติอันลึกกลับที่สุดของจิตนี้ ออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้โดยการทำให้เป็นสมาธิ นี่เป็นหลักทั่วไปโดยเฉพาะในพุทธศาสนา

ที่นี่ อายากจะพูดถึงอานิสงส์ที่อาจจะนำมาใช้ได้กับคนสมัยนี้ แก่คนสมัยปัจจุบันนี้ ในโลกอันร้อนระอุเป็นไฟนี้ จะเอาสิ่งที่เรียกว่าสมาธิในพุทธศาสนามาใช้เป็นประโยชน์ได้อย่างไร

บางคนอาจจะรู้สึกว้า ผิดวิสัย ชัดกันโดยสิ้นเชิง อย่าไปพูดถึงดีกว่า แต่ที่แท้แล้วไม่ใช่อย่างนั้น มันเป็นเรื่องที่จะเอามาประยุกต์ให้เป็นประโยชน์ได้กับมนุษย์ในสมัยปัจจุบัน พูดตักหน้าไว้ทีก็พูดว่า โลกบัดนี้ยังต้องการสิ่งที่เรียกว่าสมาธิอย่างยิ่ง ยิ่งกว่ายุคไหนๆเสียอีก หมายความว่าถ้ามันสบายดีแล้ว จะไปต้องการอะไรกัน มันก็ไม่ต้องการอะไร เดียวนี้มนุษย์มีทุกข์มาก ต้องการสิ่งที่จะมาแก้ไขหรือดับความทุกข์นี้เสีย จึงต้องใช้จิตที่มีสมรรถภาพในลักษณะที่เรียกว่า สมาธินี้แหละก่อน

ในที่นี้ก็อยากจะพูดถึงลักษณะของความเป็นสมาธิ ที่ประกอบอยู่ด้วย

คุณสมบัตินี้ต้องการกันอย่างยิ่ง แม้ในปัจจุบันนี้ ฉะนั้นขอให้ท่องไว้เลย จำไว้ให้แม่นยำถึงกับท่องไว้ได้เลยว่า ปริสุทฺโธ สมาหิตโต กัมมณีโย ๓ คำ ปริสุทฺโธ แปลว่าบริสุทธิ์, สมาหิตโต แปลว่าตั้งมั่น, กัมมณีโย-ว่องไวในหน้าที่การงาน จิตที่บริสุทธิ์ แล้วจิตนั้นตั้งมั่น แล้วจิตนั้นว่องไวในหน้าที่ของมัน เมื่อรวมกันทั้ง ๓ นี้เรียกว่า จิตนั้นมีสมาธิหรือเป็นสมาธิ

คนโดยมากไปคิดว่า สมาธิแล้วก็ต้องหลับตา ตัวแข็ง นั่งอยู่เฉยๆ เป็นสมาธิ อย่างนั้นว่าเอาเอง ในพระคัมภีร์ไม่ได้ว่าอย่างนั้น ระบุลักษณะของความเป็นสมาธิที่ถึงที่สุดแล้วว่าได้แก่จิตสะอาด แล้วก็จิตตั้งมั่น แล้วก็จิตว่องไวในหน้าที่ของมัน จะให้คิดอะไรก็คิดได้ดี จะให้หยุดก็หยุด จะให้ทำอะไรก็ทำได้ดีทั้งนั้น

ปริสุทฺโธ ก็คือว่าเวลานั้นไม่มีอะไรสกปรกเศร้าหมอง เพราะฉะนั้นจิตจึงได้คุณสมบัติเดิมแท้ของมันมาทำหน้าที่, สมาหิตโต ตั้งมั่นนั้นหมายถึงว่า มันไม่พว้า กระแสของจิตหรือกำลังของจิตไม่พว้า มารวมอยู่ที่จุดเดียว ฉะนั้นจึงมั่นคงแข็งแรงตั้งมั่น, แล้ว กัมมณีโย นี้เพราะว่าถูกอบรมดีที่สุดแล้ว สามารถจะใช้ทำอะไรได้ทุกอย่าง

ประโยชน์ของสมาธิในสมัยปัจจุบัน

ถ้าพูดกันถึงสมัยปัจจุบันหยกๆนี้ จะเอาสมาธิมาใช้เป็นประโยชน์ได้อย่างไร? การที่จะประยุกต์กับปัจจุบันนี้ ก็ต้องใช้คุณสมบัติของจิต คือ

คุณสมบัตินี้ ๑ ถ้าจิตบริสุทธิ์ มันก็ไม่ทำคอร์รัปชัน ในสมัยที่โลกเต็มไปด้วยคอร์รัปชัน นี้บริสุทธิ์ ลองมีจิตที่บริสุทธิ์แล้วมันไม่คอร์รัปชัน คำว่า corrupt นี้แปลว่า จุดด่างสกปรกในพื้นที่อันขาว บริสุทฺโธ เป็นจิตที่บริสุทธิ์แล้ว จะทำอะไรที่สกปรกไม่ได้ ฉะนั้นสิ่งสกปรกในจิตใจของมนุษย์สมัยนี้

ขจัดออกไปได้ด้วยคุณสมบัติที่ ๑ ของจิตที่เป็นสมาธิ คือบริสุทธิ์

คุณสมบัติที่ ๒ เรียกว่า สมาธิโต ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว ก็เพื่อให้จิตของคนสมัยปัจจุบันนี้ไม่หวั่นไหวต่อความย่ำแย่ยั่ววนของวัตถุนิยม ความเอร็ดอร่อย ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ที่เป็นเนื้อเป็นหนัง เป็นกามารมณ์นี้ มีความยั่ววนมาก ถ้ามีลักษณะของสมาธิโต ตั้งมั่นแล้ว คนในโลกทุกวันนี้จะสามารถทนได้สู้ได้ ไม่หวั่นไหวไปตามความยั่ววนของความก้าวหน้าของวัตถุนิยม ผู้ค้นคว้าความก้าวหน้าทางวัตถุนั้น เป็นพวกนักการค้า จะเอาประโยชน์จากคนอื่นที่ถูกหลง เดียวนี้เราเป็นผู้ที่ใครๆหลงไม่ได้

คุณสมบัติที่ ๓ ที่ว่า กัมมณีโย ว่องไวในหน้าที่การงาน นี้เราเอาประโยชน์อย่างกว้างเลยว่าเป็นโลกที่ก้าวหน้า ที่เจริญ ที่อะไรในสมัยปัจจุบันนี้ การงานมันเป็นการงานที่ยาก ที่ลำบาก ที่อะไรยิ่งขึ้น ยิ่งกว่าสมัยโบราณ ดึกดำบรรพ์นั้น ฉะนั้น ถ้ามีคุณสมบัติที่เรียกว่า กัมมณีโยของจิตที่เป็นสมาธินี้จะทำการงานที่ยากให้เป็นของง่าย ให้เป็นการงานที่ง่าย ไม่มีอะไรยุ่งยากลำบากเกินความสามารถของเรา เพราะว่าจิตของเราบรมดีแล้วอย่างนี้

นี่เรียกว่าเป็นหลักใหญ่ๆ ที่จะเอาอันสงฆ์ของจิตที่เป็นสมาธิ มาประยุกต์กันเข้ากับความต้องการของมนุษย์ในโลกสมัยปัจจุบัน ที่จะต่อสู้กับวิกฤติการณ์ต่างๆ

ควระทิว สมัยอบรมวัฒนธรรมไปในทางสูง

ที่นี้อยากจะขอรับรองให้มองออกไปถึงความจริง หรือข้อเท็จจริง บางอย่างบางประการ ว่ามันถึงสมัยแล้วที่ว่า เราควรจะมีวิวัฒนาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านวัฒนธรรมนี้ให้เป็นไปในทางสูง อย่าให้วกกลับไปในทางต่ำ ที่นี้ทางที่จะทำได้ก็ไม่มีอะไร นอกจากอบรมจิตใจเท่านั้น ให้เป็นจิตใจที่สูง ทั้งในทางอารยธรรม ในทางศีลธรรม ในทางศาสนา ทางที่จะให้สูง ไม่มีทางอื่นนอกจากการอบรมจิตใจ

การอบรมจิตใจนี้หลักความเป็นสมาธิไม่ได้ ต้องผ่านไปทางนั้น เพราะเมื่อเป็นสมาธิแล้วจะต้องการอะไรก็ได้อย่างที่วามมาแล้ว เดียวนี้อารยธรรมวกกลับไปหาความต่ำทราม ไม่บังคับตัวเอง มีจิตใจต่ำทราม ศีลธรรมก็พ่ายแพ้แก่กิเลสของมนุษย์ ศาสนาก็ถูกเหยียบย่ำไปซึ่งๆหน้า คือถือกันแต่ปาก ฉะนั้นประโยชน์หรืออานิสงส์ที่มนุษย์ควรจะได้รับโดยแท้จริงจึงสูญหายไปหมด เราต้องใช้เรื่องสมาธินี้แหละเป็นเครื่องมือให้กลับมาใหม่ ให้มีความถูกต้องเจริญงอกงามทางอารยธรรม ทางศีลธรรม ทางศาสนา จึงหวังว่าท่านทั้งหลายทุกคนที่เป็นพุทธบริษัทจะได้สนใจเรื่องนี้ เพื่อจะแก้ปัญหเหล่านี้

ถ้าจะพูดอย่างที่เรียกว่า เห็นกันง่าย ๆ น่าชื่นใจ แม้จะเห็นเป็นโฆษณาชวนเชื่อก็ได้ ก็ตามใจ แต่อยากจะพูดว่าความสุขของมนุษย์เรา ไม่มีทางอื่นนอกจากการปรับปรุงจิตให้ถูกต้อง ไปตามหลักของการมีสมาธิ อย่างที่วามมาแล้วนั้น จะมีความสุขอย่างแท้จริงและสมบูรณ์เต็มเปี่ยม ทางร่างกายก็มีความสุข ทางจิตใจก็มีความสุข ทางวิญญาณก็มีมีความสุข คือทางสติปัญญา ความคิดเห็นก็ถูกต้อง แล้วจิตก็ดำรงไว้ในลักษณะที่ถูกต้อง การประพฤติ

ทางกาย ทางวาจา ก็ถูกต้อง เป็นความสุขทั้งทางกาย ทางจิต และทาง
วิญญาณ

เดี๋ยวนี้ทางวัตถุนั้นก้าวหน้าล้นเหลืออยู่แล้ว ถ้ามีความก้าวหน้าทางจิต
ขึ้นมาอีก มันก็พอดี จะช่วยควบคุมไม่ให้ความก้าวหน้าทางวัตถุนั้นเพื่อ
หรือว่าล้นจนเป็นภัยขึ้นมา เดี่ยวนี้ชีวิตของเรากำลังเทียมด้วยควายตัวเดียว
คือควายทางร่างกาย กำลังทางร่างกาย ความก้าวหน้าในทางวัตถุก็พาไปลง
เหว เราต้องให้ชีวิตเทียมด้วยควายสองตัว คือควายตัวหนึ่งเป็นเรื่องของสติ
ปัญญา ทางวิญญาณ ทางความรู้ฝ่ายจิตใจ ควายตัวหนึ่งเป็นเรื่องทางจิตใจ
ส่วนควายอีกตัวหนึ่งเป็นเรื่องทางวัตถุ เดินคู่เคียงกันไป มนุษย์นี้ก็จะ
ปลอดภัย นี่คือการอันสงฆ์ของการที่เรามีการพัฒนาในทางจิต คือการทำสมาธิ
ช่วยให้ได้สิ่งที่ขาดอยู่ครึ่งหนึ่ง คือทำให้ ๕๐ เปอร์เซ็นต์นั้นเต็มเป็น ๑๐๐
เปอร์เซ็นต์ขึ้นมา

เวลานี้เรากำลังต้องการโลกที่มีความสงบสุขอย่างยิ่งแล้ว เพราะโลก
ขณะนี้เต็มไปด้วยความทุกข์ระส่ำระสายนานาประการ เป็นสมัยที่ร้อนระอุ
โลกเรากำลังต้องการความสงบอย่างยิ่ง ทางอื่นไม่มี นอกจากการที่มนุษย์
ทุกคนต้องรู้จักบังคับตัวเอง ให้อยู่ในร่องในรอยตามที่ธรรมชาติกำหนดให้
คือความสงบ และทำให้ได้เสียเร็วๆ ก่อนแต่ที่มันจะวินาศลงไป ถ้าปล่อยไป
ตามจิตใจของมนุษย์ที่พ่ายแพ้แก่วัตถุนิยมแล้ว ไม่เท่าไรโลกนี้จะแตกสลาย
หมด

นี่ขอให้ท่านทั้งหลาย กำหนดใจความของคำบรรยายที่พูดกันวันเสาร์
นี่คือเรื่องสมาธิวัตร ว่าได้แก่การทำจิตให้เป็นสมาธิ ถือว่าเป็นวัตรที่ควร
ปฏิบัติอยู่เป็นประจำ ให้ถือว่าเป็นเรื่องที่คุณกับกับมนุษย์ แยกกันไม่ได้ ขึ้น
แยกกันมนุษย์ไม่เป็นมนุษย์ จะเป็นสัตว์เดรัจฉาน

การเจริญสมาธินี้ นับเนื่องอยู่ในองค์แห่งมรรค ๘ ประการ คือเป็นองค์สุดท้าย ถ้าว่าขาดองค์นี้แล้ว มรรคนั้นไปไม่รอด จะล้มละลายเพราะขาดกำลัง มรรคมืองค์ ๘ นั้น เรียกว่าเป็นมรรคหนึ่งทางหนึ่ง ซึ่งประกอบอยู่ด้วยองค์ ๘ สัมมาทิฏฐิ เป็นแสงสว่าง เป็นผู้นำทาง แต่ว่าสัมมาสมาธิอยู่รั้งหลังนี้เป็นตัวกำลัง สัมมาทิฏฐิเป็นทัพหน้า สัมมาสมาธิเป็นทัพหลวง นอกนั้นเป็นเครื่องอุปกรณ์ทั้งนั้น คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมัธยัมโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม ฯลฯ อะไรก็ตาม ล้วนเป็นอุปกรณ์ ตัวสำคัญคือตัว สัมมาทิฏฐิเป็นทัพหน้า สัมมาสมาธิเป็นทัพหลวง เป็นตัวที่จะย้ายข้าศึกโดยตรง

ขอให้สนใจสมาธิในนามว่าสัมมาสมาธิ เป็นองค์แห่งมรรคมืองค์ ๘ ประการ แล้วก็จะได้รับความปลอดภัย คือออกไปเสียได้จากความทุกข์ ด้วยการทำสมาธิอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้ถูกต้องให้เหมาะสม สมาธิที่ควรกระทำเป็นประจำวันอย่างสมาธิที่ไม่ต้องถึงฌาน ถึงอัปปนาหนั้น ก็เช่น เจริญเมตตา นึกถึงพระพุทธเจ้า ฯลฯ ควรทำอยู่เป็นประจำทุกวัน แล้วส่วนสมาธิที่จะทำจิตให้เจริญยิ่งขึ้นไปนั้น ก็ทำอยู่ตามโอกาสที่พึงจะกระทำได้ เพราะมันต้องทำจริงจัง จนฝึกจิตให้เป็นฌาน เป็นสมาธิ ถึงที่สุดได้ เราก็เรียกว่าเป็นผู้ชนะตัวเอง คือชนะกิเลสแล้ว สิ่งต่างๆ ก็จะเป็นไปแต่ในทางที่ดีดับทุกข์ มนุษย์ก็เป็นมนุษย์กันที่ตรงนี้ ตรงที่แปลว่ามีจิตใจสูง เป็นมนุษย์ได้แท้จริง เท่านั้นแหละ ปัญหาหมด

เดี๋ยวนี้มีปัญหาอยู่ว่า ทุกคนเกือบจะไม่เป็นมนุษย์ เป็นแต่คน ไม่เป็นมนุษย์เพราะใจไม่สูง ฉะนั้นขอให้ทำการอบรมทางจิตใจให้ใจสูง จะได้เป็นมนุษย์ พอเป็นมนุษย์กันทุกคนแล้ว ก็หมดปัญหา ในโลกนี้ เป็นมนุษย์กันสัก ๕๐-๖๐ เปอร์เซ็นต์เท่านั้น ก็หมดปัญหาเหมือนกัน เพราะมีจำนวนมาก

พอที่จะเหนี่ยวรั้งโลกไว้ในสภาพปลอดภัยได้ เดียวนี้มนุษย์กันไม่ถึง ๒-๓
เปอร์เซ็นต์กระมัง ถ้าถือเอาตามหลักของพระพุทธเจ้า

ขอให้รีบแก้ไขให้เป็นมนุษย์โดยวิธีนี้ คือมีจิตใจสูง จิตใจสะอาด
จิตใจมั่นคง จิตใจควรแก่การงานทุกชนิด เมื่อเป็นมนุษย์ได้แล้ว โลกก็หมด
ปัญหา

ที่พูดกันวันเสาร์วันนี้ มีความมุ่งหมายเพียงเท่านี้

ขอยุติโดยสมควรแก่เวลาแล้ว

ตาบอด - ตาดี.

หมู่มากจ้อง มองเท่าไร ไม่เห็นฟ้า
 ถึงลมปราศ ก็ไม่เห็น น้ำเย็นใส
 ไล่ได้อัน มอง ไม่เห็นดิน หักินไป
 นพอนก็ไม่ มองเห็นจุด ที่ดูดำนี้ ;
 คนทั่วไป ก็ไม่ มองเห็นโลก
 ต้อทงไฟก็ นบจนงัด อยู่ใกล้
 สิ้นไปพอพาท ปรียกตธรรม ตมระบ
 เห็นหมดสิ้น ทาสเฒ่า ตมวงโอบ ๕
 1

บุญ เป็นอะไร.

สิ่ง^๕นี้^๕ เป็นเหมือน ฆ้องกลอง^๕นกลาด
ก็^๕เป็น^๕ขลุ่ย^๕ ก็^๕มี^๕กุด^๕ ทั้ง^๕ที่^๕ถนัด^๕
ก็^๕เป็น^๕บุญ^๕ มี^๕ไว้^๕ เพื่อ^๕จะ^๕ใจ^๕จน^๕
ใช้^๕เป็น^๕อุ้ม^๕ สวรรคต^๕ ดล^๕ปร^๕ต^๕เรื่อ,

นร^๕ิ^๕อ^๕ ^๕บ^๕า^๕ว^๕โพ^๕ร^๕ มี^๕ไว้^๕ใช้^๕ ใช้^๕ไว้^๕แบ^๕ก
ก^๕ล^๕ว^๕ต^๕ก^๕ต^๕แ^๕ก^๕ ใ^๕ค^๕ส^๕ัน^๕ ปร^๕ะ^๕ห^๕ว^๕ัน^๕เน^๕ล^๕ือ^๕
เร^๕า^๕ก^๕ัน^๕เก^๕ล^๕ือ^๕ ใ^๕ช^๕จะ^๕ต^๕อ^๕ง^๕ บ^๕ช^๕า^๕เก^๕ล^๕ือ^๕
บุญ^๕เหมือน^๕เรื่อ^๕ มี^๕ไว้^๕จ^๕ี^๕ ไป^๕ห^๕ม^๕พ^๕พ^๕าน

มี^๕ใ^๕ช^๕เพื่อ^๕ ใ^๕ว^๕ปร^๕ะ^๕ต^๕ม^๕ ใ^๕น^๕ส^๕อ^๕ป^๕ห^๕ร^๕
เก^๕ีย^๕ว^๕อ^๕ว^๕ด^๕ช^๕ แ^๕บ^๕ก^๕ไป^๕ ท^๕ุก^๕ส^๕ท^๕น^๕
น^๕ร^๕ิ^๕อ^๕ค^๕อ^๕ย^๕ล^๕้อ^๕ง^๕ ไป^๕ใ^๕น^๕ใ^๕โลก^๕ ใ^๕อ^๕ม^๕ก^๕ัน^๕ต^๕ร^๕
ใ^๕ม^๕อ^๕ย^๕ก^๕ข^๕ำ^๕ม^๕ ใ^๕น^๕ห^๕ม^๕พ^๕พ^๕าน^๕ ส^๕ี^๕ย^๕ต^๕ย^๕เรื่อ

กรมการศาสนา
กระทรวงวัฒนธรรม